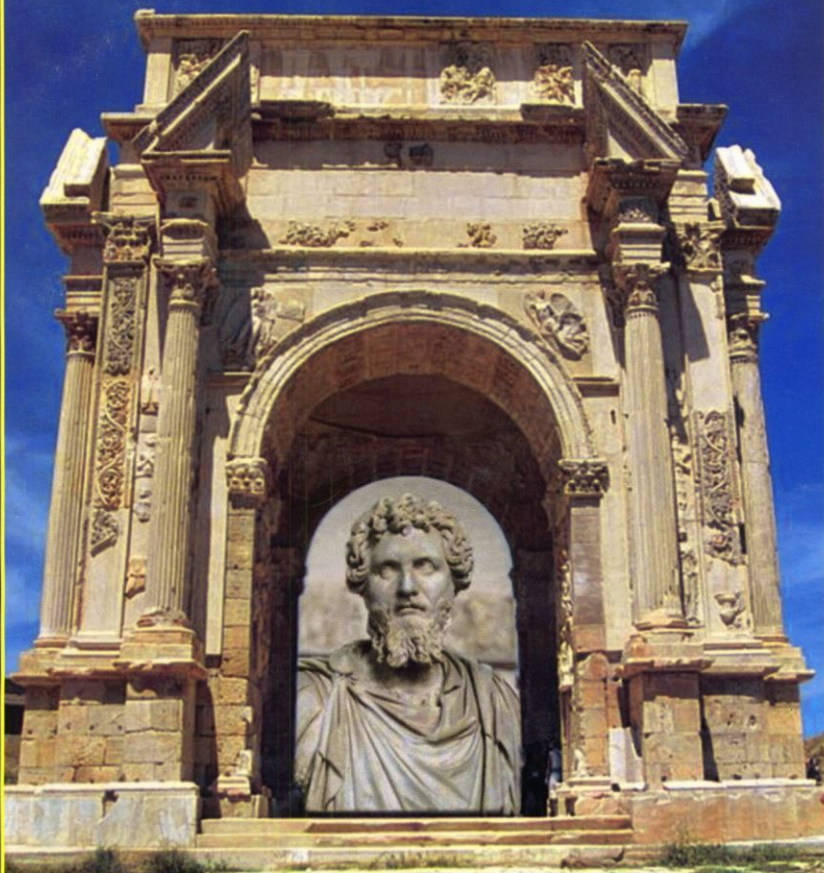

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

FEBRUARIE 2008

POVARA DE A FI ROMÂN

WILLIAM BOEING CUCEREȘTE CERUL

magazin istoric

Anul XLII – serie nouă – nr. 2 (491)

februarie 2008

<http://magazinistoric.itcnet.ro>

e-mail: mistoric@itcnet.ro; mistoric1967@yahoo.com;

mistoric@gmail.com

1 Leptis Magna, vechi oraș din Africa de Nord (la est de Tripoli), fondat de fenicieni, a înflorit îndeosebi în veacul al III-lea, când a dobândit un important rol comercial în negoțul cu interiorul Africii. Pentru mulți este cunoscut drept orașul natal al lui Septimius Severus (coperta reprezintă Arcul de Triumf al împăratului roman)

2 Orientat spre răsărit, altarul basilicii de la Izvoarele (în imagine) avea o formă semicirculară și continua spre vest cu naosul în formă de navă

3 Schimbările de idei au unit dintotdeauna Europa, chiar de la începuturile ei. Astfel și-a imaginat pictorul William Powell dezbaterile din jurul călătoriilor lui Columb, înainte de acordul decisiv pentru întreprinderea lor, dat de Regii Catolici; navigatorul (în dreapta imaginii) are un adversar în Biserică, reprezentată de cardinal (în roșu)

4 Castelul Chenonceaux, „bijuteria Loirei”, cum este socotit, cel mai vizitat după Versailles, a constituit un dar râvnit de femei celebre ale istoriei franceze, regine sau favorite regale; dormitorul Caterinei de Medici, soția lui Henric al II-lea (imaginea de sus) și camera Dianei de Poitiers, metresa aceluiași (cu 19 ani mai mare decât el)

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

**Consiliul științific:
academician DAN BERINDEI,
academician**

**DINU C. GIURESCU,
ION AUREL POP,
membru corespondent
al Academiei Române**

**Redactor-șef
Dorin Matei**

**Secretar general de redacție
Florentina Dolghin**

Redactori:
Ioan Lăcustă,
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan,
Eugen Tomac,
Irina Tăranu

**Secretar de redacție
Theodor Lianos**

**Director economic
Doina Pascu**

**Corectura
Georgeta Apreotesei
Secretariat
Constanța Avram**

**Difuzare
Constantin Petrescu**

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Măcăneanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu (fostă Dr. Alexandru
Marcovici), nr. 2, etaj III, camerele 283 (secretariat
și difuzare), 285, 287. Sectorul 1. Oficiul
postal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 010155,
Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORES” S.A. București

SUMAR

februarie

2008

4 Trasești de ieri
L. ȘOIMUȘ

5 După 250.000 ore
de stăpânire sovietică,
românii de peste Prut
nu cedează
*Documente inedite din
arhivele de la Chișinău*
AL. MORARU

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

10 Rigoare germană
și obiceiuri locale
Amințiri despre Carol I
C.D. SEVEREANU,
C. REZACHEVICI

15 Coagularea
Europei
T. STĂNESCU-
STANCIU

21 Securitatea
la Magazin istoric
L. ȚĂRANU

22 Gambitul
britanic
*Noi dosare
ale operației Autonomus*
M. RETEGAN

CLIO ANUNȚĂ

28 Bazilică rurală
din fosta Dacie
I. STÂNGĂ

29 Biografia
unui râu
Dâmbovița
I. ZĂNESCU

33 Interviu
cu Stelian Tănase
despre clienții
lu' tanti Varvara
*Comuniști români
în perioada interbelică*
S. DELEANU

EXCLUSIVITATE

38 Prieten
și dușman cu Stalin
*Drama liderului azer
M.E. Rasulzade*
F. KARIMLI

42 A nimerit
negustorul Brăila
Începuturile orașului
D. CĂPRĂROIU

47 Împăratul
dezvățat
Heliogabal
ȘT. VASILITĂ

52 De ce n-a mai
ajuns contele Ciano
la București
I. CALAFETEANU

PE VREMURI, OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

55 Despre
Take Ionescu
G. FILITTI

59 Popasul
vremelnic al cărții
*Sala „Virgil Căndeș”
la Biblioteca Academiei
Române*
I. FEODOROV

61 Un artist ratat jefuiește lumea

*Comori de artă
furate de naziști*

M. RADNEV

PASTILA DE CUVINTE

63 Copiii lui merx, marfă

M. SALA

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

66 Castelul bântuit de... femei celebre

I. DIACONU

71 Așteptându-i pe nemții lui Mackensen

GR.T. COANDĂ

A FOST ODATA CA NICIODATĂ

76 Batista de pus la icoană

G. ROȘU

EVENIMENT

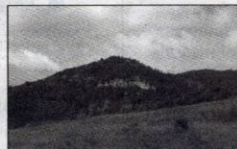
78 Recitind cartea de istorie

M. ȘTEFAN

79 Pariul lui William Boeing

F. DOLGHIN

82 Pietrele dacilor vorbesc și la Buzău

S. MATEI

90 Limba engleză între coperti

Povestea

Dicționarului Oxford

O. POPESCU

HOOVER INSTITUTION

93 Deportați în U.R.S.S.

RUBRICI

86 În București, acum 50 ani

I. LĂCUSTĂ

64 Pentru biblioteca dumneavoastră

92 Telex

75; 94; 95 Blitz... Concurs; Rebus; Dialog

TRANSFUGII POLITICI

LUCIAN ȘOIMUȘ

Transfugul e o specie politică foarte frecventată, mai ales în fauna României Mari. Dacă vrei să determini mai aproape caracterele distinctive ale acestui specimen, îți vine fără voie în minte comparația cu cameleonul, ce-și schimbă culoarea după mediul ambiant, sau cu găita din poște, ce-și schimbă penele. Dar aceasta din urmă a fost pedepsită pentru nestatornicia ei.

Transfugul, dimpotrivă, e totdeauna bine primit, ba chiar îmbrățișat de noua organizație politică, pentru care-și descoperă subit simpatie și nu de puține ori pune în umbră partizanii vechi și credincioși, care la venirea transfugului sunt nesocotiți.

Transfugul politic, această pasăre migratoare, apare mai ales odată cu schimbările politice. El se anunță de obicei prin o declarație publicată într-un organ al partidului venit la putere, declarație care cuprinde motivarea bazată pe o problemă de conștiință ah, delicatețea conștiinței acestor transfugi! care, vezi doamne, hotărâse pe acești peregrini să părăsească (după câte chinuri!) steagul sub cutele căruia cică luptaseră până atunci.

Ar fi interesant să se facă un studiu asupra acestor conștiințe (!) care, vezi dumneata, descoperă viciile și corupția partidului căruia au aparținut tocmai în momentul sau imediat după căderea de la putere a acestui partid. Și pe tema aceasta declarația poate varia la infinit.

Dar bine, stimabililor, nu puteați să vă puneți această problemă de conștiință atunci când partidul de care vă lepădați acum era la putere? Cum naiba se face că scârbirea voastră se produce numai după ce „banda“ căreia ați aparținut până acum a scăpat din mână cașcavalul puterii? Ciudată coincidență, nu-i așa?

[Transfugul politic] după prima fază (a declarației de lepădare din vechiul partid) intră în faza a doua (a intruziunii în partidul de la putere). Într-o bună zi, care nu e tocmai departe de cea a declarațiunii prime, citești în gazetă: „D[omnul] X.Y. a cerut să fie înscris în partidul nostru.“

Și cererea dumată, stimată transfug, e primită, subliniată, îmbrățișată cu bucurie, în loc să-ți atragă cum ar trebui ridicolul și batjocura oamenilor de treabă. De ce? Pentru că (nu știu cum, dar e adevărat) toate organizațiunile noastre politice

au un fel de slăbiciune inexplicabilă pentru transfugi. Nu numai că-i primesc cu brațele deschise, dar îi și cocoțează la locuri de frunte, pe care alți devotați credincioși le așteptau și poate le meritau.

Să fie aceasta un indiciu că politica (în esența ei, amorală) simte o afinitate pentru aceste specimene lipsite de o chereștea morală? Să fie un omagiu adus gâinăriei care de cele mai multe ori constituie baza politicii actuale?

Cu aceste conștiințe atât de nobile (era să zic șubrede sau putrezite) se alcătuiesc marile majorități de care au nevoie guvernele. E deci în interesul guvernanților ca să promoveze cât mai mult aceste schimbări de opinii, să favorizeze și să cinstască pe transfugi. Nici nu va mai fi nevoie de acea cotă care asigură majorității nu știu câte mandate în plus. Aceste mandate vin odată cu transfugii.

(Articol apărut în ziarul *Patria*, din Cluj, la 13 ianuarie 1929; fragmente; autorul era un cunoscut gazetar local)

Inedit din arhivele de la Chișinău

POVARA DE A FI ROMÂN

ALEXANDRU MORARU

În istoria fostei R.S.S. Moldovenești (Magazin istoric, nr. 6/2007) anii '70 ai secolului trecut s-au înscris drept ani de evidentă ascensiune națională. Pentru prima dată, după 1944, când Basarabia a fost ocupată de sovietici, în funcții de răspundere încep să fie numiți și unii băștinași. Studenții instituțiilor superioare de învățământ din R.S.S.M. aduceau în republică mii de volume în limba română din Moscova, Kiev, Cernăuți, Odessa și alte orașe unde studiau. Erau cărți de Nicolae Iorga, Mircea Eliade, Mihai Eminescu, Vasile Alecsandri, Constantin C. și Dinu C. Giurescu, Nicolae Bălcescu, Adrian Păunescu, George Coșbuc, Lucian Blaga,

Mihail Sadoveanu și alții. Discuri ale formațiilor „Mondial“, „Savoy“, „Sincron“, „Coral“ sau ale unor Dan Spătaru, Margareta Pâslaru, Constantin Drăghici, Irina Loghin lumineau mințile și sufletele tineretului studios, trezind sentimente patriotice, de mândrie națională.

Sentimentul național în deceniul șapte al secolului trecut a fost promovat nu numai de poeți, scriitori, muzicieni, pictori sau cinești, dar și de unele oficialități de stat și de partid din rândul românilor basarabeni, care au susținut apariția

și difuzarea acelor cărți, articole, filme, melodii. În aparatul de conducere al republicii se conturase „o aripă de dreapta“ a nomenclaturii. De unii dintre aceștia depindeau finanțarea, aprobarea și lansarea unor opere literare, muzicale, cinematografice sau din domeniul artelor plastice.

Desigur, această deșteptare a demnității naționale, a mândriei de a fi român nu putea trece neobservată de Moscova, cu atât mai mult cu cât ea era

permanent informată de organele KGB-ului și ale Miliției de la Chișinău. În perioada amintită a avut loc o mobilizare totală a uneltelor ideologice și de forță pentru a stăvilă pătrunderea adevărului istoric pe acest petic de pământ românesc, ocupat de ruși (1812-1918), apoi de sovietici (1940-1941, 1944-1990).

Nu în zadar în anii 1970-1980 de sub pana istoricilor sovietici din R.S.S. Moldovenească (în mod preponderent, reprezentanți ai minorităților naționale și unii rățăciți din Transnistria) au apărut câte-va tone de maculatură istorică, pretinse monografii sau cer-

Trecutul și prezentul Basarabiei:
Ștefan cel Mare...

... și G.I. Kotovski, cel care a avut ideea
constituirii unei republici moldovenești
în cadrul U.R.S.S.

cetări științifice. Ca să devii „savant istoric“, pe atunci, era de ajuns să scrii cât mai multe calomnii la adresa României și a tot ceea ce era românesc. Grabnic primeai titlu științific, serviciu la catedră, apartament gratuit de la stat și alte facilități. Aceasta era politica oficială!

Situația reală din R.S.S. Moldovenească la începutul trecuților ani '70 se oglindește și în acest document inedit, publicat în exclusivitate de Magazin istoric. L-am

Comitetele oraşeneşti, comitetele raionale, multe organizaţii primare de partid din republică îndeplinesc o anumită muncă de educaţie comunistă a oamenilor muncii şi au reuşit să ridice activismul de muncă şi politic.

Cu toate acestea, datorită unor lacune în organizarea educației populației în spiritul patriotismului sovietic și al prieteniei popoarelor U.R.S.S., precum și sub influența propagandei burgheze, în republică au loc cazuri de orientări și atitudini naționaliste, prooccidentale, sioniste, antisovietice etc.

Partea română, din ce în ce mai activ, folosește literatura, radioul, televiziunea, călătoriile cetățenilor români în Moldova și vizitele cetățenilor noștri în R.S.R. pentru a propaga printre oamenii noștri cursul politic „deosebit” [al României], neprietenos față de U.R.S.S. Organizațiile românești se străduie să trimită turiști preponderent în Moldova, stăvilind călătoriile în alte zone ale U.R.S.S.

În 1969, republica a fost vizitată de 14,4 mii de români, iar în

descoperit în Arhiva organizațiilor social-politice a Republicii Moldova (fosta Arhivă a C.C. al P.C.M.), poartă titlul Despre măsurile privind intensificarea activității ideologice în rândul populației R.S.S. Moldovenești și face parte din Procesul-verbal nr. 111, din 16 noiembrie 1970 al ședinței Biroului C.C. al P.C.M. din aceleasi zi.

Traducerea din limba rusă ne aparține.
Am eliminat unele pasaje ne semnificative.

România au călătorit 5 mii de cetățeni de ai noștri. În 10 luni ale anului curent călătoriile din ambele părți au înregistrat aproximativ 10 mii oameni. Unii cetățeni români se exprimă deschis referitor la pretențiile teritoriale ale României față de Basarabia și Bucovina. Au fost depistate cazuri când turiștii români se ocupau cu specula, vânzând mărfuri de larg consum.

Din România și prin teritoriul ei la noi ajunge multă literatură dușmănoasă, inclusiv chineză și albaneză. În 10 luni ale anului 1970, la punctele vamale ale republicii, grănicerii au confiscat de la străini 2.815 exemplare de asemenea produse. În R.S.S. Moldovenească se răspândesc multe publicații periodice. În anul curent au venit din România 2.377 de exemplare.

în timp ce România are doar 615 abonamente la gazete și reviste moldovenesti.

In scopul intensificării pe mai departe a muncii ideologice de educație a oamenilor muncii în spiritul patriotismului sovietic și al internaționalismului proletar, al contracarării propagandei dușmănoase și în conformitate cu Hotărârea C.C. al P.C.U.S. din 5 noiembrie 1970, *Despre măsurile privind intensificarea muncii ideologice în rândul populației R.S.S. Moldovenești și a regiunii Cernăuți din R.S.S. Ucraineană*, Comitetul Central al Partidului Comunist al Moldovei hotărăște:

1. Comitetele orașenești, raionale, Consiliul Republican al Sindicatelor, C.C. al U.L.C.T.M. [Uniunea Leninistă Comunistă a Țineretului din Moldova], Ministerul Culturii din R.S.S.M., Ministerul Învățământului din R.S.S.M., Comitetele de Stat ale Consiliului de Miniștri a R.S.S.M. pentru televiziune și radiodifuziune, presă și învățământ profesional-tehnic, Prezidiul Academiei de Științe a R.S.S.M., redacțiile gazetelor și revistelor

republicane sunt obligate să-și modifice esențial activitatea ideologică în rândul populației republicii, să ridice nivelul educativ al

oamenilor muncii, în primul rând al tineretului și inteligenței [intelectualilor] în spiritul internaționalismului proletar, al prieteniei popoarelor U.R.S.S., al patriotismului sovietic, al unui spirit politic accentuat. Să stăvilească pătrunderea ideologiei burghize și altei ideologii dușmănoase în rândurile oamenilor sovietici, să acuze public și să-i tragă la răspundere pe purtătorii acestor ideologii.

[...]

3. Comitetul de Stat al Consiliului de Miniștri al R.S.S.M. pentru televiziune și radiodifuziune este însărcinat să întocmească un ciclu de măsuri în scopul îmbunătățirii calității emisiunilor radio și TV, pregătirii și perfecționării cadrelor de creație de la radio și televiziune. Se propune C.C. al P.C.M., în coordonare cu Comitetul de Stat al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. pentru radio și televiziune, majorarea timpului de antenă pentru emisiunile în limba moldo-

În vremea stăpânirii sovietice, oamenii au continuat să se căsătorească, după vechile obiceiuri,...

venească, destinate radio-ascultătorilor din Republica Socialistă România.

4. Se obligă Prezidiul Academiei de Științe a R.S.S.M. să prezinte C.C. al P.C.M. propuneri aprobate de institutele corespunzătoare ale Academiei de Științe a U.R.S.S. privind desfășurarea diferitelor conferințe și sesiuni științifice pe probleme ale istoriei Moldovei, formarea națiunii moldovenești, istoria relațiilor ruso-române și sovieto-române.

5. Consiliul Moldovenesc Republican al Sindicatelor, Direcția de lucru cu turiști străini de pe lângă Consiliul de Miniștri ai R.S.S.M., C.C. al U.L.C.T.M. vor elabora măsuri de îmbunătățire a relațiilor turistice cu România în scopul informării opiniei publice din România despre

va stabili o procedură de selectare mai riguroasă a turiștilor sovietici, care vor călători în R.S.R. pentru ca aceștia să fie supuși unui instructaj adecvat.

6. Ministerul Afacerilor Interne al R.S.S.M. va întocmi măsuri de evidență a invitațiilor cetățenilor români în Moldova și a plecărilor cetățenilor noștri în România; va contribui esențial la micșorarea numărului vizelor particulare. Se va stabili un control riguros al comportamentului cetățenilor români în perioada aflării lor în republică, felul cum aceștia respectă legile sovietice și regulamentele stabilite de cazare a străinilor în U.R.S.S.

[...]

8. Ministerul Telecomunicațiilor al R.S.S.M., Comitetul de Stat al Consiliului de Miniștri pentru presă, comitetele orașenești, raionale de partid vor lua măsuri pentru limitarea pătrunderii și răspândirii în republică a literaturii române și a presei periodice românești.

... să bea un pahar de vin...

9. Se obligă Comitetul de Stat pentru Planificare (Gosplan) al R.S.S.M., Ministerul Telecomunicațiilor al R.S.S.M., Comitetul de Stat al

Consiliului de Miniștri pentru radio și televiziune al R.S.S.M. ca până la 1 decembrie 1970 să adreseze Consiliului de Miniștri propuneri concrete privind dezvoltarea pe mai departe a rețelei de televiziune, a asigurării unui semnal TV calitativ pentru două programe de TV cu acoperire pentru întreg teritoriul republicii.

10. Se obligă Ministerul Construcțiilor din R.S.S.M., Ministerul Construcțiilor Rurale din R.S.S.M. și Ministerul Telecomunicațiilor din R.S.S.M. să finiseze construcția și să dea în exploatare la termenele stabilite stațiile de retransmisie radio prin cablu Bălți-Edineț, stația de retransmitere pentru televiziune din orașul Edineț și emițătorul radio de 150 kw pentru unde medii.

11. Se atenționează Ministerul Construcțiilor din R.S.S.M. (tov. Lubența D.E.), Comitetul de Stat al Consiliului de Miniștri din

... au mers la demonstrații de 7 noiembrie...

republicii [R.S.S.M.]; c) să se analizeze posibilitatea de înlocuire a emițătoarelor de televiziune situate în R.S.S. Moldovenească

R.S.S.M. pentru presă (tov. Jmerenițaia E.F.) asupra lucrărilor de construcție a tipografiei centrale în orașul Chișinău și se obligă să ia toate măsurile pentru finisarea construcției și darea ei în exploatare în 1972.

12. Să se țină cont că C.C. al P.C.U.S. a dat dispoziție ca: a) organele locale „Soiuz-peceati” [organizație de stat, care se ocupa cu abonarea și livrarea presei, inclusiv a celei din străinătate] să realizeze abonarea la gazetele și revistele din R.S.R. numai pentru locuitorii respectivului oraș, regiune, ținut. Se exclude posibilitatea de a remite abonamentul din alte regiuni ale țării [U.R.S.S.] locuitorilor Moldovei;

b) Comitetul pentru presă de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. să întocmească comanda anuală de cărți din Republica Socialistă România pentru a fi distribuite în R.S.S.M. numai de la Comitetul pentru presă al

la frontieră cu România cu altele de o capacitate mai mare;

d) Academia de Științe a U.R.S.S., Institutul de Marxism-Leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S., revistele *Voprosi istorii*, *Novaia i noveia istoria*, *Voprosi istorii SSSR*, *Mej-dunarodnaia jizni* să sporească publicarea articolelor și materialelor despre rolul Kominternului în istoria mișcării comuniste și muncitorești, să abordeze problemele privind istoria relațiilor ruso-române și sovieto-române, politica autorităților române în perioada de până la război și altele care sunt tratate tendențios în istoriografia română.

13. [Sunt nominalizate instituțiile de mai sus și se decide ca până la 1 aprilie 1971 să se raporteze C.C. al P.C.M. despre îndeplinirea prezentei hotărâri.]

Documentul de mai sus necesită câteva minime precizări. Pentru a justifica ocupația Basarabiei, iar apoi a Bucovinei, atât autoritățile țariste, cât și cele sovietice au dus o politică de falsificare a istoriei, de cultivare a minciunii și a zvonurilor tendențioase, de susținere a tot felul de aberații la adresa României și conducătorilor ei. Cetățeanul Rusiei țariste, apoi cel din

U.R.S.S. a fost educat în spiritul formării unei atitudini dușmănoase sau cel puțin rezervate față de România și români.

Pentru realizarea acestor scopuri imperiale au fost folosite toate metodele de înjosire și violență împotriva românilor basarabeni uciși, deportați, băgați de vii în gropi cu var, au fost arse bibliotecile și închise bisericile, a fost creat un mecanism

propagandistic fără egal care includea știința, literatura și arta ș.a.

Cu toate acestea, teama că cei rămași în viață, copiii și nepoții celor uciși sau deportați, vor afla în cele din urmă adevărul i-a făcut pe ocupanți să întreprindă tot felul de măsuri, pentru a stăvili pătrunderea adevărului istoric în Basarabia.

Turiștii din R.S.S.M. care urma să viziteze România erau selectați extrem de riguros. De fapt, erau reprezentanți ai minorităților naționale, plus câteva procente din populația autohtonă țărani sau muncitori, necunosători de istorie și politică. Dar și aceștia erau trecuți prin filtrul KGB-ului și prin tot felul de instructaje. Fiecare grup de turiști din R.S.S.M. era însoțit de un conducător (în majoritatea cazurilor funcționari de partid sau ai consomolului). Pentru o mai bună siguranță, în componența fiecărui grup era inclusă și o persoană a cărei identitate nu o cunoștea nimeni, dar care nu era altcineva decât un securist sociabil și curios. Uneori, prerogativele de supraveghere erau transmise conducătorilor de grup.

Turiștii români sosiți în R.S.S. Moldovenească erau luați în evidență de organele KGB și de partid, începând cu controlul bagajelor, al persoanelor cu care au intrat în contact etc. Dacă vreun turist îndrăznește să aducă vreo carte sau ilustrații cu caracter istoric, acestea erau imediat confiscate. Turiștilor din România li se schimbau foarte puțini bani în ruble sovietice, probabil, pentru a-i sili să vândă mărfuri de larg consum aduse din România, pentru ca apoi să fie învinuiți de speculă.

Vânzarea cărților în limba română în R.S.S.M. era interzisă. În Chișinău era o librărie, „Drujba” (Prietenia), unde se vindeau cărți din străinătate, dar la compartimentul literatură română de obicei se aflau vreo 30-40 de cărți cu o tematică strict profesională: creșterea

grâului în Transilvania, tratarea bolilor cardiovasculare la iepuri, unele opere ale lui Lenin sau Marx. Cei mai norocoși puteau procura uneori vreun dicționar rus-român, român-rus, francez-român, român-francez, german-român etc.

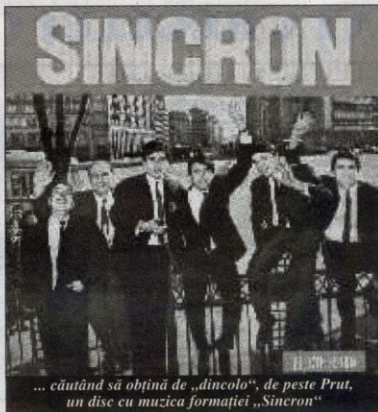
Abonarea la ziarele și revistele din România se afla în aceeași situație cu vânzările de carte. Locuitorii din alte republici unionale, precum Federația Rusă, Ucraina, Belorusia, Tadjikistan, Gruzia, Armenia etc. se puteau abona la presă din România, fără restricții, pe când în R.S.S.M. acest lucru era extrem de dificil. În afara unor biblioteci și a câtorva sute de scriitori, artiști, oameni de știință credincioși sistemului, nimeni nu se putea abona la vreo publicație românească.

Românii din Basarabia găsiseră o modalitate de a procura presa periodică din România prin intermediul rudelor, prietenilor, cunoscuților stabiliți în alte colțuri ale U.R.S.S. Peste vreo 3-4 ani organele KGB din R.S.S.M. au descoperit aceste subterfugii și au fost luate toate măsurile de a împiedica pătrunderea în țară a gazetelor și revistelor din România pe această cale.

Cuvântul român a fost transformat de autoritățile comuniste într-un cuvânt de ocară, de înjosire, de pericol social etc. Funcționarii de stat, organele de partid, securitatea hotărâu ce nume să poarte copilul și în ce limbă să vorbească acasă și în societate, ce să citească cetățeanul din R.S.S.M., ce spectacole și concerte să urmărească, ce filme să vizioneze. La începutul anilor '70, în toată U.R.S.S. a rulat filmul românesc Columna; în R.S.S.M. a fost interzis printre-o hotărâre a Biroului C.C. al P.C.M., fiind considerat dăunător.

Structurile de partid și de stat din R.S.S.M. au făcut totul pentru ca faptul de a fi român în Basarabia să devină o povară.

Dar, slavă Domnului, nu au izbutit! ■

... căutând să obțină de „dincolo”, de peste Prut, un disc cu muzica formației „Sincron”

Avanpremieră editorială

Carol I și principele Carol,
un „adevărat român“

Amințirile unui nonagenar, doctorul C.D. Severeanu (1840-1930), care a străbătut ca martor și participant poate cea mai dinamică epocă din istoria românilor, cea a modernizării României din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, sunt, fără îndoială, interesante. Pornit dintr-un sat mehedintețan, dornic de învățătură, de la Școala de Medicină a lui Carol Davila până la doctoratul susținut la Paris (1864), C.D. Severeanu a avut o lungă carieră de medic militar și civil, călătorind adesea prin Europa pentru a-și îmbogăți cunoștințele (în 1872 introduce asepsia, sterilizarea în sălile de operații, procedeu necunoscut pe atunci în multe țări europene dezvoltate!). În cele din urmă a ajuns medic general, a făcut o frumoasă carieră universitară (1879-1912), la 1890 fiind considerat cel mai important medic din țară. Nu a neglijat nici activitatea politică, în care a intrat ca deputat conservator, în 1888.

În amintirile sale, C.D. Severeanu înserează multe fapte, întâmplări de viață cotidiană, dar și din istoria politică la vârf. N-are ambiții literare, dar e un martor adevărat, care a notat cinstit numeroase date și întâmplări, amănunte care altfel s-ar fi pierdut. Volumul Din amintirile mele (1853-1929) apărut în 1929, acum aproape opt decenii, conține multe deficiențe, de care s-a plâns chiar autorul său. El este de mult o raritate bibliografică. Pregătind o nouă ediție a acestei lucrări, pe nedrept aproape uitate astăzi, când numele Severeanu trimite în conștiința publică mai degrabă la fiul memorialistului, George Severeanu (1879-1939), colecționar, numismat, medic și el, am selectat pentru cititorii Magazinului istoric câteva

fragmente referitoare la regele Carol I, în intimitatea căruia autorul s-a aflat deseori. Intervențiile noastre în text sunt marcate prin trei puncte între paranteze drepte.

Constantin REZACHEVICI

DIN VIAȚA REGELUI CAROL

C.D. SEVEREANU

Doctorul Severeanu (al doilea de la stânga la dreapta) în sala de operații

● În școala germană, copiii învățau să nu-și schimbe picioarele ca găștele ● Grijă doctorilor români și refuzul neamțului ● Ca să nu-i jignească pe români, Carol I îi refuză pe greci ● Surpriza primarului ● Încă un măgar! ● Sistemul regelui: cine-i împotriva mea, îl iau la Palat ● Un șarlatan pentru masajul inimii ● Prințul Carol, un adevărat român: înjura bine și nu-și plătea datoriile

Având puține cunoștințe de ce s-a petrecut în tinerețea lui Carol de Hohenzollern, să-mi fie permis a povesti câteva fapte. Unele ce mi le-a spus răposatul doctor Davila, altele ce le-am aflat chiar de la răposatul rege Carol.

Când a sosit Carol, la 1866, era încă tânăr, ca [la] 27 ani, dar avea destulă minte ca să știe cum să-și cumpănească viața într-o țară unde totul era dezorganizat. El a arătat de la început calități cu totul deosebite și de care noi și ai noștri eram cam lipsiți.

Carol era sobru, serios, nu vorbea decât absolut ce trebuia, avea putere de muncă, stăruință și persistență în opiniile sale, moral până la exces, scrupulos pentru tot ce-l înconjură. Își impunea sieși să dovedească și altora cum trebuie să-și îndeplinească obligațiile. Nu avea cunoștințe vaste, dar pe acelea pe care le posedă le aplica cu sfințenie. Într-un cuvânt, avea dăruirea germanului de altădată.

Era de mirare cum își impunea sieși tăria rezistenței la oboseală. Carol, când avea să vorbească cu cineva, niciodată

nu ședea pe scaun. Toate audiențele – și mi s-a spus, chiar în Consiliul de Miniștri – sta în picioare. În biserică, tot timpul serviciului, de când se așeza în strană și până la terminare, nu mișca nici măcar un deget și cred că nimeni n-ar putea spune că slujba nu este destul de lungă în biserică. Aceasta pe mine m-a surprins. Eu, ca și mulți ca mine, schimbăm picioarele ca găștele. Odată l-am întrebat cum de are atâta putere de răbdare ca să stea nemișcat, țepăn, ore întregi, și regele mi-a răspuns că de mic copil a făcut așa și, afară de asta, acest obicei era obligatoriu în școlile germane. Apoi, a început să zâmbescă:

– Dacă aș ridica eu picioarele, ce exemplu aș da altora? Eu știu să-mi impun voința.

La începutul domniei lui Carol, Ion Brătianu [tatăl lui

Ion I.C. Brătianu], cum era de felul lui vesel și glumeț, a spus lui Davila:

– Ascultă Davila, eu [îmi] iau obligația să-i fac lui Carol educația politică, tu, ca medic, să te ocupi de educația fiziologică.

Davila, cum era om inteligent și medic instruit, fusese și bun elev al fiziologistului [Jules-Auguste] Bécларd, a crezut ca să înlesnească, cât era posibil, ca toate funcțiunile fiziologice să se îndeplinească regulat.

Pentru mai mare siguranță, a aranjat un regim igienic, atât pentru hrana prințului, cât și igiena încăperilor palatului, tot în vederea unor funcțiuni inextorabile. A dat ordin să se găsească o persoană agreeabilă pentru toaleta intimă a principelui. A fost descoperită

ein Zimmermädchen, o nemțoaică *grăsulie, durdulie, așa...* cum îi place omului. Când a văzut-o, Carol s-a cam emoționat și, fiindu-i teamă de vreo tentație, oricât de plăcută ar fi fost, dar consecințele ce puteau veni l-a silit să întrebe pe Davila că ce era cu acea *Mäd-*

Demonstrația studenților bucureșteni de solidarizare cu memoranștii

chen. Davila i-a răspuns că era destinată pentru serviciul Măriei Sale, la care Carol i-a răspuns: *Asta nu trebuie. Să dați ceva la ea ca să plece.*

[...] Pentru a se vedea cât de cuminte era domnitorul Carol și cum știa el să menajeze susceptibilitățile oamenilor, mi-a povestit el singur. Se dusese la Oltenița să vadă pe acolo cum stau lucrurile prin administrație și nu înțelegea pentru ce nu se luase nici o dispoziție să i se prepare ceva pentru mâncare. Primar al orașului era un domn Trăținescu, om foarte cumsecade și mult stimat de concetățenii lui. D-na Trăținescu era o bună menajeră. De toate aceste detalii domnitorul n-avea nici o cunoștință, dar o întâmplare norocită [fericită] făcuse ca tocmai cu acea ocazie domnitorul Carol să nimerească o familie de oameni cumsecade, lucru cam rar, mai cu seamă în unele localități unde era mare amestecătură de nații diferite.

Pe când Carol, însoțit de primar și multă lume, vizita autoritățile, unul dintre grecii localnici a spus că colonia greacă preparase pentru Măria Sa masă și îl ruga să binevoiască a lua dejunul cu grecii. Carol, care de felul lui era sobru și, considerând că ar face un afront românilor, a mulțumit de atenția grecilor, dar a refuzat și s-a întors către primar: *Tomnule Primar, eu vrei mânca la turneata astăzi.* Trăținescu a înmărmurit, căci el nu avea nimic preparat.

A trimis însă un om acasă și a spus doamnei Trăținescu să

Nicolae Blaremburg
nu era unul dintre agreeții
regelui Carol I

Pe doctorul Davila
il rugase Ion Brătianu
să se ocupe
de „educația fiziologică”
a tânărului principe

Nici generalul Manu
nu prea era pe placul regelui,
fiind
„cam tare în șira spinării”

prepare degrabă ceva mâncare, pentru că domnitorul a arătat dorința să mănânce la ei.

Doamna Trăținescu, femeie cu multă minte, nu s-a fâstăcit și, dibace menajeră, a tăiat doi pui și a făcut o ciorbă acră, bătută cu ou, a făcut un os-tropel și friptură cu salată de castraveți și un lapte cu orez.

Domnitorul a mâncat cu mare poftă. Dacă ar fi fost un român ar fi dat cu căciula în grindă. Când domnitorul îmi povestea, părea că-i lasă gura apă și zicea că nu va uita niciodată așa mâncare gustoasă.

Se plânga că avea doi bucătari, unul plătit cu 800 și ajutorul cu 400 lei pe lună, și-i gătea mâncare fără gust bun. Avea dreptate Carol, căci de câte ori am fost la masă la Palat nu era ceva deosebit, ca pentru o masă domnească.

La un dejun, în plin sezon de vară, cu abundență de verdețuri, bucătarul a servit un *potage Julienne* [supă] cu ierburi vechi uscate. Mărturisesc că n-am mâncat-o, pretextând că sufeream de dilatație de stomac.

Am spus domnitorului că ar fi bine să angajeze o doamnă menajeră, așa cum era doamna Trăținescu, să-i prepare bucate simple, igienice. Domnitorul a zis că este dificil, pentru că nu e singur la masă.

De obicei domnitorul mânca puțin și în anii din urmă i se servea iaurt cumpărat. Când i-am trimis la Sinaia lapte covăsit, preparat de nevasta mea, i-a plăcut așa de mult că a rugat-o să învețe și pe bucătarul Palatului ca să prepare astfel laptele.

Carol era de o exactitate proverbială și se minuna de mentalitatea noastră, că nu suntem exacti, și încă el nu cunoștea decât o părticică, căci, desigur, față de el trebuia să fim exacti, dar dacă ne-ar fi văzut în afacerile dintre noi, ce-ar fi zis atunci?

Carol îmi spunea că în afacerile sale avea sisteme. Așa în politică zicea că sistemul lui era, că ori de câte ori *lipertate* (aluzie la liberali) era șos o ridica sus, și când *lipertate* era *obrasnici*, tai șos. Pe conservatori nu-i considera serioși, pentru că *ast tomn conservator chind fine la putere unu înșură pe alt și nu faș un cufern tare, eu am trebuinț de cufern tare*.

Avea mare dispreț pentru oamenii fără caracter, dar nu suferea ca vreunul să-și ia poziția în serios. Pentru că generalul [Gheorghe] Manu și Gună Vernescu erau cam tari în șira spinării, nu-i plăceau și căuta pe cât putea să nu-i aibă în guvern.

Când a venit [Nicolae] Blaremburg la Sinaia să depună jurământ, ca ministru, după obiceiul Palatului, l-a oprit la dejun (eram și eu invitat). La ora trei, când se întrerupe convorbirea după dejun, se ridică regina după fotoliu și acesta era semnalul de plecare. Regele a concediat pe Blaremb-

berg și, când acesta a ieșit pe ușă, regele a spus: *Noch ein Esel* [Încă un măgar]. Prin urmare, regele Carol cunoștea pe mai mulți de felul lui Blaremburg.

Eram invitat pentru dejun la castel [Peleş] și, pe când eram la masă, a primit o telegramă, prin care i se anunța că la Sofia, în Bulgaria, fusese executat maiorul Panitzza, acela care detronase [la 21 august 1886] pe prințul Alexandru de Battemberg și-l trimisese peșcheș în Rusia. Carol a spus: *Asta, prinț Alexandru, nu a făcut bine, trebuia să grațieze pe Panitzza și să-l ia aghiotant. Sistem al meu nu este așa. Eu am atus la Palat pe tomnu [D.A. Sturdza], care a scris spion prusian, la Mazar Pașa a propus detronarea și asasinarea al meu la Palat și nu era altul mai credinșos* (adevărat că Sturdza era singurul care-i săruta mâna regelui). *Tomnul Cantiano-Popescu, care a făcut revoluție la Ploiești, a declarat detronarea mea și a făcut*

Republică, l-am făcut aghiotant și nu este alt mai credinșos. Așa este sistem al meu, cine este contra mea eu iau la Palat, să fadă cum lucrez eu pentru țară.

Irișicât de prudent și precut era Carol, îi da și lui inima brânci când vedea o femeie frumoasă. Întâmplător sau nu, văzuse pe o tânără evreică, fată foarte frumoasă și bine cunoscută prin frumusețea ei. Cu toate că odalisca ședea departe, pe la Crucea-de-Piatră, își făcea și el drum sub pretext de plimbare lungă, că doară de o va vedea.

A fost ocazie când acea tânără se măritase și era nevasta unui însemnat om de bancă. Se afla în Sinaia și vorbindu-mi regele Carol de persoanele ce mai erau la Sinaia, eu, intenționat, i-am vorbit de câteva femei frumoase și când am pomenit și numele acelei doamne, regele mi-a răspuns apăsător: *Da, aceea toamnă este mai plăcută ca toate.*

Carol observase că o doamnă, deși cam bătrână, se amoretase de el. Ea era înscrisă printre membrii Societății Geografice și ori de câte ori ținea societatea sedință, doamna lua loc pe scaun în fața regelui și-l fixa. La una din sedințe, regele era în incintă și vorbea cu unii din membri. Se uită la

Printre cei care se aflau în jurul perechii regale cu prilejul unei vizite la domeniul regal de la Cocioac, primul ministru D.A. Sturdza (al doilea din stânga), un sfetnic mult apreciat de rege

scaunul unde de obicei ședea doamna aceea și zise: *Hei, curtezana mea n-a venit.*

Carol a suferit mult timp și de mai multe boli. S-a crezut că suferea de un început de ataxie [turburare a coordonării mișcărilor din cauza unor tulburări nervoase], pentru care a fost consiliat să facă cură cu apele de la *Fefér* din Elveția, să facă sezon la *Abazzia*. I s-au recomandat masajele forțate, mai cu seamă masajul inimii, pentru care a adus pe un renumit masor italian, cel puțin jumătate șarlatan. Din norocire pentru rege, pe când masorul era la Sinaia, a avut o embolie cerebrală și a scăpat regele de el.

Regele suferea de niște dureri periodice în abdomen; era și artrit. Suferințele acestea în abdomen au ținut peste 20 de ani.

Medic ordinar al Palatului a fost profesorul [Iuliu] Theodori. Deseeori a avut consulturi cu medicii de aici. A adus de la Viena și Berlin tot ce aceste facultăți aveau mai de seamă ca profesori. I s-a făcut radioscopie și radiografie de renumitul radiolog din Viena, profesorul Holzknecht, și nimenea n-a putut să fixeze diagnoza. S-a bănuir un neoplasm al stomacului. Nimic și nimic sigur. Diagnoza în vedere era: *gastricismus*, boală care de mult dispăruse din *nozologia* medicală [ramură a științei medicale, ocupându-se de definirea, clasificarea și delimitarea bolilor după anumite criterii], căci aceasta era

odată numai ca o diagnoză empirică, pentru că această denumire masca o mulțime de boli, pe care ignoranța de altădată nu le putea determina.

Regele suferea rău și numai cu injecții de morfină își putea potoli durerile. Un accident nenorocit s-a întâmplat lui Theodori și în lipsa lui, regele, suferind violent, a adus pe doctorul Mamulea, medicul spitalului din Sinaia. Mamulea, medic cu multe și solide cunoștințe, a văzut că avea a face pur și simplu cu o *colică calculoasă* a ficatului, a făcut injecție cu morfină și a dus la spital materiile intestinale. A găsit pietrele, le-a arătat regelui și l-a convins că aceea era boala lui.

Regele Carol nu se putea dumiri cum de atâția profesori renumiți ca: Theodori, Buicliu, Norden și mai știu eu cine – au consultat] în timp de 20 de ani, și dr. Mamulea o dată l-a văzut și a făcut diagnoza. Accidentul care l-a avut Theodori în ascensorul castelului [Peleş], a fost o nenorocire pentru el și a prins bine lui Mamulea, că a căpătat încrederea la toată familia regală.

A fost un timp, dacă memoria nu m-ar trăda, cu ocazia procesului Memorandumului [din 1894], din luptele politice ale fraților ardeleni, când studenții, în mișcare lor zglobie, făceau manifestații zgomotoase [și] trimiseseră o deputație la regele Carol, rugându-l să intervină, să libereze pe românii din Ardeal. Regele le-a răspuns că aceasta era treaba lui, nu a studenților, că el

studiază serios afacerea aceea, dar că era greu de rezolvat [...]

Eram alături de regele Carol, mergeam pe o potecă și-mi spunea multe din peripetiile domniei. Prințul Carol [viitorul Carol al II-lea] era mic, împreună cu alți copii de vârsta lui; el se juca cu zmeul. Regele a călcat intenționat pe sfoara zmeului; prințul nu a știut cine îi ține sfoara și deodată a strigat: *Mă, ... tu-ți crucea mă-tii, ce-mi îi sfoara?*

Regele a zis: *Asta prinț Carol adevărat român, înșură bine și nu plătește datorie.* Bună opinie avea regele de poporul său, și când te gândești că acesta este purul adevăr.

Cum știa regele că prințul luase năravul nostru? Că prințul învățase să înjure nu era de mirare, pentru că acest obicei este înrădăcinat în mintea poporului nostru. Copiii cât de mici, în familie, fac deliciul multor părinți când îi aud înjurând. Pe drum înjură, acasă, în biserică, la școală înjură, înjură mereu și în tot felul și nu le zice nimeni nimic. În școală până și pe popă l-am auzit de *Hristosul mă-sii*. Aceasta pare a deveni o calitate chiar când copilul este în pântecul mamei, căci și înjurătura poate că se moștenește și de aceea aș propune ca dl. profesor [N.] Gheorghiu să dea ideea să se fabrice un stetoscop-tелефon, ca să asculte, poate că pe lângă bătăile cordului, să audă și înjurăturile, ca să se vadă dacă este băiat sau fată. ■

RĂDĂCINILE EUROPEI UNITE

THEODORA STĂNESCU-STANCIU

O dificultate preliminară în definirea Europei antice este că termenul în sine nu desemnează o cantitate constantă, în timp și spațiu. Geografic, în concepția lui Paul Valéry, Europa nu este decât o peninsulă, un promontoriu al îndepărtatei Asii. Astfel, individualitatea de care continentul ar putea dispune este mai mult un rezultat, decât o premisă a istoriei sale.

Una dintre cele mai vechi atestări ale cuvântului *Europa* apare într-o operă a lui Hesiod (secolul al VIII-lea î.Hr.), *Teogonia*, clasicul grec pomenind însă doar numele unei preafrumoase prințese feniciene, fiica regelui din Tyr, Agheonor, și a Telephasei, de care s-a îndrăgostit nebunește însuși Zeus. Dar, conform majorității specialiștilor, se pare că nu aceasta a stat la baza denumirii bătrânului continent.

Europa pare a fi preluată, ca denumire, de la zeița Oceania, fiica lui Tethys și a lui Ocean. În viziunea unor istorici, termenul este de origine

semită, el apărând într-o primă formă în documentele asiriene, în opoziție cu *Asia* (açu = răsărit) și însemnând occident (locul în care se culcă soarele – *ereb*). Fenicienii ar fi fost elementul de legătură, pentru ca termenul să pătrundă și în lumea greacă. Unii specialiști aduc în discuție și proveniența din adjectivul *euru*, ce ar fi desemnat „un continent vast”.

Geografia – limitele antice?

În poemele homerice, Europa reprezenta, ca denumire, nu un indicativ geografic, ci o

prințesă cretană. Mai târziu, el se referea la Grecia centrală, extinzându-se, apoi, asupra întregului uscat. La sfârșitul secolului al VI-lea î.Hr., Hecateu din Milet (540-470 î.Hr.) distinge două continente: Asia și Europa, în timp ce Herodot descria continentul european ca fiind unul cuprins între Africa (Libia) și Asia, mărginit de ape la sud și vest și având ca ax central Dunărea.

Însă ideea de uniune în Europa, de continent unificat, s-a confundat cu cea de organizare efectivă a lumii. Căci prin conceptul de Europa se înțelegea, dacă nu în între-

gime lumea cunoscută, lumea civilizată, cel puțin, spațiul care avea o reprezentare știută și bine definită în ochii contemporanilor. Istoria începuturilor Europei se confundă, pentru mulți, cu istoria Greciei antice, fidelă imagine a continentului, și continuă cu isto-

S-a format o lume nouă, în care circulația bunurilor și a persoanelor, în limita condițiilor timpului, au impus creionarea unor modele comune. Despre care se vorbea cu mândrie și, deseori, cu invidie, mai ales de către cei care proveneau din exterior. Strabon (57-21 sau 26 î.Hr.), geograful născut în Cappadocia (actuala Amasya din Turcia), într-o familie importantă din Asia Mică, descria o Europă „pământ potrivit cu valoarea oamenilor ce îl locuiesc și cu instituțiile lor politice”, reflectând tocmai ideea extrem de prezentă în epocă a

originalității lumii europene, chiar a superiorității sale.

Creștinismul – factor de unitate

Trecerea spre noua epocă istorică a adus Ierusalimul ca centru al unei noi lumi, restructurată în jurul ideii de creștinătate. O dată cu moartea împăratului Theodosius (395) și numirea a doi succesori ai imperiului, unul la Roma și celălalt la Constantinopol, o nouă realitate își făcuse loc pe continent.

Beneficiind de legitimitatea religioasă, foarte importantă în epocă, instituția bisericii, simbolul creștinismului, a funcționat ca o primă structură pan-europeană. Forma politică a acestei unități, după cum arată istoricul român Flo-

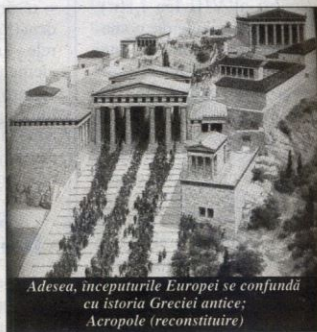
rentina Cazan, a fost găsită de către Papalitate în ceea ce s-a numit, de veacuri, Sfântul Imperiu Romano-German. Cele două figuri emblematice ale noilor lumi, Papa și Împăratul, s-au proclamat stăpâni ai lumii creștine, lume înțeleasă pentru întâia oară ca o unitate europeană, în care primul se considera singur un adevărat conducător al Creștinătății. Imperiul pretindea să reprezinte însăși Europa, ca imperiu creștin, căruia toți îi datorau supunere. Extinderea sa reprezenta tocmai victoria creștinismului, cel puțin spre părțile occidentale. (Interesant poate fi și amănuntul că legendarul Carol cel Mare și-a stabilit capitala impresionantului imperiu la Aix-la-Chapelle, nu foarte departe de actuala „inimă” a Uniunii Europene.) Pentru călugărul anglo-saxon Beda Venerabilul (672-735), europenii deveniseră creștini, pentru a-i diferenția de arabi, barbarii. În lumea lui Carol cel Mare, citorul unei alte Europe unite sub mitra credinței configurația geografică amintea, într-o oarecare măsură, de postbelica Europă a celor șase

Poetul și juristul italian Cino da Pistoia (1270-1337) la un curs cu studenții

ria Imperiului Roman (fie, de la începuturile sale, după expresia lui Anthony Pagden, autorul unui interesant studiu dedicat chiar conceptualizării continentului de-a lungul timpului; fie cu sfârșitul lui, dacă cităm opinia istoricului francez Marc Bloch – „Europa s-a născut, când Imperiul Roman a murit”), ambele concentrate în bazinul Mării Mediterane, ca leagăn al culturii europene.

Ambele și-au introdus normele, cutumele, stilul de viață; ambele au impus tipare și au desființat bariere, transformând, deseori, prin forță, spațiul barbar, extern, diferit, necunoscut, după chipul și asemănarea cuceritorului. Din *extra muros* în *intra muros*... Însă concentrarea majorității teritoriilor în mâinile Greciei antice sau ale Romei nu a fost sinonimă cu sfârșitul multitudinii de culturi existente, ci a condus la nașterea uneia noi, europene.

Adesea, începuturile Europei se confundă cu istoria Greciei antice; Acropole (reconstituire)

semnare ale Tratatului de la Roma (1957).

Mai mult chiar, un rol deosebit l-au jucat elementele unificatoare interne ale Bisericii romane: *liturgia*, ce crea un cadru temporal comun; autoritatea sa suverană, *Papalitatea*, în ciuda tuturor conflictelor existente între acea instituție și prinți; organizarea teritorială comună, pe *episcopii*; *limba latină*, comună întregului cler;

atmosfera de *pace* din sânul Bisericii, într-o lume vizibil dominată de conflicte între suveranii creștini.

În plus, după cum au subliniat numeroși specialiști, un avantaj l-a constituit și faptul că Biserica a acceptat că Europa în sine este reprezentată de popoare și națiuni diferite (vizigoți, ostrogoți, saxoni). Ea nu s-a gândit neapărat la un proiect de fuzionare a lor într-o structură politică unică – un așa-zis imperiu creștin, o posibilă replică sau imagine pământească a Bisericii creștine, – ci, din contra, la diversificarea legăturilor între acele unități separate. Prin Edictul de la Milano din 313 al împăratului Constantin cel Mare (306-337) a fost proclamată libertatea cultelor. Sfântul Apostol Pavel scria în Epistola către galateni (Cap. 3, vers 28): „Toți sunteți fii ai lui Dumnezeu prin credința în Hristos Iisus. Căci câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat. Nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este nici rob, nici liber; nu mai este

parte bărbătească și parte femească, pentru că voi toți una sunteți în Hristos Iisus.”

Astfel, vechea unitate construită prin *pax romana* era înlocuită printr-o unitate spirituală – unitatea lumii creștine – bazată pe ideea universalismului creștin. Idee care a fost prezentă în multe dintre operele clasice ale părinților Bisericii, precum Clement din Alexandria

(cca 150-216) sau Origen (cca 183-254), iar Sfântul Augustin (354-430), în *Cetatea lui Dumnezeu*, a promovat tocmai unitatea dintre divin și pământean în lumea creștină.

Mai mult chiar, instituția papalității a devenit una... universală. Deținătorii coroanei papale au început să aibă origini naționale diferite – de la Roma sau Grecia, la Aquileia (Friuli, Italia), Emesa (Siria), Epir, Africa de Nord, Dalmația sau Palestina. Și mai târziu, în plin Ev Mediu timpuriu, toți marii papi, de la Grigore al VII-lea (1073-1085), la Inocențiu al III-lea (1198-1216), au acceptat noile națiuni apărute pe ruinele vechiului Imperiu Roman, considerându-le părți ale aceleiași ordini a lui Dumnezeu, recunoscându-le individualitatea, dar și căutând să le lege de Roma. Așa au fost preocupările lui Grigore al VII-lea față de Ungaria, Polonia, Croația, Boemia, Danemarca, Anglia și Spania.

Rețeaua universităților a coagulat?

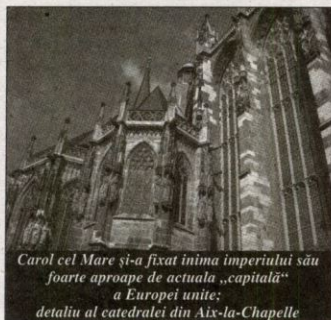
Universitățile au reprezentat, încă de la înființare, în jurul anului 1200, adevărate instituții europene. Mult mai târziu vor cunoaște o dezvoltare individuală, pe linie națională. Câteva decenii de la apariția primelor asemenea lăcașuri la Paris și Bologna, ele s-au extins într-un mod de-a dreptul spectaculos: Oxford (sfârșit de secol XII), Cambridge (c. 1209), Salamanca (1220-1230), Montpellier (1220), Padova (1222), Napoli (1224), Toulouse (1229), Roma (1244), Siena (1246), Lisabona și Coimbra (1290). La sfârșitul secolului al XIII-lea se impuseseră circa 15, cu predilecție în Franța și Italia; se atingeau aproximativ 30 spre 1400 și peste 60 – spre 1500. Și expansiunea geografică a început să conteze, atingând și spații mai îndepărtate, precum Praga (1347), Viena (1365), Erfurt (1379), Heidelberg (1385), Köln (1388), Louvain (1425), Tübingen (1477), Saint Andrews (1410-1413), Glasgow (1450-

În Evul Mediu, nu a existat ideea de Europă, Europa a înlocuit efectiv Evul Mediu

Rudolf Hiestand,
profesor la Universitatea
din Düsseldorf

Împăratul Constantin cel Mare

Carol cel Mare și-a fixat inima imperiului său foarte aproape de actuala „capitală” a Europei unite:
detaliu al catedralei din Aix-la-Chapelle

1451), Aberdeen (1495), Cracovia (1364), Pressburg (actuala Bratislava, 1465-1467), Saragosa (1470). La sfârșitul secolului al XV-lea, se născuse o adevărată rețea universitară europeană ce urmărea, aproape exact, limitele hărții politice a Europei moderne.

Se creaseră, astfel, în Evul Mediu, elementele unei culturi comune. În societatea feudală occidentală se vorbea și se gândea în aceiași termeni, utilizându-se latina învățaților și a elitei. Codul cavaleresc, spre exemplu, nu ținea seamă de granițele naționale. Apoi, la nivelul teologiei și al filosofiei, s-au constituit un limbaj și o terminologie comună. Universitățile feudale erau considerate, în ansamblul lor, instituții ale Bisericii, fiind plasate sub înaltul patronaj al Sfântului Scaun, care le confirma existența prin bule papale.

Programele, metodele de învățământ, modalitățile de examinare, sistemul de acordare a diplomelor erau peste tot

aproximativ la fel, inspirate din modelul apărut la Paris și Bologna. După cum sublinia profesorul francez Jacques Verger, Aristotel, Biblia și cele două Corpus-uri de drept roman și canonic reprezentau materiile de studiu. Erau completate cu analiza operelor lui Gallienus și Avicenna, pentru domeniul medicinei. Nu se impuseră nici un fel de particularități naționale, chiar dacă erau sesizabile unele înclinații – spre științele juridice și medicale, în universitățile meridionale; spre cele filosofice și teologice, în cele din nordul Europei.

Totul se baza pe același fond comun creștin și arab, greco-roman, fundamentul culturii savante din întreg Occidentul. Iar, din secolul al XV-lea, odată cu extinderea geografică pronunțată a universităților, se poate aprecia și prezența unei regionalizări, care a redus în mod considerabil recrutarea internațională a studenților, fiecare încercând să pătrundă în cel mai apropiat centru universitar. Apăreau astfel primele semnale ale procesului de destrămarea a națiunilor universitare, după cum sublinia profesorul

Pearl Kibre, într-o lucrare publicată la începutul epocii postbelice, în 1948, *The nations in the medieval universities* (Națiunile din universitățile medievale).

Jacques Le Goff, recunoscutul specialist al vieții medievale occidentale, a surprins perfect liniile acestei noi instituții europene: „o corporație al cărei scop este monopolul local și care beneficiază larg de progresele naționale sau locale (Universitatea din Paris este de nedespărțit de creșterea puterii Capetienilor, cea din Oxford este legată de consolidarea monarhiei engleze, iar cea din Bologna trage foloase din vitalitatea comunelor italiene); ea este, de o manieră unică, *internațională* în privința membrilor ei – profesori și studenți veniți din toate țările – a activității ei – știința care nu cunoaște granițe – a orizonturilor ei, pe care le ratifică acea *licentia ubique docendi* – dreptul de a preda oriunde –, de care beneficiază statutar licențiații celor mai mari universități”.

A existat Europa înainte de 1700?

Peter Burke, profesor la Emmanuel College, Universitatea din Cambridge

Miniatură de epocă înfățișând încoronarea lui Carol cel Mare

Arta - liant universal?

Într-o lume în care distanțele păreau uriașe și greu de depășit, arta și artiștii au devenit unul dintre cele mai mobile și, în consecință, unificatoare elemente. Marile capitale, palatele capetelor încoronate, galeriile sau veșmintele celor mai bogate și influente personaje ale Evului Mediu se „hrăneau” de la aceeași matcă. Mereu în mișcare, atrași fie de recompense materiale, fie de capodopere sau de atelierelor măștrilor deja recunoscuți, artiștii acelor timpuri sfidau granițele, limbile și cutumele naționale.

Pentru un Peter Paul Rubens (1577-1640), pictorul olandez, distanțele Europei Occidentale nu au constituit o problemă. Spre 1600, părăsea Anvers-ul, angajându-se la curtea ducelui Vincenzo Gonzaga de Mantova. Ilustrul stăpân l-a trimis, un an mai târziu, la Roma, pentru a-și perfecționa studiile. Spre 1602, iată-l din nou pe drumuri, de astă dată spre Veneția, atras, după cum povestește Giovanni Pietro Bellori (1613-1696) în ale sale *Vieți de pictori, sculptori și arhitecți moderni* (1672), de operele lui Tițian și Paolo Veronese. După un scurt stadiu de lucru, s-a reîntors la Roma, de unde, la puțin timp, s-a îndreptat spre Genova, localitate ce l-a reținut cel mai mult. Tablouri, schițe de palate și biserici – o muncă asiduă tocmai pentru „a elimina din Flandra arhitectura

barbară și a introduce frumoasa formă italiană.” A fost chemat apoi „de cei mai mari suverani din Europa”, lăsându-și amprenta artistică la Bruxelles, Gand, Lille, Paris, Madrid sau Londra.

Roma devenise pentru mulți leagănul artei, adăpostind vestiți pictori și impresionante opere. Renumele îi ajunsesse și

Europa – o tinerică... bătrână?!

Olaf Asbach, profesor
la Universitatea
din Augsburg

în spațiul românesc. După cum observa și Miron Costin: „Iaște țara Italiei, cum se zice, ca o rodie, plină de cetății și orașă iscusite, multime și desime de oameni, târguri vestite, pline de toate bivșuguri și, pentru mare iscusenii și frumusețuri a pământului aceluia, i-au zis raiul pământului... Aceia țară iaște acum scaunul și cuibul a toată dăscălia și învățătura... și de alte iscusite și trufașă meșteșuguri...” Și de acolo au venit artiști de renume pentru a zugrăvi chipuri sau biserici, la curtea unui comite de Timiș și ban de Severin – Pippo Spano (1369-1426; *Magazin istoric*, nr. 2/1977) sau la palatele domnitorilor moldoveni sau munteni. Unii, în trecere spre fastul în construcție al Rusiei, au fost, la rândul lor, opriți de voievozii locului.

Ideile – au apropiat?

„Dacă ar fi să o iau de la capăt [în

demersul unificării europene – n.n.], aş începe de la cultură...” – declara, spre sfârșitul vieții, unul dintre părinții construcției europene, Jean Monnet (*Magazin istoric*, nr. 1/2004). Căci Europa culturală nu a avut (poate, în afara șincopei introduse de Cortina de Fier) granițe și hiatusuri. O Europă a ideilor, în care spiritele libere circulau fără pașaport și fără bariere, indiferent de distanțe sau de națiuni.

Iar dacă Antichitatea și cea mai mare parte a Evului Mediu au cunoscut și liantul lingvistic asigurat de latină, odată cu intrarea în Epoca Modernă, impunerea limbilor naționale sau cristalizarea francezei ca apanaj al diplomației și al literelor nu a alterat unitatea. Din ce în ce mai mulți autori își publică operele în limba maternă – cazul lui Galileo Galilei (1564-1642) care, din 1612, începe să scrie în italiană. S-a ajuns ca, de la începutul secolului al XVI-lea

Unitatea europeană s-a realizat și prin cărturari; Erasmus corespundea cu Nicolaus Olahus, învățătorul român din Transilvania

Două centre universitare vestite: Heidelberg (imagine din 1805)...

și până în a doua jumătate a veacului următor, limba lui Dante să devină extrem de răspândită. În peisajul elitei europene, se înmulțesc cunoscătorii de două sau mai multe limbi: despre împăratul Maximilian I de Habsburg (1459-1519) cronicarii pomenesc că vorbea nouă limbi, iar Ludovic al XIV-lea stăpânea la fel de bine italiana ca limba maternă. Cele mai importante opere au cunoscut traduceri, lăsând libertatea de circulație a ideilor printre națiuni și spații.

Într-o asemenea lume, și schimbările culturale s-au dovedit ușor de realizat. După cum o atestă, de exemplu, corespondența călugărului Marin Mersenne (1588-1648, cel care a rămas în istoria matematicii cu acele numere prime ce îi poartă numele), dintre 1617-1627, cu nume sonore ale științei și culturii din Italia, Anglia sau Danemarca, precum muzicologul Giovanni Battista Doni (1593-1647) sau poetul și compozitorul danez Constantijn Huygens (1596-1687). Ca să nu mai amintim de cazul prolificului Erasmus din Rotterdam (1469-1563), care le-a scris aproape tuturor personalităților importante ale timpului său, peste 600. Epistolele trimise sau primite au

fost publicate, începând cu anul 1516; aproximativ 1.200 au rămas mărturie în acest sens.

Și nu numai în domeniul științei sau cel al filosofiei... Muzica și literale depindeau, la rândul lor, de aceleași modele

și titani. Germanul Georg Friedrich Haendel (1685-1759) se naște la Halle, pentru a deveni, în 1726, cetățean britanic, după ce traversase Europa, trecând prin Florența, Veneția, Roma, Napoli și Londra (unde a început să locuiască din 1711). Iar turneele prodigiosului copil Mozart (1756-1791; *Magazin istoric*, nr. 12/2006) — începute în 1762, alături de tată, Leopold, angajat al prințului de Schrattenbach, și de sora sa, mai mare decât el, Maria-Anna —, nu mai au nevoie de prezentare, familia Mozart străbătând bătrânul continent: München, Augsburg, Mannheim, Frankfurt, Bruxelles, Paris, Londra, Haga, Amsterdam, Dijon, Lyon, Geneva, Lausanne.

O lume în care Voltaire pare rege, adulat de saloane, de personalități, de suverani. Care corespundează cu toți, împărtășește păreri sau distruge mituri. Îi scrie lui Diderot ca să-l felicite pentru o carte sau alta, dar discută și despre opiniile unor confracți, solicitând întâl-

niri. „Vă mărturisesc însă că nu împărtășesc părerea lui Saunderson [matematician și om de știință englez, 1682-1739] care, întrucât el s-a născut orb, îl neagă pe Dumnezeu [...] Doresc din tot sufletul să stau de vorbă cu dumneavoastră [...] Aș vrea ca, înainte de plecarea mea la Lunéville, să-mi făgăduiți că-mi veți face cinstea de a prânzi împreună, ca între filosofi, la mine acasă, unde se vor mai afla câțiva învățați” (iunie 1749). Îi scrie regelui Prusiei, Frederic al II-lea cel Mare (1712-1786), pentru a-și dovedi înflăcărea care sfida orice distanțe: „de ați fi regele Indiilor, aș face călătoria până la Lahore și la Delhi” (28 iulie 1749). Dar și „președintelui” Charles Hénault (apelativul și-l câștigase în urma funcției de președinte al Parlamentului, între 1710 și 1731), tocmai pentru a „pune umărul” la răspândirea culturii franceze în Europa: „Trebuie să fixăm limba pe care 20.000 de cărțuții o strică; trebuie să-i tipărim, cu notele ce se cer, pe marii autori din veacul lui Ludovic al XIV-lea și să se afle la Petersburg și în Ucraina de ce este Corneille mare” (25 iunie 1761).

O Europă unită de discuții, de schimburi de idei... ■

... și Oxford, gravură din 1875

Microarhiva Magazin istoric

EROII SECURITĂȚII

Revista Magazin istoric a mai publicat și altă dată documente despre interferența Securității în activitatea redacției. Prezentăm acum un text care are nevoie de două precizări. Una dintre ele o poate descoperi oricine parcurge bibliografia articolelor publicate. Pe cea de a doua o datorăm domnului Marian Ștefan, cel care face parte din redacție de la înființarea ei.

În revistă s-a publicat, în numărul din aprilie 1969, doar un articol din suita pe care documentul ce urmează o anunța. După apariția acestuia, de la Secția de presă a venit o indicație verbală, potrivit căreia revista Magazin istoric trebuia să publice în primul rând articole despre eroii clasei muncitoare și ai partidului comunist. Drept urmare, eroii Securității nu au mai avut loc în paginile revistei.

Documentul provine din Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond Documentar, dosar nr. 8.827, vol. 24, f. 67.

Liviu ȚĂRANU

Consiliul Securității Statului
Serviciul „C” [viitorul Centru de informare
și documentare]

Nr. 629.967 din 8 nov. 1968

Strict Secret

Notă-raport
Cu privire la
publicarea în revista
Magazin istoric a unor
eroi ai Securității
Statului

În urma unei discuții avute cu redacția revistei *Magazin istoric* a rezultat posibilitatea ca în această revistă să publicăm lunar portretul, activitatea și acțiunile la care au participat și în care s-au jertfit eroii Securității în luptele împotriva dușmanului din anii revoluției populare, ai revoluției și construcției socialiste.

Întrucât se creează un foarte bun prilej de a

prezenta opiniei publice o seamă de fenomene și aspecte din lupta Securității pentru apărarea orânduirii noastre sociale și de stat, precum și oamenii care și-au adus jertfe supreme pentru cauza poporului, constituind un puternic factor de educație patrio-

tică, propunem să se aprobe ca începând din luna decembrie să oferim spre publicare revistei *Magazin istoric* articole cu privire la eroii Securității.

Articolele respective vor prezenta pe cei declarați eroi și menționați în ordinul președintelui C[onsiliului] S[ecurității] S[tatului] cu prilejul celei de a XX-a aniversări a Securității.

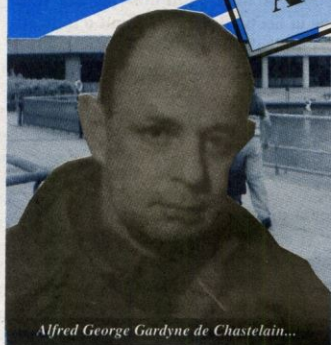
Șeful Serviciului
Lt.col. Mateescu L.

Locotenentul Ionel Jora, primul (și ultimul) erou al Securității despre care s-a scris în revistă

[Rezoluție:] Da
[Semnătura:] glst
[general Stoica]

DIN NOU DESPRE AUTONOMUS

Alfred George Gardyne de Chastelain...

... și Silviu Mețianu: în fundal, sediul Arhivelor Naționale britanice

MIHAI RETEGAN

Continuăm prezentarea începută în numărul trecut a documentelor recent declassificate și pe care le-am putut studia în Arhivele naționale britanice privind operațiunea Autonomus.

Scriam în episodul anterior că de Chastelain nu a mai putut reveni în România, neprimind acceptul autorităților sovietice. Lucrurile sunt mai complicate, ele au fost generate de condițiile în care s-a desfășurat operațiunea *Autonomus* și multe dintre piesele dosarului se referă la acest aspect.

Șase săptămâni

Jurnalul de război al SOE a subliniat că acțiunea respectivă nu a fost comunicată nici americanilor, dar nici sovieticilor. Dacă în legătură cu primii nu era nevoie decât de o înștiințare despre intențiile britanice, în al doilea caz era necesară obținerea acceptului pentru a derula

operații în zona de influență a celuiilalt, așa cum prevedea acordul încheiat în septembrie 1941 între serviciile de *intelligence* ale celor două țări. În atari circumstanțe ne putem întreba pentru ce mare secret au riscat britanicii deteriorarea relațiilor cu sovieticii. Răspunsul nu poate fi decât unul: pentru a ascunde chiar și de ochii aliatului din Est locul viitoarei debarcări. Pe cale de consecință, o nouă întrebare se ridică: ce fel de aliați sunt cei de care trebuie să-ți ascunzi intențiile? Iar răspunsul este lipsit de echivoc – un aliat care duce tratative secrete cu inamicul! Cine spune? Chiar inamicul! O dovedesc cercetările efectuate de Richard Bassett și concretizate în

volumul *Hitler's Spy Chief. The Wilhelm Canaris Mystery* (Spionul șef al lui Hitler. Misterul lui Wilhelm Canaris), publicat în 2005.

Dar sovieticii au aflat curând despre misiune și au presupus că scopul ei nu este doar de informare, ci de pregătire a unei lovituri de stat și de scoatere a României din sfera de influență a Moscovei. Și un val de resentimente s-a ridicat împotriva britanicilor, iar prima victimă s-a numit de Chastelain. După o întrevvedere cu regele Mihai, de Chastelain părăsește Bucureștii (24 august), promițându-i acestuia că va reveni în curând. Ceea ce nu se va mai întâmpla niciodată. La Istanbul, i se aduce la cunoștință că Foreign Office

Archibald Clark Kerr alături de Sir Alexander George Montagu Cadogan, subsecretar de stat permanent la Foreign Affairs

a decis că reîntoarcerea în România nu mai este oportună. Vestea l-a șocat, ca și pe mai-marii săi. Aceștia intenționau să-l numească în Misiunea britanică pentru România, responsabil cu probleme economice; în ceea ce privește activitățile specifice, „trebuia să se pună batista pe țambal” până în momentul în care „se va permite reluarea activităților SOE în România”.

Existau și alte păreri. Într-o întrevedere pe care însuși Hugh Dalton (ministru Războiului Economic și unul dintre părinții SOE) i-a acordat-o lui de Chastelain la 26 septembrie, ministrul i-a declarat că, „deși va lucra în Comisie cu Ministerul Comerțului, această misiune este secundară, scopul ei fiind de a-i acoperi activitățile SOE”. În viziunea lui Dalton, noul context din România făcea aproape imposibilă prezența SOE, astfel că munca membrilor săi trebuia „ascunsă” într-un fel. Iar pentru inginerul petrolist de Chastelain acoperirea de însărcinat cu probleme economice venea ca o mănășă.

Foreign Office, căruia i se subordona Misiunea, a decis însă altfel. Aflăm dintr-o co-

respondență a doi înalți funcționari ai SOE, identificați numai printr-un cod (D/HT către AG/O), din 12 octombrie 1944, că lucrurile au luat o altă turnură. „Când a revenit din România, s-a sugerat că de Chastelain trebuie să se reîntoarcă în acea țară ca membru al Comisiei Aliate de Control și să fie menținut acolo datorită departamentului de Comerț. Aranjamentul pentru angajarea sa în acel departament a fost făcut de A/DS.1 și s-a căzut apoi de acord că de

Chastelain va fi socotit în misiune începând de la data plecării din Bari către București. Auzim acum de la Foreign Office că, datorită rennoirii suspiciunilor rusești privind intențiile misiunii inițiale a lui de Chastelain, ei nu doresc să notifice rușilor în acest moment că el este membru al Misiunii noastre în România și că preferă să aștepte șase săptămâni sau așa ceva înainte de a ieși în față cu numele său. Dar nici atunci ei nu pot garanta că o vor face și nici că numele său va fi acceptat de către ruși.”

Opoziție din partea lui Molotov

Sigur că „mărul discordiei” între britanici și sovietici a căutat să explice conjunctura căreia i-a căzut victimă. La 23, noiembrie 1944 înaintează un memorandum generalului de brigadă Barker Benfield, nimeni altul decât comandantul Forței 133 (structura însărcinată cu activitatea informativă, de sabotaj și de legături cu Rezistența din țările balcanice), aflat la Cairo. În intenția autorului, memorandumul trebuia „să ajute la completarea cunoștințelor despre prizonieratul din București și să răspundă acuzațiilor făcute de Moscova”. Și în continuare: „Scopul acestui document nu este de a obține o revenire asupra deciziei Foreign Office în acest moment, ci de a pune la dispoziția lor fapte care le sunt necesare în eventualitatea că dorește să redeschidă această problemă cu rușii”. Noi vom sublinia doar câteva elemente, întregul memorandum putând constitui subiectul unei alte prezentări.

„Neînțelegerea care s-a dezvoltat între ruși și noi – scria de Chastelain – privind scopul Misiunii trimise în România în

Generalul Picki Vasiliu, în planul doi, la instalarea colonelului M. Elefterescu (cel care vorbește) ca prefect al Poliției Capitalei

decembrie 1943 pare să fi fost determinată de: a) omisiunea Foreign Office de a informa Moscova asupra desfășurării misiunii; b) zvonurile tendențioase diseminate de inamic după arestarea noastră; c) falsele rapoarte apărute în presă și emisiunile de radio din țările Axei, care au pătruns apoi în presa din statele neutre și în cea britanică; d) sovieticilor li s-a arătat răspunsul lui Antonescu trimis comandantului-șef [este vorba despre mesajul trimis de mareșalul Ion Antonescu generalului Wilson, la 2 aprilie 1944 – M.R.]. În ceea ce privește punctul (a), instructajul meu la Londra s-a făcut de convență cu Foreign Office, fiind informat la Cairo că a fost obținut acordul sovieticilor. Relativ la punctul (b), nu era nimic ce putea fi făcut pentru a preveni aceasta și sunt de acord că orice încercare de a nega aceasta nu ar fi făcut decât să atragă o mai mare atenție asupra incidentului. În legătură cu punctul (c) este clar că Cenzura nu și-a făcut eficient datoria. Dar cea mai nefericită influență asupra problemei trebuie s-o fi avut răspunsul lui Antonescu, care, după mintea mea, nu ar fi trebuit arătat rușilor. În ultima parte a mesajului său, Antonescu declara că se bazează pe onoarea de soldat a comandantului-șef pentru a nu difuza conținutul mesajului către altcineva. În timp ce nu am nici un fel de simpatie față de conținutul mesajului lui Antonescu, și de fapt i-am și spus-o prin intermediul generalului Vasiliu, eu totuși cred că nu trebuia arătat în afara cercurilor britanice. Mesajul este antirus și nu ne puteam aștepta la nimic bun după ce rușii i-ar fi aflat conținutul. Atât în ceea ce privește circumstanțele care au trezit suspiciunile sovieticilor.

Debarcarea din Normandia a fost o operațiune de război pentru „acoperirea” căreia niciun sacrificiu nu a fost considerat prea scump

Compasiunea însoțea aproape fiecare dintre mesajele ce au urmat acestui memorandum și erau schimbate între diferitele instanțe. La aproape un an după aceea, la 12 septembrie 1945, T.E. Bromley, viitor șef de misiune la Moscova, îi scria adjunctului șefului SOE, colonelul H.N. Sporborg, despre „cât de mult apreciază ei [Foreign Office – M.R.] serviciile deosebite pe care le-a adus de Chastelain, ca și neplăcerile cauzate de imposibilitatea revenirii în România. Nouă înșine ne-ar plăcea mult să-l vedem înapoi, din moment ce suntem în mod cu totul special interesați într-un management eficient al intereselor petroliere britanice în acea parte a lumii. Mă tem totuși că problema nu este în mâinile noastre”. Într-adevăr, sovieticii erau cei ce gestionau cazul de Chastelain, profitând chiar de dreptul de *first say* (primul cuvânt) în chestiunile românești. „Este imposibil pentru orice supus britanic scria în continuare Bromley să intre în România fără acordul rușilor, iar în cazuri similare s-a exercitat o puternică presiune la Moscova pentru a se obține permisiunea necesară. Așa cum știi, rușii îl privesc

pe de Chastelain cu cea mai adâncă suspiciune, astfel că Ambasadorul [Marii Britanii la Moscova, Archibald Clark Kerr – M.R.] nu poate să menționeze numele său fără să provoace o explozie din partea lui Molotov. Din aceste motive, cu părere de rău am concluzionat că un sprijin oficial al cererii lui de Chastelain, oricât de puternic ar fi, nu va avea nici un rezultat, decât să va afecta succesul altor cereri. Mă tem că tot ceea ce putem face este să întrebăm la București și Moscova dacă ei văd vreun semn sau este vreo speranță ca rușii să-și schimbe sentințele și dacă cererea poate fi făcută fără efecte asupra altor aplicații [cereri ale altor cetățeni britanici pentru a putea veni în România – M.R.] pe care rușii le examinează. Am trimis telegrame în acest sens și-ți voi transmite răspunsurile imediat ce le primesc. Mă tem însă că aproape sigur ele vor fi negative.”

Câteva zile mai târziu după scrisoarea de mai sus (la 20 septembrie), Bromley revine și îi scrie aceluiași Sporborg. „Mă țin de promisiune și-ți atașez copiile telegramelor care, din nefericire, confirmă

cele mai pesimiste estimări. Îți spun din nou cât de rău ne pare pentru că nu putem face nimic în acest moment și-ți reconfirm voința noastră de a reconsidera problema când vor apărea modificări ale situației concrete“. Și semna: „cu sinceritate, T.E. Bromley“.

Interesele lui de Chastelain

Luând în considerare evoluțiile „nefericite“ din România, se propunea de la Moscova și București „amânarea problemei de Chastelain până când situația politică va deveni mai limpede“. Dar „nu se văd semnele unei – îmbunătățiri nici măcar în perspectivă“. Cu toate acestea, semnatarul scrisorii (neidentificat!) se simțea „ușurat știind că [Bromley – M.R.] ține situația sub observație și că interesele lui de Chastelain, care au fost atât de amenințate în timp ce se afla în serviciul Guvernului Majestății Sale, nu vor fi uitate“.

Acesta a fost practic sfârșitul carierei de ofițer de informații a lui Alfred George Gardyne de Chastelain. La 25 octombrie 1945, el a semnat „Declarația de încheiere a activității“, obligându-se să

„nu divulge nici un fel de informații obținute ca urmare a activității sale, nici în presă, nici în cărți“. După război a revenit la meseria de bază, petrolist, activând în Canada și Australia. A decedat în 1974.

Dosarul Mețianu

Silviu George Mețianu (născut în 1893, la Făgăraș) are o poveste interesantă. La începutul Marelui Război a fost mobilizat în armata cezaro-crăiască și trimis pe frontul din Rusia (1915). Împreună cu alți români a fugit din tren, a traversat Carpații și a ajuns în liniile românești. În 1917 a fost detașat în Anglia pentru a urma cursurile unei școli de aviație. La semnarea păcii separate de către România și-a dat demisia din armata română (era sublocotenent în Regimentul 6 Vânători) „pentru a putea continua după cum este scris într-o caracterizare din aprilie 1943 să lupte alături de Aliați. Până să se finalizeze transferul către RAF, Armistițiul a fost semnat“. A rămas în Anglia, a cunoscut o englezoaică (Kathleen Amelia Sarah Falkenstein), s-a căsătorit cu ea și i-a făcut cinci copii! Avea să fie naturalizat în 1943 („cu sprijinul nostru“, spunea un oficial SOE). În viața civilă se ocupa de creșterea păsărilor de curte.

La declanșarea celui de Al Doilea Război Mondial s-a înrolat ca soldat în Regimentul Beds. & Herts, fiind sub drapel din octombrie 1940 până în octombrie 1942, când a fost lăsat la vatră în urma unei decizii a comisiei medicale, care a luat în calcul o mai veche operație de ulcer duodenal. Pe ordinul de desconcentrare ofițerul său comandant scrisese că îl „recomandă pentru angajarea în serviciile speciale“. În pofida vârstei (50 de ani), avea o formă fizică de

invidiat, nelipsind nici o zi de la îndatoririle sale. Pe întortocheatele căi ale spionajului numele său ajunge la urechile maiorului Boxshall, membru al SIS (serviciul de informații externe MI 6), cunosător al problemelor românești și al emigrației românești. Cei doi s-au întâlnit probabil de câteva ori, Boxshall recomandându-l celor de la SOE. „Mețianu – scria ofițerul britanic în aprilie 1943 – arde de nerăbdare să se implice în război și declară că dorește să îndeplinească orice sarcină pe care i-am încredințat-o, inclusiv parașutarea [în teritoriul inamic – M.R.]. Omul produce o impresie excelentă și poate deveni un angajat de nădejde dacă se poate găsi o treabă potrivită pentru el. Vorbește românește cu un pronunțat accent transilvănean; fluența nu mai este perfectă din pricina lipsei de exercițiu din ultimul timp, fără îndoială însă aceasta poate fi eliminată în mai puțin de o lună. Aceleași observații în legătură cu maghiara și germana, eu însumi testându-l. Engleza sa, deși are un slab accent străin, este fluentă“. Pretențiile sale financiare erau modeste, cerând pentru familia sa un venit anual de 500 de lire, iar „pentru el lasă la latitudinea noastră, dorința sa de a acționa fiind dincolo de orice considerații financiare“.

Cel mai bun om din promoție

Nevoia de personal era mare, omul excelent și chiar de ziua patronului său, Sf. Gheorghe, s-a completat fișa la MI 5. Responsabilul cu contrainformațiile scrisese pe ea: „Maiorul Boxshall ne-a dat informațiile privindu-l pe acest om. Nu deținem nici un fel de date împotriva lui“. Prin prisma planificatorilor, lucrurile trebuia accelerate. La

1915. G. Boxshall, campion școlar la ski

26 mai 1943, unul dintre oficialii SOE a cerut primirea lui Mețianu în centrul de instrucție „cât mai curând posibil după 1 iunie”. Nu era însă tocmai simplă recrutarea unui străin pentru SOE! La 28 mai 1943 același personaj nota: „El este de naționalitate română, iar cererea de naturalizare nu este încă aprobată. Deoarece tehnic vorbind el este un străin din tabăra inamică, te rog discuta cu poliția pentru a fi siguri că nu vor fi anchete nedorite”.

După rezolvarea problemelor de ordin financiar, la 5 iulie 1943 Mețianu a semnat formularul C.R. 1. Reținem câteva rubrici care compun portretul celui de-al treilea membru al grupului *Autonomous*. „Vederi politice: conservator. A întocmit testament: nu, dar va face unul. Înălțime: înălțime (în șosete): cinci picioare și șase inci și jumătate (aprox. 169 cm). Greutatea (dezbrăcat): 11 pietre și 8 livre (aprox. 73,5 kg). Părul: castaniu închis. Culoarea ochilor: căprui. Tenul: închis. Semne particulare: cicatrice de la operația de ulcer duodenal.” Abilități: călărie, condus mașina (camion, motocicletă), înot, alpinism, tir, mers pe

bicicletă – da. Navigație, schi, pilotat, Morse, desen – nu. La întrebarea „ce zone îți sunt familiare (în țară și străinătate)” scrisese: „Sussex și East Kent. România, părți din Ungaria, Cehoslovacia, Polonia și Rusia”. „Ai în țara de origine prieteni care ți-ar putea oferi astăzi ajutor – da”. Așadar, o persoană obișnuită, dar folositoare prin cunoștințele despre România.

Raportul elaborat după perioada petrecută în centrele de antrenament ale SOE releva buna pregătire a lui Mețianu la tir, folosirea explozibililor, capacitatea de a face față cerințelor câmpului de luptă, de a lucra în echipă chiar cu oameni mult mai tineri decât el. Potrivit instructorilor săi, își însușise tehnica dinamitărilor într-un procent de 80%, cea a folosirii armamentului 100% („cel mai bun om din promoție la acest curs”),

Molotov (stânga) nu-și contrazicea vreodată stăpânul, pe Stalin

citirea și lucrul cu harta 80%, instrucția de câmp și tactica „mică” 80%. Singurul domeniu unde stătea rău era alfabetul Morse. „Nu arată nici un fel de aptitudini aici”. Nici nu ar fi trebuit să fie un impediment prea mare din moment ce la fața locului echipa era așteptată de radiotelegrafistul Reginald (Nicolae Turcanu). La 22 iulie conducerea centrului de pregătire apreciază că instruirea lui Mețianu este completă. Este atașat Forței 133, la 15 august 1943, plecând spre Cairo o lună mai târziu. Continuarea este cunoscută.

Secret chiar și pentru SOE?

Noul statut al lui Mețianu este surprins în fișa „SOE pierderi în luptă”. Rubrica „natura pierderii” era completată cu „prizonier de război”. Urma rubrica „natura și locul operației”. Interesant că în ceea ce privește prima parte, britanicii erau secretoși chiar între ei. Dacă nu ar fi fost decât acest unic document, nu am fi

Hugh Dalton

știut nimic despre *Autonomus*, rubrica fiind incompletă (este trecut doar locul unde Mețianu a fost prins – România). „Capturarea a fost comunicată de: Reginald, confirmată de Istanbul; sursa este de încredere.” Această fișă conține încă o rubrică „informații primite ulterior: începând cu 23.8.44 nu mai este prizonier de război și a rămas în România cu Comisia Aliată de Control”.

Secretul continuă a fi prezent și în alte documente întocmite după capturarea lui Silviu Mețianu și a tovarășilor săi. Dacă hârtiile circulau numai la nivelul SOE, ne întrebăm: ce rost avea secretizarea excesivă? „Până acum [sfârșitul lui decembrie 1943 – M.R.] nimic nu a fost făcut pentru a raporta aceste pierderi [este vorba despre operația *Autonomus* – M.R.] la O.2.E. (?), chestiunea fiind amân timeră din motive de securitate”, consemnează *Seriazul 3*, clasificat „strict secret, numai pentru ofițeri”. Nu știm, până acum, cum s-a procedat în alte cazuri în care ofițeri SOE au căzut în prizonierat, dar capturarea lui Mețianu „nu trebuia făcută publică”.

După lovitura de stat

În cursul nopții de 23/24 august membrii grupului *Autonomus* sunt primiți de rege. În acel moment erau singurii reprezentanți ai Aliatilor, din păcate unii fără nici o împuternicire. După plecarea lui de Chastelain spre Istanbul, Mețianu, care se simțea mai implicat sufletește decât Porter și era un om de acțiune, a solicitat arme pentru a putea acționa împotriva germanilor. Sigur, el era o persoană prea prețioasă pentru

a i se permite asemenea inițiative, noile autorități române simțindu-se responsabile pentru viața lui. Propunerea de decorare, făcută de șeful său, locotenent-colonelul de Chastelain, vorbește despre acele zile în termeni „cavalierești” și de aceea nu tocmai exactă. „Prima acțiune pe care a întreprins-o după eliberare a fost să se înarmeze pentru a lua parte efectivă la luptele care au urmat. Cunoștințele sale combinate cu voința sa deosebită de a fi folositor au încurajat pe noii lideri în timpul acelei perioade extrem de critice. Comportamentul său a contribuit la sporirea prestigiului britanic în București.”

Practic, nu cunoaștem din documentele dosarului ce a făcut de la sfârșitul lunii august. Probabil și-a căutat rudele, dintre care unele erau stabilite în Capitală. Dar știm că începând din luna octombrie a fost atașat Misiunii Militare Britanice din Comisia Aliată de Control. La 18 octombrie 1944, cineva din Forța 133 se întreba cât mai poate fi el util SOE în noile condiții. Britanicii înțelegeau să-și respecte cuvântul în legătură cu sferile de influență.

În loc de concluzii o întrebare și un posibil răspuns

Cunoscând toate acestea, neputând la îndoială afirmațiile lui de Chastelain relative la faptul că rușii au fost informați despre misiunea *Autonomus* (așa cum i se spusese în timpul instructajului de la Cairo; în realitate acest lucru nu s-a produs!), ne întrebăm de ce au riscat britanicii deteriorarea previzibilă a relațiilor cu sovieticii acționând în zona lor de interes, recunoscută ca atare prin acordul din 30 septembrie 1941, semnat de serviciile de *intelligence* ale celor două țări? Doreau ei să facă treaba GRU sau a NKVD în spațiul românesc? Adăugăm la toate acestea și micile secrete (de neînțeles, în fond) ce au însoțit anumite aspecte ale activității lui Mețianu. Astfel, ajungem să considerăm că altul a fost scopul REAL al operațiunii *Autonomus* și despre care comandantul ei nici nu a fost înștiințat, anume de a-i intoxica pe germani în legătură cu locul viitoare de debarcări aliate.

În aceste condiții, apreciem că de Chastelain a fost sacrificat cu bună știință. ■

Veterani SOE

CLO
ANUNȚĂ

BAZILICA PALEOCREȘTINĂ DE LA IZVOARELE

Dr. ION STÂNGĂ

În vara anului 2006, apele crescute ale Dunării au ieșit din matcă. În unele locuri malul fluviului a fost erodat și surpat, scoțând la iveală multe vestigii arheologice. Din păcate, unele dintre ele au fost distruse definitiv. Așa, în județul Mehedinți, au dispărut în timp stațiunea arheologică complexă de la Ostrovul Corbului, castelele romane de la Batoți, Izvorul Frumos și multe altele.

Cercetarea noastră de teren, inițiată după retragerea apelor, în hotarul satului Izvoarele (comuna Gruia, județul Mehedinți), ne-a pus în fața unei cantități mari de zidărie dărâmată, piatră, cărămidă, țigle, olane și mult mortar. Zona este acoperită de o vegetație abundentă, formată din lăstariș.

Primul nostru gând a fost că avem de-a face cu o nouă fortificație romană târzie. Pe insula Ostrovul Mare, la numai 1.000 de metri distanță, a fost cercetată o astfel de fortificație, ca de altfel și în vatra satului Izvoarele, la aproximativ 5.000 de metri de Dunăre. Ne-am gândit că era un nou punct fortificat.

În vara acestui an Muzeul Regiunii Porților de Fier a inițiat săpături arheologice de salvare în sit. Prima secțiune practică a dus la descoperirea unei construcții circulare, cu zidărie groasă de numai 0,60 metri; ea ne-a ridicat primele semne de întrebare. Zidăria fortificațiilor romane târzii este mult mai groasă, trecând uneori și de 2 metri. Monetele descoperite în stratul de cultură datează de la mijlocul secolului al IV-lea și din secolul al V-lea. Am crezut că putea fi o fortificație de dimensiuni mari, cum sunt multe la sudul Dunării, și care cuprinde și alte construcții interioare.

A doua secțiune, amplasată spre vest, urmărind zidăria apărută în prima, a definitivat configurația fostului edificiu, dând la iveală o construcție semicirculară, delimitată spre interior de două praguri. Alte urme de zidărie continuă spre vest.

Evidențele arheologice erau clare: aveam de-a face cu

o bazilică creștină. Construcția semicirculară este altarul orientat clar spre răsărit, închis parțial de cele două praguri, iar spre vest se continuă cu naosul bazilicii în formă de navă. Zidul navei dinspre Dunăre este în cea mai mare parte distrus. În interiorul bazilicii am descoperit un strat compact de dărâmtură, de țigle și olane, puține fragmente ceramice și multe monete.

După câte știm noi, până în prezent, bazilica paleocreștină de la Izvoarele este singura cunoscută în mediul rural din cuprinsul fostei provincii Dacia. O asemenea bazilică, mai târzie însă, este cunoscută în cetatea romano-bizantină de la Sucidava.

Existența ei la nord de Dunăre, în secolele IV-V, presupune un anume context economic, spiritual și demografic; implică prezența, în apropiere, a unei comunități creștine destul de numeroase.

În acest caz, stăpânirea romană la nordul Dunării nu se limita la ridicarea unor fortificații nord-dunărene. Monetele descoperite în bazilică și în jurul ei, ca și diversele podoabe (aplice, fibule, cataramă, un inel cu cruce) ne sugerează existența unei comunități umane strâns legată economic și spiritual de lumea romană sud-dunăreană.

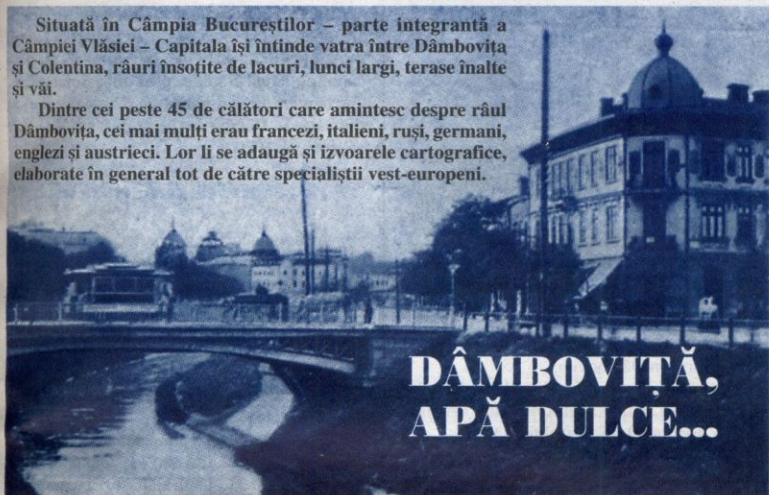
Desigur, întrebări pot fi multe, răspunsuri, poate, și mai multe. Oricum, cercetările viitoare vor aduce informații suplimentare, iar imaginea noastră despre caracterul prezenței romane la nordul Dunării, după retragerea aureliană, poate deveni cu totul alta. ■

Resturi de zidărie scoase la iveală

Situată în Câmpia Bucureștilor – parte integrantă a Câmpiei Vlăsiei – Capitala își întinde vatra între Dâmbovița și Colentina, râuri însoțite de lacuri, lunci largi, terase înalte și văi.

Dintre cei peste 45 de călători care amintesc despre râul Dâmbovița, cei mai mulți erau francezi, italieni, ruși, germani, englezi și austrieci. Lor li se adaugă și izvoarele cartografice, elaborate în general tot de către specialiștii vest-europeni.

DÂMBOVITĂ, APĂ DULCE...

IONEL ZĂNESCU

Multe dintre însemnările călătorilor străini prezintă Dâmbovița ca o parte intrinsecă a cadrului geografic în care se află orașul de reședință. În această categorie se încadrează notarea juristului parizian Pierre Lescaopier, venit în București în 1574, care preciza că „pe aici trece un râu numit Dâmbovița”. În același an, Maciej Strykowski, diplomat polon la Curtea Domnească, face dese aprecieri despre râul din vecinătatea Palatului voievodal. Știri similare se regăsesc la Balthasar Walter, cronicarul faptelor ostășești ale lui Mihai Viteazul, la Jerzy Krasinski, primul călător podstolnic al Poloniei ajuns în 1636 la București, sau la Evliya Celebi, care vedea în anii 1659-1660 orașul desfășurându-se pe ambele maluri ale râului.

De la Ipolit Nisenski, primul călător rus atestat până în prezent la București, provine precizarea existenței a două râuri care scăldau vatra orașului în primii ani ai secolului al XVIII-lea: „unul Dâmbovița Mică, altul Dâmbovița Mare”, referire la albia propriu-zisă și la Gârlița, care închidea marele Ostrov.

Pe vremuri nu lipseau nici versurile închinat Dâmboviței, care, puse pe muzică, erau fredonate pe străzile orașului. Versurile,

aparținând lui Enric Winterhalder, iar muzica lui Jean Wachmann, au fost publicate în *Albumul României*, editat la București în 1859.

Refrenul „Dâmboviță, apă dulce, Cine-o bea nu se mai duce” a fost desigur împrumutat de Winterhalder din folclorul bucureștean, deoarece aceste versuri sunt consemnate încă de pe la 1780 de către călătorul armean Hugas Ingigian.

Afluenții...

Astăzi dispăruți, afluenții Dâmboviței erau Dâmbovicioara, cu afluentul ei Gârlița, pâraul Tabacilor și Bucureștioara, care izvora din Balta Icoanei, numită și Lacul Bulindroiului.

Dâmbovicioara, amintită pentru prima dată documentar la 2 martie 1742, izvora de la poalele Dealului Spirei, după care, în apropierea bisericii Albe-Postăvari, se despărțea în două: o șuviță de apă trecea prin Dudești, unde forma o baltă care se lega cu cea de la biserica Albă-Postăvari și cu cea de la biserica Popa Ivașcu (Antim), ca să se verse apoi în lacul Șerban Vodă (Gramont), pe locul actualului Bulevard George Coșbuc. Celălalt braț trecea prin fața bisericii Sf. Spiridon-Vechi, apoi, prin

Așa arăta cursul apei pe dealul Filaretului

str. Apolodor, tăia Calea Rahovei, ajungând până în apropierea zidului casei lui Brâncoveanu de la poalele dealului Mitropoliei, după care se vărsa în Dâmbovița.

Cu timpul, din cauza scăderii debitului atât de la izvor, cât și din Lacul Antimului (azi dispărut), documentele Sfatului orășenesc au început să amintească Dâmbovicioara ca pe un simplu „șanț” pentru scurgerea apelor din ploi. În ianuarie 1847, arhitectul orașului propunea desființarea cursului inferior al Dâmbovicioarei și transformarea lui într-o „uliță așternută cu piatră”.

Al doilea afluent al Dâmboviței, Bucureștioara, menționată prima dată în documente în 1609, străbătea cu o parte din apă străvechea mahala a Săpunarilor, apoi prin mahalaua Oțetari trecea în Batiște și mai departe în vechea mahala a Scaunelor, numită și „Carvasara”. În secolul al XIX-lea, aici se afla „Lacul Suțului” sau „Balta de la Carvasara”. În spatele spităului Colțea se despărțea în două: un braț tăia podul Târgului de Afară (Calea Moșilor), dădea în Calea Călărașilor (fostul Pod al Vergului), de aici își urma drumul până în apropiere de lacul numit „jicnița domnească”, după care se

vărsa în Dâmbovița; celălalt braț al Bucureștioarei o lua spre sud-est, trecând prin Târgul Cucului (Piața Sf. Gheorghe de mai târziu), apoi pe lângă Bărăție, prin ulița Boiangiilor, pe lângă Curtea domnească (Curtea Veche) și se vărsa în Dâmbovița pe la Bazaca (*Magazin istoric*, nr. 9/2006).

... lacurile și ostrovul...

În afara lacurilor din partea de nord, orașul București avea pe malul drept al Dâmboviței un șir de lacuri care începea din Grozăvești și ținea până sub dealul Filaretului. Dintre acestea amintim: lacul lui Șerban Vodă, lacul Filaret, lacul Lănăriei, lacul Bibescu, lacul Postăvari, lacul Antim, lacul lui Dura Neguțătorul (mai târziu lacul Cișmigiu), lacul Stufului, mlaștina din Izvor etc.

Documentele mai pomenesc de existența în București a Lacului Adânc, când Mihnea Turcivla întărește unei mănăstiri bucureștene „livada de la Lacul Adânc, până în apa Dâmboviței”. La 1586, Mihnea Vodă, fiul lui Alexandru Vodă, întărește mănăstirii Mihai Vodă stăpânirea asupra Lacului Adânc, pe care-l hărăzise bisericii mama lui Mihnea, Ecaterina, Doamna lui Alexandru Vodă. Tot el, la 18 septembrie 1588, îi dă moșia dimprejurul mănăstirii, un zăgaz de moară și dreptul de a aduce apă din gârlă. Lacul Adânc va fi identificat de Paul Cernovodeanu și N. Vătămanu ca fiind Lacul Gramont.

Toate aceste lacuri, tributare apei Dâmboviței, creșteau primăvara, prin ploile abundente, și se revărsau inundând orașul și provocând mari pagube populației. Pe porțiunea de teren cuprinsă între Dâmbovița și Dâmbovicioara se afla Ostrovul Dâmboviței, situat în apropierea dealului Mitropoliei, la vărsarea Dâmboviçioarei în Dâmbovița.

Ostrovul Dâmbovița era întins și adăpostea case, mori, o baie și altele, ale mănăstirii. Într-un document din 1780 se amintește faptul că „Prundul” se întindea „împotriva Curtii gospod [...], adică din apa Dâmboviței până în Dâmbovicioara”. În trecut, ca să fi putut lua denumirea de Prund, tot acest spațiu făcea probabil parte din albia Dâmboviței. Larga ei albie se umplea din mal în mal când veneau apele mari, iar când scădeau, cele două brațe, Dâmbovița și Dâmbovicioara, cuprindeau între

Sacagiu la 1900

ele Ostrovul. Ostrovul este atestat pentru prima dată în documente la 28 mai 1639; apoi la 15 iunie 1669, 4 august 1680 și 4 martie 1697. Pendulațiile Dâmboviței în albia ei largă sunt cunoscute documentar sub denumirea de „matca cea veche” și de „gârla cea nouă”. Ele erau datorate de cele mai multe ori unor cauze naturale, care au determinat și coturile râului. Alteori însă, erau provocate intenționat, de către unii riverani interesați să câștige teren în dauna albiei râului.

Secând Dâmbovicioara, de la 12 iulie 1663, în loc de „Ostrov”, apare denumirea de „Prund”, care a continuat să existe până nu de mult, datorită bisericii cu același nume, Sf. Nicolae din Prund. Mănăstirea Ostrovului apare în documente o singură dată, la 15 iunie 1665. În altele însă continuă să se amintească de albia Dâmbovicioarei.

... aurul...

În 1808, armeanul Minas Bijiskianț, ajuns la București după o călătorie în Polonia, pe lângă descrierea orașului, afirmă că nisipul Dâmboviței ar conține aur, care este exploatat. De fapt, Bijiskianț reia o altă informație mai veche, afirmând că din râul Dâmbovița „se scoate aur amestecat cu nisip, ce alcătuiește venitul Doamnei”.

Prima știre de acest gen se află în cartea lui Chesare Dapontes, secretarul lui Constantin Vodă Mavrocordat. În *Descrițiune geografică a Daciei*, Dapontes aduce un omagiu orașului București „cel vestit și frumos, tronul domnitorilor: pe la mijlocul brațului său trece Dâmbovița și-i sărută fața și-i udă corpul. Dâmbovița râu auriu, pentru că produce aur, pe care robii îl culeg și dau la domnie cinci ori șase pungi pline”. Știrea va fi reluată de Dimitri Bantîș-Kanrenski în 1808.

Îndreptându-se spre Serbia, acest om de litere rus se oprește și la București, pe care îl apreciază „cu puțin mai mic decât Moscova ca întindere... Râul Dâmbovița, care curge prin oraș, e interesant prin faptul că în albia lui se află nisip aurifer, ce era exploatat în folosul soțiilor domnilor Țării Românești”. Autorul vorbește la trecut, ceea ce lasă să se înțeleagă că la începutul secolului al XIX-lea nu se mai practica această ocupație. Chiar dacă ea a fost o realitate, trebuie să se fi exercitat în zona

submontană și mai puțin probabil în sectorul bucureștean.

... navigația...

La Thomas Thornton, mare comerciant englez ajuns în Țara Românească în primii ani ai secolului al XIX-lea, găsim știrea că „Bucureștii sunt așezați pe Dâmbovița, un râu mic care nu este navigabil decât pentru diferite feluri de plute”. Alte aprecieri privind plutăritul dâmbovițean nu avem. Cert rămâne faptul că ideea navigației pe râu interesează și pe alți oaspeți, printre care este de amintit Ignatie Iakovenko, funcționar la Consulatul rus din București în 1820. Din notele sale rezultă că „râul Dâmbovița trece prin mijlocul orașului, dar din cauza apei puține, nu este navigabil. Cea mai mare parte a orașului, în special partea numită Gorgani, este așezată pe locuri mai joase, de multe ori inundate, și din cauza aceasta este considerată nesănătoasă”.

Mai puțin plauzibilă pare știrea dată de Radisitz, căpitan croat de stat major austriac, în 1822, care raporta că Dâmbovița de la București „începe să devină navigabilă”. Apre-

cierea respectivă este eronată, căci din acei ani cunoaștem și alte păreri ale unor oaspeți străini. Printre acestea reținem știrea datorată lui Marie Louis de Marcellus, prim-secretar al Ambasadei franceze la Istanbul. Descoperitorul statuii Venus din Millo, păstrată în colecțiile Muzeului Luvru, socotește că orașul București este chiar „murdărit de o Dâmboviță mocirloasă”.

Constatarea era făcută în noiembrie 1820 și ea va fi semnalată și aproape două decenii mai târziu. În 1839 orașul este vizitat de Raoul Perrin care, referindu-se la așezarea Capitalei, o găsește joasă „și în unele locuri chiar mlăștinoasă”.

În toamna anului 1859, se studiază la București un proiect de amenajare a râului Dâmbovița și chiar aducerea ei în stare navigabilă. Știrea a apărut în coloanele ziarului *Dâmbovița*.

Totuși vor mai trece câteva decenii, până la primele încercări cu vapoare pe albia Dâmboviței, dar toate se vor termina lamentabil, din cauza aluviunilor și a debitului scăzut al râului.

... și apa cristalină de băut

Dâmbovița a constituit, desigur, o sursă de alimentare cu apă a locuitorilor, atât pentru băut, cât și pentru trebuințele gospodărești. Din veacul al XVII-lea încep să se ivească distribuitorii de apă – „aparii” sau sacagiii –, care împart, contra plată, locuitorilor apa luată cu sacalele din Dâmbovița. De menționat, că „aparii” sunt pomeniți în documente, la București, pentru întâia oară la 1 iunie 1695.

Sacagiii, constituiți într-un corp aparte, luau apa din mai multe vaduri ale Dâmboviței, dintre care cele mai cunoscute erau „Vadul sacagiilor”, vadurile de la mănăstirile Sf. Ioan și Sf. Ecaterina.

Despre vadul de la mănăstirea Sf. Ioan se vorbește în plângerea marelui vornic Mihail Ghica, din 1834. Acesta se jeluia împotriva egumenului mănăstirii, care, „astupând va-

dul cel vechiu al sacagiilor, ce era de mulți ani și prin hotărâri domnești întemeiat, au deschis alt vad în dreptul ferestrelor caselor sale fără nici un temei”.

Probabil că această situație se datora faptului, că în anul 1830, unii sacagii din București se jeluiau Divanului de „starea” proastă în care se află vadul cel mai trebuincios al Politiei (orașului), „care este între hanul lui Manuc i casa unui negustor Ioan Califarov, pă care toate sacalele boierești, neguțătoarești ale noastre să slujesc luând apă, mai vătos când să întâmplă iangănuri (focuri) în Politie”. Divanul constată că într-adevăr vadul se afla într-o stare foarte rea și propune: „cheltuiala facerii” să se facă din banii „ce se strâng pentru slobozirea prăvăliilor dă angarale”. Totodată, generalul Kiseleff a cerut – cu această ocazie – să i se indice numărul sacagiilor care se alimentau cu apă de la vadul hanului lui Manuc. Agia a înaintat atunci o foaie cu toți sacagiii din București, al căror număr se ridica la 136.

Cât privește prețul apei distribuite, în „orânduiala sacagiilor” din 12 august 1842 se prevedea că „slobod este fieștecăre a să neguțători cu vânzarea apei în Capitală cu prețul ce se va putea învoi cu doritorii, lăsând acest preț a-l hotărî concurența”, de unde reiese clar că autoritățile lăsaseră consumatorii la bunul plac al sacagiilor, cu produsul cel mai necesar al vieții, apa.

Iată ce spune dr. I. Felix, în lucrarea *Apele de beut al Bucureștilor*, din 1864, despre o asemenea situație: „Administrația, care a fixat prețurile cărnii și pâinii, nu va lăsa

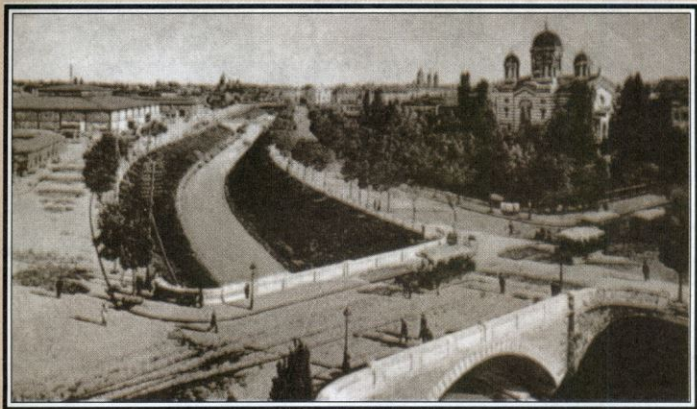
populația Capitalei să depindă de capriciul sacagiilor, care, luând apa Dâmboviței din locurile cele mai necurate, o vând cu prețuri prea mari, de multe ori imposibile pentru oamenii săraci. Dacă le place sacagiilor, ei vizitează un cartier oarecare, dacă nu voiesc să meargă acolo, rămâne cartierul fără apă”. ■

... și lucrări de amenajare

ALBUM ISTORIC

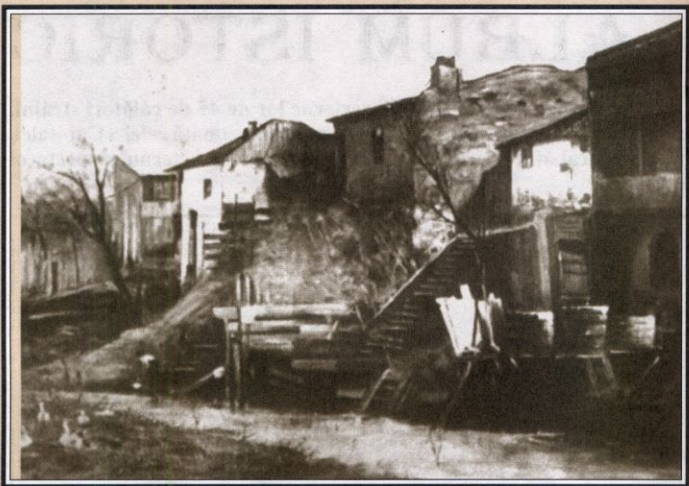
Dâmbovița – râu amintit în scrierile lor de 45 de călători străini, cântat sau versificat – are o istorie proprie, subsumată celei a Capitalei, pe care a străbătut-o cu al ei curs molcom, martoră a eternului spectacol al străzii.

Cheiul la 1903

Copii făcând baie (foto M. Menu)

Cursul vechi (1860)

În zona halelor (Piața Unirii), 1915

La Podul de Nuiele (zona Căii Victoriei)

Lucrări de canalizare, 1884

În dreptul complexului Mihai Vodă (gravură de Watts)...

... și într-o imagine de secol XX

BOLȘEVISMUL ESTE ZONA AVORTATĂ A CAPITALISMULUI

Stelian Tănase este un autor cunoscut cititorilor revistei Magazin Istoric pentru analizele consacrate mișcării comuniste românești din perioada interbelică. În anul 2006, Fundația Culturală Magazin Istoric i-a prezentat cartea Clienții lui Tanti Varvara, care a apărut recent în traducere la Editura Styvei Duivill, din New York.

În interviul care urmează, am abordat câteva subiecte legate de aceeași temă, comunismul românesc interbelic, un subiect ce nu pare să îi atragă în prea mare măsură pe istoricii noștri de astăzi, deși libertatea de exprimare nu mai este acum îngrădită, iar arhivele, încet-încet, se deschid.

Congresul studenților legionari, desfășurat la Târgu Mureș; la rugăciune în fața Catedralei

– Domnule Tănase, de ce rămâne încă acest subiect atât de puțin cunoscut?

– Întotdeauna comunismul interbelic a fost o enigmă și avem imagini foarte disparate despre el: câteva aspecte în manualele de liceu, câteva lucruri despre Comintern. Erau câteva figuri interesante, ca Marcel Pauker, Ana Pauker. Și la un moment dat mi-am spus: *avem aceste imagini, dar cum arată întreg tabloul?* Mi-am propus să desenez întreg tabloul comunismului interbelic. Am citit, bineînțeles, cărțile apărute până în acel moment și nu m-au mulțumit, fiindcă erau priviri secvențiale asupra subiectului. Am intrat în arhive, cam în 1992-1993. Mi-am dat seama că acest tablou nu poate fi înțeles pe bucăți, pentru că era un ansamblu care ținea, în principal, de relația comuniștilor români cu Rusia, cu Cominternul. Și mi-am dat seama că trebuie să scriu despre toată perioada clandestinității, de când apar comuniștii în România.

La noi comunismul n-a existat, de fapt. Erau grupuri dirijate de agenți sovietici care răsăreau ici și colo, repede anihilate de Siguranță. Partidul comuniștilor era în închisoare,

acolo se cunoșteau unii cu alții. În momentul în care ei făceau ce le cerea Cominternul, adică adunau explozibil, tipăreau manifeste, pregăteau insurecția, Siguranța îi sălta. Iar în momentul în care nu făceau asta, erau niște „cenaculuri literare”, care trimiteau rapoarte fictive de activitate ca să stoarcă fonduri de la Moscova.

– Afirmați la un moment dat că „Moscova a promovat cu precădere în ierarhia PCdR lideri care proveneau din zone periferice. A fost o tactică de a avea PCdR sub control, cu lideri nereprezentativi, izolați, marginali din punct de vedere etnic și social, inferiori ca nivel de educație”. Genul acesta de personaje a caracterizat partidul și a făcut ca rândurile lui să crească?

– Un lider politic este un lider care are autoritate asupra partidului, prin cultură, prin experiență. Or, dacă pui pe unul ca Elek Köblös șeful partidului, care aparține minorității maghiare, un muncitor forestier care trebuie să dea ordine lui Pătrășcanu, Foriș sau lui Pauker, nu-l

ascultă nimeni. Chiar dacă din disciplina de partid comunist, îi recunoaște formal autoritatea. Kremlinul s-a ferit să pună oameni de influență în fruntea partidului. Au pus la vârf numai oameni care nu aveau mare prestigiu. La un moment dat au pus-o pe Ana Pauker; ea a fost primul lider de autoritate pe care rușii au încercat să-l instaleze, pentru că n-aveau altul. Dar mai erau: Pătrășcanu, Foriș, care fusese șeful partidului, Gheorghe Stoica (Moscu Cohn), Vasile Luca, Teohari Georgescu. Gheorghiu-Dej a fost în anii '40 mai servil decât Ana Pauker. În competiția dintre ei, el a fost mai docil, mai stalinist decât Ana Pauker și ceilalți. Dar Gheorghiu-Dej nu însemna nimic în partid, în acel moment, în sensul prestigiului. El însemna ceva din punctul de vedere al celor care trecuseră prin închisori, iar el, fiind șeful grupului din închisori, s-a făcut acceptat ca șef, dar nu de toată lumea. Când îl invită pe Pătrășcanu să facă parte din complotul împotriva lui Foriș, acesta din urmă îl refuză. Din

Nae Ionescu

punctul de vedere al lui Pătrășcanu, Foriș era șeful partidului, numit de Comintern. Deci Cominternul putea să-l dea jos. A fost un poker politic pe care l-au jucat Gheorghiu-Dej, Bodnăraș, Maurer, Chișinevski, Teohari Georgescu, Chivu Stoica, Părvulescu, să-l dea jos pe Foriș, și care le-a reușit din cauza războiului, din cauza izolării. Moscova îl acuza pe Foriș că nu luptase ca iugoslavii pentru distrugerea mașinării de război germane.

Acești lideri erau periferici și etnic, și social, și ca prestigiu în partid. Nu erau oamenii cei mai influenți. Erau niște outsiders, într-un partid totuși foarte mic numericeste.

– Ce se întâmplă cu intelectualii care trec spre stânga politică, dar nu devin membri ai partidului, și chiar cu cei care devin membri? Spuneți, totodată, că „la sfârșitul anilor '20, PCdR era dominat de intelectuali burghezi trecuți la bolșevism, atrași de mirajul revoluției din 1917“.

– Eu sunt sceptic că am putea vorbi de comuniști în termeni de stânga. Nu știu dacă această categorie s-ar potrivi. Nu că ar fi de dreapta. Stânga în România anilor '30 era puternică, deși există o viziune că în România era puternică extrema dreaptă. Asta din cauza existenței Mișcării Legionare. Imaginea aceea cu Nae Ionescu care domina viața culturală e falsă. Există o stânga puternică, în sensul că cei mai importanți critici literari erau de stânga. Ziarele cele mai importante, formatoare de opinie, erau *Dimineața* și *Adevărul*, care aveau

Ana Pauker și Serghei Ivanovici Kavtaradze, ambasador extraordinar și plenipotențiar, semnează pactul de asistență mutuală dintre U.R.S.S. și România

tirajele cele mai mari. Era o stângă ideologică puternică, iar aceste ziare erau serioase. E adevărat că partidele social-democrate, socialiste erau extrem de slabe.

– Dacă e să vorbim despre închisorile comuniste și în special despre sistemul concentraționar din timpul lui Gheorghiu-Dej, își poate regăsi acesta explicația în ceea ce dumneavoastră numiți „o revoltă a lui împotriva lumii burgheze“, dar mai presus, în „resentimentul împotriva tuturor celor care nu trecuseră prin închisori“?

– Gheorghe Gheorghiu-Dej nu s-a revoltat împotriva lumii burgheze, el visa să fie un mic-burghez, să aibă micul lui atelier. Avea mândria meseriei de muncitor. Era a treia generație de muncitori în familia lui, care a lucrat la C.F.R. de la mijlocul secolului al XIX-lea, și aveau o conștiință proletară mândră, de oameni care se desprinseseră de clasa țărănească, se urbanizaseră. Dej voia să aibă un atelier la Gara de Nord, să fie un mic patron, să aibă bani. El nu visa să răstoarne capitalismul. Era un pragmatic asta l-a salvat

în anii '40 - '50. Nu era ideologizat deloc. N-avea nimic cu marxism-leninismul, nici nu-l înțelegea. El voia prestigiu, avea instinctul puterii. Cred că ar fi ajuns să conducă un sindicat, dar nu ca un lider radical. Dej era un intrigant, un persuasiv, era atent la avantaje, era coruptibil, un ins care se acomoda, nu era un revoluționar, nicidecum un pericol social. În sens englezesc, el era un laburist. Vroia să fie cineva printre muncitori.

Gheorghiu-Dej a fost recrutat de Vasile Luca și de Gheorghe Stoica (Moscu Cohn). Există o acuzație rostită în Parlament de doctorul Nicolae Lupu, în 1933, după care ar fi fost informatorul Siguranței; e posibil, pentru că a avut relații suspect de bune cu toate administrațiile închisorilor, care l-au protejat și au preferat întotdeauna să colaboreze cu el. Avea în ochii pușcăriașilor poziția celui care putea să ofere anumite avantaje, fiindcă era în relații bune cu administrația și avea pe mână fondurile Ajutorului Roșu. Asta a fost poziția lui peste tot. Din asta s-a dezvoltat o întreagă poveste. Din această cauză s-a certat cu Foriș, la închisoare, pentru că ultimul voia

să facă proteste, greva foamei, să facă agitație. Este clar felul în care a condus grupul din închisori. A fost un protejat și a negociat mereu cu administrația închisorilor. Comuniștii din închisori erau grupul cel mai puternic. Dej s-a acomodat, a avut parte de avantaje. Pe la el treceau pachetele, banii, iar el era cel care le distribuia. A controlat resursele din închisoare, a fost un gangster politic. Dej n-a fost un revoluționar. A fost închis din '33 până în '44. I-au dat prea mulți ani de închisoare, după părerea mea. Justiția s-a speriat și a vrut să dea un exemplu. I-au dat 15 ani sub acuzația că a fost un complot comunist, fiindcă în acea grevă de la Grivița au fost implicați agenți Comintern. A fost o inabilitate a justiției și a grupului de la putere, a P.N.Ț.-ului. Dej trăia pe banii Ajutorului Roșu, era plătit de comuniști în momentul procesului.

– Spuneți că „reflexele dobândite de comuniști între 1918 și mijlocul anilor '40 aparțin exclusiv subteranei“, că ei suferă de „complexul apartenenței la altă realitate“.

Încercau cumva comuniștii să transforme realitatea României în acea realitate a lor? Încercau să transforme România în acea subterană din care proveneau?

– Da, au scufundat România postbelică în subterană. Asta a fost România între 1945 și 1989, o perioadă de existență continuă în subterană. Periferia a invadat centrul, categoriile periferice au distrus elitele, ca să fie ele elite, au distrus orașele, așa cum se dezvoltaseră ele din Evul Mediu, și au pus construcțiile astea hidoase, ca să ne arate cum să trăim. Dar această scufundare a fost de la Praga până la Vladivostok, nu e un caz exclusiv românesc.

– Într-o analiză asupra comunismului românesc, istoricul Adrian Cioroianu spune că au fost trei generații de comuniști, urcate în chip simbolic pe umerii lui Marx: una care a crezut și a fost dureros contrazisă de însăși ideea; alta care a început prin a crede și a sfârșit prin a-și găsi alibiul într-o solidaritate pe care unii ar

numi-o complicitate; și o a treia care nu mai credea în nimic, nici în idei și nici în lider, dar mima binișor. Care credeți că a fost cea mai nocivă pentru comunismul românesc și pentru desfășurarea lui?

– Prima generație a fost fascinată de revoluția bolșevică, de ideea că țarismul s-a prăbușit, dar nici în acest caz nu cred că acei credincioși au fost dominanți; cred că au fost cazuri particulare. Pătrășcanu intră în mișcarea comunistă foarte intoxicat de bolșevism și de ideea de eliberare a omului, dar sunt și alte surse la el. Pătrășcanu este ostracizat de lumea din care provenea, era un boier moldovean, de dată recentă. Era frustrat de faptul că tatăl lui, acuzat de colaboraționism cu germanii în timpul Primului Război Mondial, a devenit un paria după 1919. Lumea bună din București i-a închis ușa în nas. El a scris în favoarea ocupantului străin, ceea ce nu se face, și pentru asta a făcut închisoare. Pătrășcanu termină Liceul „Matei Basarab“ exact în acel moment, în 1918. A fost marcat de faptul că înainte fusese unul dintre copiii buni din clasă și după aceea n-a mai vorbit nimeni cu el. Și astfel devine comunist, devine un critic al burgheziei, al Brătienilor, al României Mari. Așa a ajuns în cealaltă parte a istoriei.

Dacă luăm fiecare comunist în parte, din această zonă, o să găsim niște lucruri foarte particulare. Fiecare e un caz special, cu o problemă personală. Nu e vorba de o adeziune generoasă, de atracție față de bolșevism, pentru eliberarea omului. Sunt la mijloc niște istorii personale, biografii.

Emil Bodnăraș rostindu-și cuvântarea la instalarea ca ministru al Apărării Naționale

Cazul Pătrășcanu îl putem proba, fiindcă pe acesta l-am studiat. Am fost foarte interesat de motivele pentru care s-a făcut comunist. Personaj mediocru, de altfel. N-ar fi făcut carieră nici ca avocat, nici ca politician. Pătrășcanu era foarte vanitos. Pentru el, perioada cea mai fericită a fost 1944-1945, când era în plină glorie, devenise regalist, îi făcea plăcere să-l primească regele, să discute cu el.

Comuniștii reprezentau un caz psihologic interesant. Ar trebui să ne uităm la Ana Pauker, să vedem ce căuta ea acolo. Toți au în spate o poveste. N-aș spune că era vorba de iluminarea bolșevismului. Nu cred în clasificarea lui Adrian Cioroianu, deși nu o resping pe de-a-ntregul. Sigur că bolșevismul a atras, dar până la urmă oamenii aceștia aveau motive – în general frustrarea – pentru care s-au dus spre ideea de contestare a lumii burgheze. Dacă Pătrășcanu lua puterea, în 1948, nu cred că ar fi fost mai cumsecade decât Dej. Ideea despre Pătrășcanu patriot luminat, comunist de salon – este un clișeu.

Pe de altă parte, încerc să mă feresc de ideea de a-i condamna în bloc, fără nuanțe. Au fost demonici, „ființe ale întunericului“, cum spun în finalul cărții, pentru că au participat la un sistem antiuman. Dar au optat pentru asta. Iar opțiunea lor a avut în spate niște biografii complicate. Dej a fost în închisoare, unde a devenit omul resentimentului. A vrut să se revanșeze. Și s-a revanșat. Toată viața lui a trăit ca în închisoare. În libertate avea reflexele din închisoare. Chiar și acasă se purta la fel. Și nu s-a simțit bine decât în grupul lui de acolo: Bodnăraș, Maurer

Generalul Victor Dombrowski, fost primar al Capitalei, și L. Pătrășcanu

– care l-au ajutat să evadeze. A dus după el grupul din închisori, până a murit. El nu se relaxa decât printre acești oameni. Dar se relaxa relativ, fiindcă îi spiona și i-ar fi lichidat fără milă, dacă avea impresia că vreunul îl trădează. Până la urmă, fiecare dintre aceste cazuri comuniste e o biografie (biografia e mai tare decât ideologia). Nu ideologia, psihologic vorbind, a fost factorul esențial, ci un sentiment, o ranchiună, o vanitate, un complex, o perversitate fizică sau mentală.

Și aș mai spune ceva despre bolșevism. Bolșevismul este zona periferică, avortată a capitalismului. A apărut într-o țară subdezvoltată, anarhică, rurală, superstițioasă. A apărut ca o consecință a spiritului antiburghez care se dezvoltă în secolul al XIX-lea. Au existat o serie de gânditori care au criticat burghezia. Ajunsesă să fie un oprobriu să spui: *burghez!* Pe această critică a burgheziei au apărut fascismul și comunismul. A apărut ideea că burghezia e un lucru murdar, că trebuie distrusă, pentru că burghezii se ocupă numai de lucruri materiale. Dar dacă

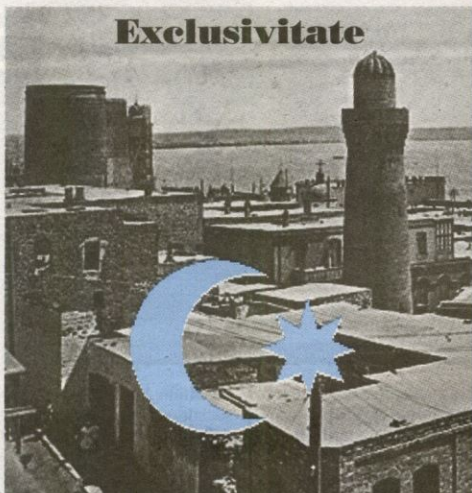
ne uităm la istoria claselor sociale, vedem că această clasă a fost una pozitivă, care a adus un aport decisiv în modernitate. Gândirea antiburgheză a considerat că burghezia, Parlamentul, piața, democrația sunt lucruri efemere, ale unei anumite perioade istorice, și că vor dispărea. S-au înșelat.

**Interviu realizat de
Simona DELEANU**

Liderul P.C.R. până în 1965,
Gheorghe Gheorghiu Dej

Exclusivitate

Imagine din Baku, orașul în apropierea căruia s-a născut și unde s-a școlit...

...Rasulzade

ÎNTRE STALIN ȘI HITLER. M. EMIN RASULZADE

Dr. FAXRI KARIMLI (Azerbaidjan)

Liderul național azer Mammad Emin Rasulzade s-a născut la 31 ianuarie 1884, într-o familie de clerici, în localitatea Novxanî, situată în apropierea orașului Baku. Educația primară a primit-o în școala religioasă înființată de tatăl său, apoi a început să lucreze într-o tipografie din Baku. Au fost anii care i-au trezit interesul pentru publicistică.

Începând cu 1903, numele său a devenit obișnuit pentru cei care citeau ziarul *Şarqi Rus* (Orientul rusesc), publicație tipărită la Tbilisi, în limba azeră, sub egida omului de cultură M.A. Şahtaxtli. După revoluția rusă din anul 1905, s-a îndreptat spre presa din Baku, asociindu-și numele cu cel al unor publicații, precum: *Füyuzat*, *Hayat*, *Taraqqi* sau *Irşad*, editate de naționalistul Ali bey Hüseyinzade, împreună cu liberalul Ahmad Agaoglu.

Un socialist...

Ulterior, se pare că Rasulzade a fost atras de ideile social-democrate, larg răspândite în epocă, motiv pentru care a început și colaborarea cu presa de stânga radicală (*Hümmat*, *Tekamül*, *Yoldaş*). Ocupând, între anii 1905-1907, funcția de redactor-șef al publicației *Tekamül* (Evoluția), ce apărea la Baku, un centru important al social-democrației din Imperiul Rus,

a cunoscut pe și a colaborat cu cei mai importanți bolșevici din oraș: Iosif Vissarionovici Stalin, Serghei Ordjonikidze, Andrei Vîșinski sau Mihail Ivanovici Kalinin. Era o epocă grea pentru susținătorii extremei-stângi, mai ales că tot la Baku se afla și tipografia secretă *Nina*, unde se tipărea ziarul *Iskra*. „Koba” (I.V. Stalin) era considerat de capitaliștii orașului un dușman notoriu; se spunea că ar fi pus la cale jafuri și răpiri.

Conform unor surse, într-o perioadă extrem de critică din viața lui „Koba”, Rasulzade i-ar fi oferit adăpost, ascunzându-l în minaretul geamiei unde ținea slujbe religioase tatăl său, renumit teolog al zonei (1905). Religiozitatea populației a ținut departe poliția țaristă, care nu a bănuțit o asemenea manevră. Acesta a fost punctul de plecare al prieteniei ce i-a legat pe Stalin și Rasulzade. Gestul a avut însă, mai târziu, și o consecință fatală pentru ultimul!

În 1904, Rasulzade, împreună cu câțiva colegi au înființat primul partid socialist azer, intitulat *Hümmat* (Strădania). Organizația politică, în strânsă colaborare cu Partidul Social-Democrat (bolșevic) din Rusia, avea ca scop propagarea ideilor bolșevice printre muncitorii azeri. Între anii 1908-1910, când începea cel de-al doilea val al așa-numitei revoluții iraniene, care a culminat cu impunerea instituției Parlamentului, Rasulzade a îndeplinit funcția de emisar al partidului în provinciile în care trăiau azerii. După victoria revoluției, s-a mutat la Teheran. În scurt timp, a câștigat

popularitate printre liderii mișcării revoluționare, participând la crearea Partidului Democrat din Iran și punând bazele primului ziar modern iranian *Iran-e Nou*. Poziția sa vădit antirusă a supărat însă guvernul de la Sankt-Petersburg, motiv pentru care Rasulzade a fost expulzat, fiind obligat să se mute la Istanbul (1911).

...un naționalist...

După amnistia dată cu ocazia aniversării tricentenarului dinastiei Romanovilor, în 1913, Rasulzade a găsit momentul propice pentru a se întoarce la Baku. Era deja o personalitate în Azerbaidjan. Nu s-a mai alăturat însă socialiștilor; a devenit unul dintre liderii partidului naționalist „Müsavat” (Egalitatea). Activitatea ca editor al ziarului *Açıq söz* (Cuvânt direct), între 1915-1917, publicație ce promova o politică contrară intereselor Rusiei, a condus la arestarea sa, în 1917.

Revoluția rusă din februarie l-a salvat. La congresul de fuziune al Partidului Federalist (T.A.M.F.) cu Partidul „Müsavat”, a fost ales președintele

formațiunii, care reprezenta, în fapt, cea mai mare forță politică din Azerbaidjan. Principiile promovate de noul „Müsavat” erau: Turcicizare, Europenizare, Islamizare, motto ce și-a găsit reflectare și în steagul Republicii Azerbaidjan.

La Congresul Popoarelor Musulmane din Imperiul Rus, ținut la Moscova, în 1917, Rasulzade a lansat ideea federalizării Rusiei, în conformitate cu principiile autodeterminării naționale. În noiembrie, când a avut loc Revoluția bolșevică, deputații caucazieni au format, după model polonez, Sejm-ul Transcaucazian. Cu toate acestea, la 26 mai 1918, statul s-a prăbușit, ca urmare a declarației de independență a Georgiei. La numai două zile, deputații azeri, adunați la Tbilisi, au proclamat independența Azerbaidjanului și au constituit organul temporar de conducere Consiliul Național („Milli Şura”), al cărui prim președinte a fost M.E. Rasulzade. Din cauza ocupării capitalei Baku de către bolșevici, guvernul, în frunte cu avocatul Fatali han Xoyski, a fost nevoit să se mute la Ganca, al doilea mare oraș al țării.

Stalin, Lenin și Kalinin în 1919

La 15 septembrie 1918, capitala a fost eliberată. La începutul lunii decembrie și Parlamentul azer și-a strâns rândurile, adunând 80 deputați azeri, 21 armeni, 10 ruși și câte unul georgian, polonez, german și evreu. În ciuda numeroaselor propuneri, Rasulzade a preferat să rămână un simplu membru al Parlamentului, neocupând nici un post de conducere în noul stat. La alegeri, partidul pe care îl conducea, „Müsavat“, a obținut majoritatea locurilor în organul legislativ 36 (celelalte formațiuni politice obținând: „İttihad“ – 11, „Blocul Socialist“ – 12, „Ahrar“, liberalii – 10, independenții – 9, „Daşnakțutiun“, Partidul Armean Naționalist – 7, alte partide armene – 4, iar din partea minorităților naționale – 5 deputați).

Pe toată durata existenței primei republici azere, Rasulzade a fost considerat „părintele independenței“. Republica (1918-1920) a fost unul dintre cele câteva state musulmane independente ale epocii și primul în care femeile au avut drept de vot. Grație demnitarilor de stat cu educație europeană, au fost asigurate drepturile omului și ale minorităților. Totodată, s-a inaugurat și Universitatea din Baku (1919), limba azeră fiind proclamată limba noului stat.

...un prizonier...

Dar Rusia Sovietică avea nevoie de petrolul din Baku, resursă ce constituia aproape tot combustibilul (95%) din fostul Imperiu Rus. Într-o telegramă, cu caracter urgent, conducătorul revoluției, V.I. Lenin, scria clar: „Capturarea Baku-ului este foarte, foarte și

foarte importantă pentru noi...“ La 27 aprilie 1920, Armata Roșie a intrat în Azerbaidjan, oprindu-se în suburbiile orașului Baku. Era momentul unui ultimatum. Parlamentul azer s-a adunat într-o ultimă ședință. Frațiunea socialistă din Parlament a cerut crearea Republicii Sovietice Independente Azerbaidjan. Se încerca astfel convingerea deputaților să cedeze puterea ocupanților sovietici.

Ședința a rămas remarcabilă și din cauza unui incident legat de personalitatea liderului azer: Rasulzade, adresându-se celui mai tânăr deputat, Ali Heydar Qarayev, ce figura între cei mai activi oratori comuniști, a replicat: „Ali Heydar, într-o zi, când frații tăi, cărora le argumentezi acum poziția, te vor pune în fața unui zid și te vor împușca, atunci să-ți amintești cuvintele acestea...“. Și, într-adevăr, peste 18 ani, Ali Heydar Qarayev, ajuns unul dintre conducătorii țării, a fost arestat și împușcat, încă în timpul primului val al represiunilor staliniste.

Odată cu instalarea regimului sovietic de ocupație, au fost închiși sau împușcați aproape toți demnitarii statului și activiștii partidului „Müsavat“. Conștient de întorsătura nefavorabilă a situației, Rasulzade s-a ascuns într-o localitate izolată, Lahic, situată în Munții

Caucaz. Însă a fost prins și dus la Baku. Din nou, soarta a avut un cuvânt greu de spus: prezența lui Stalin în capitala Azerbaidjanului l-a scăpat cu viață. Cu toate că încă nu era atotputernic, Iosif Vissarionovici avea mare influență. El nu a uitat de vechea datorie care îl lega de liderul musavatist. Mai mult, a contribuit și la eliberarea din închisoare a prietenului lui Rasulzade, A. Kazımzade. I-a adus pe amândoi la Moscova, unde au schimbat detenția pe profesorat, fiind angajați să predea la Universitatea din capitala sovietică. Ironie, unul dintre demnitarii noului stat l-a întrebat, cu acel prilej: „Ați fost doi ani de zile la putere, dar ce ați putut realiza pentru popor?“ La care Rasulzade a replicat sec: „Poate că nimic, dar măcar l-am făcut să simtă gustul independenței.“

În 1922, ambii au plecat la Leningrad, unde, prin colaborarea biroului clandestin al partidului „Müsavat“, dar și cu sprijinul comunității locale tătare, au reușit să treacă în Finlanda, la bordul unei ambarcațiuni. Evadarea a avut un efect devastator asupra familiei liderului „Müsavat“: fiul, în vârstă de 19 ani, a fost împușcat de autoritățile sovietice (1938), iar mama, fiica și soția au sfârșit în exil, în Siberia. Abia în 1992, guvernul azer l-a găsit, în Kazahstan, pe ultimul membru al familiei, fiul cel mic, ce se întreținea muncind la negru.

...un luptător...

Ajuns la Istanbul (1922), Rasulzade a fondat revista *Yeni Kafkasya* (Caucazul Nou), din care au putut apărea, până la

7 decembrie 1918.
Deschiderea Parlamentului azer...

suspendarea din 1927, 100 de numere. Tot acolo a publicat faimoasa sa *Scrisoare publică către Stalin*, document în care a subliniat greșelile și defectele socialismului, menționând, printre altele: „Iertați-mă că am părăsit Moscova fără permisiunea voastră. Dar niciodată n-aș putea să vă sprijin poziția, eu fiind susținătorul libertății și independenței Azerbaidjanului.”

În 1927 Stalin a cerut arestarea lui Rasulzade. Expulzat de către guvernul turc, care, prin liderul său, Atatürk, ducea o politică de prietenie cu vecinul sovietic, liderul azer a fost nevoit să se stabilească la Berlin, unde și-a continuat activitatea, scoțând ziarul *Ystiqal* (Independența), între 1927-1934, și *Qurtuluş* (Salvarea), între 1935-1939.

Nu este lipsită de interes nici părerea lui Stalin despre liderul azer. Conform memoriilor unui funcționar, în cursul unei întâlniri oficiale, la Kremlin, când unul dintre invitați a început să-l ocărasească pe „câinele burghez al capitaliștilor”, Rasulzade, Stalin ar fi răspuns, încruntat: „Nu vorbiți despre un om pe care nu-l cunoașteți” și i-ar fi întors spatele.

În 1926, în Polonia revenea la putere mareșalul Józef Piłsudski, un antisovietic convins, care i-a invitat la Varșovia pe liderii țărilor ocupate de Rusia. Erau anii în care politicul s-a împletit în mod fericit cu viața personală, Rasulzade cunoscând-o pe nepoata mareșalului, Wanda. Stabilindu-se la Varșovia (1938), a devenit unul dintre conducătorii *Prometeu*-lui, organizația popoarelor prizoniere din Uniunea Sovietică.

... și membrii lui

Între 1928 și 1938 Rasulzade a și publicat numeroase articole în revista omonimă a organizației. La 14 iulie 1934, la Bruxelles, împreună cu președintele Parlamentului azer în exil, A.M. Topçubaşı, și foștii șefi de stat ai Georgiei (N. Jordania, A. Cihengheli) și Caucazului de Nord (G. Sunci, L. Ciulik, T. Şakmak), a semnat un pact privind crearea unei Confederații Caucaziene, organizație însă efemeră, care a durat doar un singur an, până în 1935.

A fost și anul în care s-a stins din viață mareșalul Piłsudski. Ocuparea Poloniei, trei ani mai târziu, de către Germania și Uniunea Sovietică, a agravat situația *Prometeu*-lui. Liderul azer a preferat să se stabilească în România, la București (1940), unde a stat practic pe toată durata războiului, întâlnindu-se, uneori, cu liderii caucazieni din exil (1942-1943).

După începerea Războiului Mondial, având contacte directe cu Adolf Hitler, Rasulzade a încercat să-l convingă să refacă statul Azerbaidjan. Führer-ul l-ar fi rugat să devină reprezentantul său în Caucaz și să formeze diviziile azere compuse din prizonieri militari. Dezamăgit, Rasulzade devine conștient de faptul că naștiții doreau doar să transforme „teritoriile estice” în niște simple colonii. În

urma refuzului, supărat, Hitler a ordonat, în 1941, expulzarea sa din Germania, în termen de 24 de ore.

... și un străin

După război, România a devenit satelitul Uniunii Sovietice, motiv pentru Rasulzade să se mute din nou la Ankara, unde, din cauza apropierei etnice, lingvistice și culturale, nu se simțea un străin. Moartea lui Atatürk, în 1938, i-a făcut posibilă reîntoarcerea.

Este interesant faptul că, în ciuda relațiilor încordate pe care le-a avut întreaga viață cu liderul turc, Rasulzade nu l-a criticat niciodată pe Atatürk. Din contră, de pe poziția de om influent în Republica Azerbaidjan (1918-1920), a deținut un rol important în acțiunea de sprijinire morală și materială a revoluției kemaliste de către guvernul de la Baku. Din cauza acestui fapt, chiar și relațiile cu unul dintre cele mai importante state aliate Anglia se răciseră!

În această a doua perioadă turcă, a fost ales președinte onorific al Societății Culturale Azere (1949), centrul refugiaților politici din Azerbaidjan. Nu a încetat nici un moment lupta pentru eliberarea țării, pe care a dus-o până în ultima zi din viață.

La 5 martie 1955, în vârstă de 71 de ani, murea unul dintre eroii poporului azer, având pe buze dragostea de o viață: „Azerbaidjan, Azerbaidjan, Azerbaidjan!”. M.E. Rasulzade a fost înmormântat la Ankara. Moartea lui nu a provocat nici un ecou în Azerbaidjan, unde fusese demult șters din memoria colectivă de către ideologia sovietică. ■

AȘA A ÎNCEPUT BRĂILA

Debarcader de la Vicina, cu care Brăila avea intense relații comerciale și costum popular din zona Brăilei

DENIS CĂPRĂROIU

Brăila reprezintă, prin excelență, tipul de oraș format fără intervenția directă a vreunei autorități. Însă, pe cât de adevărat este acest fapt, pe atât mai eronată este negarea totală a contribuției marilor actori politici ai vremii la stimularea potențialului economic al așezării și dezvoltarea sa generală.

Prima atestare documentară, nemijlocită, a Brăilei în privilegiul comercial pe care voievodul Țării Românești, Vladislav-Vlaicu (Magazin istoric, nr. 11/1975), îl acorda, la 20 ianuarie 1368, tuturor negustorilor brașoveni prezintă o notă aparte, în raport cu modul în care sunt menționate, în acte similare, orașele medievale din spațiul nord-dunărean. Astfel, în acest act, Brăila nu apare ca oraș, ci este invocată ca punct terminus al unui drum comercial, precizat ca atare: „drumul Brăilei“.

Există și un alt document, din 28 iunie 1358, prin care Ludovic cel Mare (cel de-al doilea rege angevin al Ungariei, 1342-1382) le „îngăduia“ brașovenilor să practice, „slobod și neturburat“, comerțul „între Buzău și Prahova, adică din locul unde se varsă în Dunăre râul numit Ialomîța până în locul unde se varsă, de asemenea, în Dunăre râul numit Siret“, și unde nu îi va putea opri „nimeni pe nedrept, în această trecere“. Astfel de mărturii documentare ne îndeamnă la prudență în tratarea începuturilor orașului Brăila.

C.C. Giurescu, în volumul Istoricul orașului Brăila, s-a încumetat să opteze pentru o vechime exagerată a Brăilei, ca așezare cu certe trăsături urbane. Pentru el trecerea Brăilei la faza de oraș s-a produs „înainte de întemeierea Țării Românești, adică înainte de circa 1300“. Mai mult, „transformarea sa era fapt împlinit pe vremea voievozilor Litovoi și Seneslav (1247)“, iar această situație exista „și la finele secolului precedent, pe vremea lui Petru și Asan“.

Astăzi, cercetările arheologice nu mai permit afirmarea caracterului urban al aşezării înainte de mijlocul secolului al XIV-lea, afirmă I. Căndea, în *Geneza oraşului medieval Brăila*. De altfel, în urmă cu exact două decenii, ca reacţie la aprecierile categorice ale lui C.C. Giurescu, regretata cercetătoare S. Baraschi sublinia: „chiar dacă aşezarea portuară era deja întemeiată în secolul amintit [al XIII-lea – n.n.], aceasta nu putea fi însă un port însemnat, aşa cum va deveni în secolul al XIV-lea şi al XV-lea, când se vor schimba împrejurările politico-economice“ (*Numele oraşului Brăila în sursele medievale – secolele XIV-XV*).

În fapt, corelând evenimintele politice care au mar-

cat istoria spaţiului carpatodanubian la mijlocul secolului al XIV-lea cu indiciile oferite de cele două acte de privilegii, citate deja, emise la un interval de numai zece ani (1358 şi 1368), vom putea descifra, cu atenţie, reperele fundamentale ale acestei evoluţii.

O remarcabilă sinteză a circumstanţelor istorice care au favorizat creşterea aşezării o regăsim la Şerban Papacoste: „Instalarea genovezilor la gurile Dunării ca putere dominantă şi efortul regalităţii angevine din Ungaria de a deschide prin teritoriile sale o legătură comercială cu Marea Neagră, pentru interesele propriului său negoţ şi pentru a-şi asigura participarea la beneficiul tranzitului de mărfuri între Occident şi lumea orientală, s-a aflat la originea prin-

cipalului drum al Țării Româneşti, cel care lega Braşovul cu Brăila şi de aici cu bazinul pontic. În 1358, Ludovic de Anjou creează o zonă de imunitate vamală între râurile Ialomiţa şi Siret, în folosul braşovenilor, principalii agenţi şi beneficiari ai noului itinerar comercial; în anul următor se deschide o nouă etapă a conflictului dintre Regatul Ungar şi Țara Românească, în cadrul căreia un rol important a revenit luptei pentru controlul segmentului de drum dintre Braşov şi Brăila şi, desigur, pentru teritoriul pe care îl străbătea. La capătul acestei lupte, în cursul căreia Țara Românească atinge şi în răsărit hotarul ei istoric, îşi desăvârşeşte independenţa şi se înzestrează cu instituţiile statului de sine stătător, drumul

„... Am hotărât să hărăzim pe veci sus-zişilor oraşeni şi locuitori ai provinciei Braşov libertăţile acestea: ca toţi negustorii din Braşov şi din districtul Braşovului, trecând spre ţări străine, pe orice drum al Țării noastre Româneşti, afară de drumul Brăilei, vor fi datori să ne plătească pentru mărfurile lor numai de două ori tricesima, şi anume odată la ducere şi a doua oară la întoarcere, aşa fel, încât la intrarea în ţara noastră să ne plătească numai o dată tricesima, la Câmpulung sau în apropiere, şi, după ce li se va pune acolo pecetea de către vameşul nostru, să treacă slobodi şi nestânjeniţi prin ţara noastră. De asemenea, la întoarcere, să ne plătească tricesima lângă Dunăre şi, după ce, din nou, li se va pune pecetea, să plece mai departe nestânjeniţi prin ţara noastră. Iar când aceşti negustori purced cu mărfurile lor pe pomenita cale a Brăilei [subl. n.n.], spre ţări străine, vor fi datori să ne plătească numai o dată tricesima, la Câmpulung, nu la ducere, ci la întoarcere. Când însă aceşti negustori îşi vor vinde sau cumpăra mărfurile înlăuntrul ţării noastre, atunci nu vor fi datori să ne plătească pentru acestea nici vamă, nici tricesimă, decât la Câmpulung sau în apropiere, şi nu tricesima, ci numai dreapta vamă de demult. Pe lângă aceasta, scutim cu totul pe toţi negustorii din Braşov şi din districtul lui de vama noastră de la Slatina...“

(Privilegiul lui Vladislav-Vlaicu acordat negustorilor braşoveni)

Pafta aparținând probabil lui Vladislav I
(1364-1377)

Ungariei – și prin mijlocirea negustorilor brașoveni, dar mai ales sibieni – comerțul la Adriatică. Faptul se consumase în contextul conflictului cu *Serenissima* – care pretindea cu încredințare controlul asupra Dalmației – și al alianței ungaro-genoveze, încheiate

tocmai ca un gest de cointeresare, împotriva venețienilor.

Totodată, pe cel de-al doilea front al aceleiași convergențe de interese politico-economice (în spațiul dintre Carpați și gurile Dunării), se profilase deja – în circumstanțele favorizante ale preluării, treptate, de către regatul ungar a controlului asupra regiunilor limitrofe fluviului, în dauna stăpânirii mongole – posibilitatea deschiderii unui important drum comercial, ce urma să lege Europa Centrală, prin Ungaria și Transilvania, de bazinul pontic, prin mijlocirea negustorilor genovezi instalați, de curând, și la Chilia. Este, de altfel, momentul care marchează decăderea irevocabilă a Vicinei (*Magazin istoric*, nr. 1, 10/1971, 11/1974) – părăsită, un an mai târziu, de ultimul ei mitropolit – și ridicarea Chilie, devenită, curând, un adevărat bastion al comerțului genovez la gurile Dunării.

Dar, înainte cu numai zece ani de momentul în care va putea gusta deplin din beneficiile enorme ale participării la marele comerț internațional – datorită înțelegerii cu Deme-

trius, stăpânul recunoscut al „părților tătarăști” –, Ungaria va trebui să se rezume la încercarea, și ea pe jumătate eșuată, de a deschide, în favoarea *exclusivă* a negustorilor brașoveni, drumul către schela de la Brăila, pe valea Buzăului. Așa cum bine a sesizat Șerban Papacostea, oricât de ferme au putut părea asigurările date de Ludovic, demersurile sale se vor lovi de opoziția hotărâtă a voievodului Nicolae Alexandru, care nu putea permite sustragerea de sub propriul control a unui drum de negoț cu un potențial atât de însemnat.

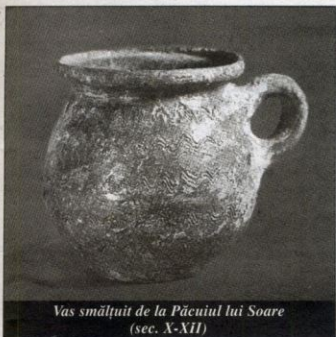
Drept urmare, deși comerțul *de tranzit* în direcția Brăilei va fi activizat cu acest prilej – asigurând circumstanțele necesare unei evoluții certe, dar discontinue, a simplei schele portuare către o așezare cu statut superior, de caracter urban –, modul în care regele angevin a înțeles să-și impună interesele va determina fricțiuni majore între cele două părți, rezolvate prin emiterea privilegiului din ianuarie 1368.

O analiză atentă a acestui act ne dezvăluie, subtil, realități care, după părerea noastră, nu au fost încă surprinse corespunzător în istoriografia dedicată problemei. Pe de o parte, documentul nu garantează nicicum, așa cum s-a afirmat, vechimea exagerată a funcționării drumului Brăilei și, implicit, a împrejurărilor specifice care au asigurat creșterea așezării portuare de pe malul stâng al Dunării. Precizarea vechimii considerabile, „din bătrâni”, a liber-

comercial Brașov-Brăila s-a aflat sub controlul Țării Românești. În 1368, moment însemnat în fixarea pe termen lung a raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria, privilegiul brașovenilor pentru circulația și negoțul pe drumul Brăilei e reînnoit, dar nu de Ludovic, ca în 1358, ci de Vlaicu. În lupta pentru controlul segmentului Brașov-Dunărea de Jos din marele drum continental european care lega Europa Centrală de Marea Neagră, prin Ungaria și Transilvania, Țara Românească a sfârșit prin a-și face recunoscut dreptul” (*Începuturile politicii comerciale a Țării Românești și Moldovei*, sec. XIV-XVI).

Avem, așadar, două importante documente, ce trebuie integrate, pentru buna lor înțelegere, atât condițiilor de politică generală ale Ungariei și Țării Românești, cât și intereselor particulare, preponderent economice, ale celor două părți.

Primul document apare, deloc întâmplător, tocmai în anul în care regele ungar Ludovic de Anjou reușea să smulgă Veneției stăpânirea țărmului dalmat, deschizând

Vas smălțuit de la Păciul lui Soare
(sec. X-XII)

tărilor de care beneficiau brașovenii și pe care se angaja să le păzească voievodul Vladislav-Vlaicu se referă la acelea specifice unor alte rute comerciale, de tranzit sau locale, parcurse de negustori, încă din trecut. De altfel, tocmai menționarea acestor trasee dă consistență, cel puțin cantitativă, actului de privilegii din 1368, cu precizarea „dreptelor vămi de demult“, inexistente în cazul drumului Brăilei.

Pe de altă parte, prin prevederile documentului aflat în atenția noastră, operațiile economice aferente acestui nou drum comercial, activizat de curând, nu vor mai putea pulsa doar în favoarea negustorilor brașoveni – asta numai în situația în care așa s-a întâmplat, cu adevărat, vreo dată – chiar dacă, *de facto*, actul de privilegii fusese redactat în cancelaria regală, urmând a fi doar încuviințat și autentificat de voievodul Vladislav-Vlaicu. Formularea din document – „când acești negustori purced cu mărfurile lor pe pomenita cale a Brăilei,

spre țări străine, vor fi datori să ne plătească numai o dată tricesima [taxa vamală (a 30-a parte) plătită pentru mărfurile importate, exportate sau tranzitate, fiind achitată în natură sau bani, după caracterul mărfii – *n.n.*], la Câmpulung, nu la ducere, ci la întoarcere“ – nu lasă loc de dubiu

în privința excluderii oricărei funcționalități anterioare a încercărilor ilicite de a parcurge traseul spre Brăila pe valea Buzăului, fapt care i-ar fi scutit pe negustori de „cuvénita“ vamă ce se percepea la Câmpulung. Dimpotrivă!

Mai mult, dincolo de tentația care a făcut ca majoritatea cercetătorilor să vadă în precizarea acestui atât de discutat regim preferențial de vămuire – „să ne plătească numai o dată tricesima la Câmpulung“ – semnul cel mai curat al impunerii intereselor suzeranului angevin în fața vasalului său de la sud de Carpați, realitatea este cu totul alta. Nu numai că voievodul muntean asigura Brăilei, așa cum s-a opinat deja (P.P. Pănaiteșcu), un regim de *porto-franc*, indiscutabil avantajos pentru așezare – rezolvând, totodată, problemele apărute în relația cu regatul maghiar, după 1358 –, dar Vladislav-Vlaicu a dovedit, cu această

ocazie, o abilitate extremă în tranșarea, favorabilă sieși, a problemei reprezentate de gestionarea comerțului de tranzit, pe drumul Brăilei.

Am subliniat caracterul de tranzit al negoțului brașovean pe această rută, pentru că înțelegerea circumstanțelor pe care acest tip de comerț le-a presupus, în epoca la care facem referire, reprezintă cheia întregii problematice ridicate de așa-zisul „compromis“ acceptat la Argeș. Astfel, voievodul muntean știa bine faptul că, dintre produsele vehiculate de negustori pe drumul Brăilei, cele cu adevărat valoroase, demne de a fi vămuite cu beneficii consistente, erau mărfurile orientale, preluate de la Brăila și tranzitate către Brașov, prin Câmpulung. Faptul este confirmat, puțin mai târziu, de către Johann Schiltberger – participant la cruciada eșuată de la Nicopole (1396) –, care, trecând prin Valahia, își amintește de „un oraș care se numește Brăila (Uebereyl)“, unde „își au locul lor de așezare luntrile și corăbiile cu care negustorii aduc mărfuri

Vameșul și fariseul, frescă
de la Biserica domnească Curtea de Argeș

din țara păgânilor" (*Călători străini despre țările române*, vol. I, p. 30). Tocmai de aceea se va mulțumi cu tricesima plătită la Câmpulung, „nu la ducere, ci la întoarcere”.

Acesta este contextul în care modesta așezare pescărească de la Brăila, dotată cu o schelă portuară ce-i va stimula potențialul economic, va începe – timid, din 1358, și accelerat în deceniile următoare – să capete, datorită comerțului internațional de tranzit, evocat mai sus, acele caracteristici de factură urbană, care permit încadrarea ei în rândul orașelor medievale românești, formate, către sfârșitul veacului al XIV-lea, în spațiul extracarpatic.

La toate acestea, vom mai adăuga o singură precizare: de la începuturile sale, Brăila a avut o evoluție dependentă de momentele în care accesul

Ungariei la marele negoț genovez, susținut de Chilia, era blocat. Observăm, astfel, că drumul Brăilei va fi activizat în 1358, când regatul maghiar nu reușise, în ciuda progreselor obținute, să pătrundă suficient de adânc în regiunile din nordul Deltei, care i-ar fi putut asigura accesul la comerțul desfășurat prin Chilia.

Zona era controlată încă de mongoli și abia în anul 1368, datorită înțelegerii cu Demetrius, monarhul angevin le putea garanta brașovenilor pătrunderea nestințită spre Bugeac. Nu întâmplător, imediat după consumarea evenimentului, sub asigurările oferite de această interesantă alianță comercială, Ludovic își va permite să-l atace pe Vladislav-Vlaicu, deși voievodul

muntean acceptase, la începutul aceluiași an, condițiile stipulate în actul de privilegii acordat brașovenilor.

Într-o asemenea conjunctură, Brăila va evolua greoi, cu deosebire în primii ani ai „dezmoșirii” sale. O confirmă și însemnările notarului Antonio di Ponzò (1360-1361), în ale căror pagini așezarea portuară de pe malul stâng al Dunării nu-și găsisese încă locul. Ceea ce o va salva în anii concurenței acerbe pe care, din perspectiva marelui comerț internațional, i-o făcea Chilia este calitatea sa de însemnat centru pescăresc, așa cum ne apare în numeroase documente de epocă. Însuși Alexandru cel Bun, în privilegiul acordat negustorilor lioveni (1408), precizează cuantumul și locul unde vor plăti vama cei care merg „la Brăila, după pește”. ■

RADIO ROMÂNIA CULTURAL

	FM
Arad	106,8
Bacău	101,4
Baia-Mare	100,1
Bârlad	102,8
Botoșani	100,8
Brașov	105
București	101,3
Buzău	103,7
Cluj-Napoca	101
Focșani	101
Galați	101,6

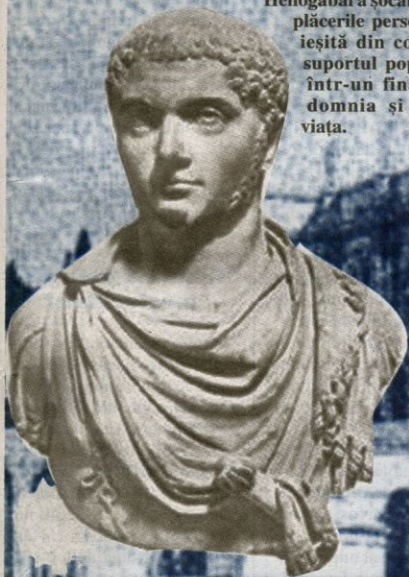
	FM
Iași	103,1
Oradea	96,1
Ploiești	104,1
Rm. Vâlcea	102,5
Sibiu	103,7
Suceava	101,6
Târgu-Mureș	104,9
Timișoara	100,7
Tulcea	105,4
Vaslui	102,4
Zalău	105

HELIOGABAL

ȘTEFAN VASILIȚĂ

Roma a cunoscut mulți împărați considerați „demenți” de către contemporani, dar parcă nici unul nu i-a șocat mai mult decât Heliogabal (218-222). Comparat deseori de autorii antici cu Caius Caligula, Nero sau Domitianus, Heliogabal a primit toate epitetele negative posibile, devenind, treptat, un simbol al viciului și al desfrăului. Aruncat în lupta pentru putere de bunica, Iulia Maesa, la numai 14 ani, adolescentul nu a fost capabil să conducă un imperiu; Roma nu s-a putut obișnui cu împăratul proclamat de armată. Prea oriental în obiceiuri,

Heliogabal a șocat un imperiu întreg. Interesat numai de plăcerile personale, unele de o extravaganta ieșită din comun, a pierdut suportul populației și, într-un final, domnia și viața.

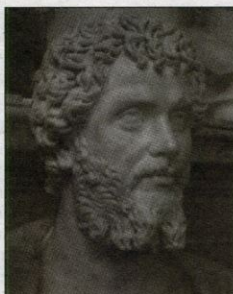
„Niciodată nu aș fi redat în scris viața lui Heliogabalus Antoninus, numit și Varius, ca să nu știe nimeni că a existat un asemenea împărat roman...” Astfel începea Aelius Lampridius lucrarea dedicată acestui împărat în culegerea de biografii de secol IV-V, *Historia Augusta*. Multe pot fi spuse despre domnia lui, dar pentru a-i înțelege ascensiunea și decăderea, trebuie să ne întoarcem în anul 193.

Cinci împărați

Asasinarea lui Commodus, un alt conducător „dement”, în concepția anticilor, adusese imperiul în pragul colapsului. La 1 ianuarie a fost proclamat *imperator* Pertinax (*Magazin istoric*, nr. 12/1971), dar pretorienii s-au revoltat din cauza măsurilor sale austere. A urmat cumpărarea scaunului imperial de către Didius Iulianus, reprezentant al clasei senatoriale; dar nici acesta nu s-a putut impune pe tron.

Alegerea sa a condus la o reacție promptă din partea armatei. Simultan, Pescennius Niger, în Syria, Clodius Albinus, în Britania, și Septimius Severus, în Pannonia, au fost proclamați împărați. Războiul civil a izbucnit aproape instantaneu. Dintre toți, Septimius Severus s-a îndreptat primul spre Roma. La început, Senatul l-a proclamat co-imperator, împreună cu Iulianus, dar Severus a impus condamnarea la moarte a uzurpatorului și proclamarea sa ca singur împărat. Senatul l-a proclamat *imperator*, iar Iulianus a fost asasinat.

Aplicând fidel principiul *divide et impera*, l-a asociat la domnie pe Clodius Albinus, cu

Septimius Severus a fost mai iute și a ajuns primul la Roma

rang de *Caesar*, până la înfrângerea lui Pescennius Niger (în bătălia de la Issos, 194); apoi l-a eliminat și pe acesta, în anul 197 (bătălia de la Lugdunum).

Septimius Severus (193-211) a inovat Roma, din multe puncte de vedere. A adus atât stabilitatea mult dorită de locuitori, cât și liniștea în oraș, prin înlocuirea gărzilor pretoriene – vinovate de numeroase schimbări de regim – cu soldați din legiunile Pannoniei.

Severus s-a născut în orașul Leptis Magna (azi în Libya), într-o familie de origine berberă. Nu puțini au fost cei care au susținut că era primul împărat de culoare al imperiului. A fost căsătorit cu o femeie de origine siriană, Iulia Domna, fiica unui preot local.) A promovat cultele orientale, unele zeități, precum Isis sau Serapis, fiind răspândite în tot imperiul. A sporit puterea armatei și a conducătorilor ei (de exemplu, a acordat drept de *conubium* de a încheia o căsă-

torie valabilă soldaților încă din timpul serviciului militar). Le-a mărit soldele soldaților, asigurându-și astfel sprijinul lor.

A avut doi fii, Caracalla și Geta, care, la moartea sa – în 211 – au moștenit împreună, sub tutela mamei, imperiul. Însă pacea a durat prea puțin, căci Caracalla și-a asasinat fratele în 212, rămânând singur împărat. Marcus Aurelius Antoninus, pe numele de împărat, cunoscut mai ales drept Caracalla, a continuat politica tatălui, de întărire a armatei. Dar, nu mult după aceea, în 217, în timp ce pregătea o campanie împotriva parților, a fost asasinat; context în care s-a proclamat împărat Maximinus.

Exilul și primele mașinațiuni

După asasinarea lui Caracalla, Iulia Maesa, sora mai mare a Iuliei Domna, a fost trimisă în exil, într-un oraș din Syria, Emesa. Era însoțită de cele 2 fiice ale sale, Iulia Soaemis și Iulia Mamaea. Toate, grație legăturilor de sânge cu soția lui Septimius Severus, au jucat un rol important în Roma anilor 193-217. Au fost căsătorite cu personaje importante ale

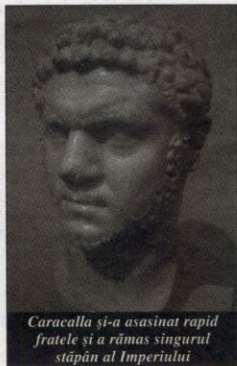
Ruinele bazilicii de la Leptis Magna

imperiului, de rang senatorial. Considerate periculoase de către Macrinus, au fost exilate la Emesa. Toate erau considerate periculoase de către Macrinus.

Viața acolo nu era grea. Familia avea o mare influență în zonă, trăgându-se dintr-o veche dinastie locală de preoți. Cel mai mare dintre nepoții Iuliei Maesa, fiul Iuliei Soaemis, pe numele său, Varius Avitus Bassianus, fiul Iuliei Soaemis, a moștenit preoția zeului El Gabal, zeu al soarelui, cea mai importantă divinitate din zonă. Ambițioasa Maesa dorea însă, cât mai curând, întoarcerea la Roma.

Urmând un plan bine stabilit, a decis să-l proclame împărat pe fiul Iuliei Soaemis. Mai întâi și-a câștigat simpatia soldaților din Legiunea a III-a Gallica. Apoi, a început să răspândească zvonuri conform cărora nepotul cel mare a fost rodul unei legături incestuoase a defunctului Caracalla cu verișoara sa, Iulia Soaemis. Demersul a câștigat definitiv inimile soldaților, nostalgici după vremurile de glorie din timpul fostului împărat.

La 16 mai 218, Legiunea a III-a l-a proclamat *imperator*, la numai 14 ani, pe Varius Avitus Bassianus, sub numele pretinsului său tată – Marcus

Caracalla și-a asasinat rapid fratele și a rămas singurul stăpân al Imperiului

Aurelius Antoninus. Mai târziu, a fost cunoscut sub numele de Heliogabalus, dat după zeul pe care îl adora cu atâta pasiune. Rolul principal i-a revenit Iuliei Maesa, precum și comandantului legiunii, Publius Valerius Comazon Eutygianus, dar și unui anume Gannys, profesor al noului împărat, probabil.

Soarta pare să-i fi fost însă potrivnică, la început. Macrinus avea sub comandă o armată puternică, în timp ce noul împărat abia putea conta pe o legiune. Dar, treptat, situația s-a îmbunătățit. Macrinus a încercat prin toate metodele să câștige. A trimis scrisori Senatului, denunțându-l pe uzurpator și calificându-l drept

nebun. Prefectul Ulpius Iulianus a fost însărcinat cu asasinarea sa, însă a fost prins și decapitat, profitându-se de trădarea armatei ce-l însoțea. Uzurpatorul deținea acum o armată sufi-

cient de puternică pentru a căuta o confruntare în câmp deschis. Cei doi împărați s-au întâlnit pe câmpul de luptă la 8 iunie 218, la 40 km de Antiochia, victoria aparținând trupelor lui Heliogabal. Macrinus a încercat să fugă spre Italia, deghizat în curier, dar a fost prins și omorât (la Cappadocia). Aceeași soartă a avut-o și fiul, Diadumenianus, capturat la Zeugma, condamnat la moarte și executat. Heliogabal a declarat ziua acestei victorii ca început al domniei, asumându-și titlul de *imperator*, fără aprobarea Senatului. Drumul spre Roma era deschis, iar senatorii au fost nevoiți să-l accepte... ca fiu al lui Caracalla!

Spre Capitală, noul împărat a fost însoțit de un impresionant convoi, ce cuprindea, printre altele, chiar și piatra conică a zeului El Gabal, principalul său obiect de cult. A fost nevoie însă să se ierneze la Nicomedia. Din acel loc, datorită, în special, uciderii lui Gannys, se pare dintr-un capriciu (Cassius Dio sugerează că Gannys l-ar fi sfătuit să ducă un trai mai temperat, lucru deloc pe placul împăratului!), Heliogabal a început să piardă atunci sprijinul armatei, îndepărtată de asasinata comandate împotriva guvernatorilor de provincii loiali încă fostului împărat.

Cârnați din scoici și limbi de păun

Printre primele capricii ale suveranului, sursele menționează trimiterea la Roma a portretului său, îmbrăcat în costumul de mare preot al zeului El Gabal. Imaginea a fost pusă în Senat, deasupra

Termele lui Caracalla (reconstituire)

statuiei zeiței Victoria. Astfel, fiecare senator ce trebuia, conform obiceiului, să-i depună o ofrandă acesteia, închina și pentru împărat! Senatorii nu au trecut cu vederea ofensa, cu atât mai mult cu cât își aminteau de Caligulă, Domitian sau Commodus, împărați ce au avut, de asemenea, pretenția de a fi zeificați, încă din timpul vieții.

Până la urmă, împăratul a ajuns la Roma, în primăvara sau vara anului 219. Conform obiceiului stabilit de Septimius Severus, intrarea a fost triumfală, menită să impresioneze poporul. Cu toate că s-a încercat să se câștige, prin donații imperiale, sprijinul popular, nu mai putea fi ignorată prezența zeului El Gabal (al cărui nume a fost transformat în *Deus Sol Invictus* soarele învingător).

Treptat, după cum subliniază principalele surse istorice Cassius Dio, Herodian (ambii autori contemporani cu evenimentele), ca și o culegere de biografii imperiale, *Historia Augusta* – datată încă nesigur în secolele IV-V –, locuitorii Romei au fost șocați de obiceiurile noului împărat. Se pomenește de viața sa de homosexual versat și, cu atât mai șocant, de homosexual pasiv. Partenerii de distracție erau selectați numai din categoriile sociale disprețuite de senatori – gladiatori, sclavi, liberti sau prostituate. Gurile rele spuneau că, noaptea, avea obiceiul să colinde prin lupanarele Romei, oferind sume diverselor femei. Uneori, se deghiza chiar în femeie și se prostitua prin zonele rău famate, pentru a se lăuda, a doua zi, cu sumele astfel câștigate. Se povestește chiar, că în

timpul unei procesiuni dedicate cinstirii Mamei Zeilor, Cybele, Heliogabal s-a auto-castrat, în public.

Consuma numai preparate ciudate, chiar și pentru gustul romanilor – cârnați din scoici sau pește, creste de găini, tăiate când ele mai trăiau încă, sau limbi de păun și privighetoare. Aelius Lampridius relatează că a servit odată la masă creierul de la 600 de struți. Își hrănea favoriții cu diverse feluri de mâncare, precum ugere de scroafă, linte cu aur, înlocuind preparatele tradiționale cu diverse surogate din lemn, ceară, argilă etc. În loc de condimente, utiliza perle, bile de aur sau chihlimbar. De asemenea, era cunoscut ca mare amator de băuturi alcoolice tari.

S-a căsătorit de mai multe ori, cu fiicele unor aristocrați. La un moment dat, a declanșat un scandal, legându-și destinația de o vestală

(Aquila Severa) – fapt unic în istoria Romei. Dar a preferat să trăiască cu bărbați. Își juca, cu mândrie, rolul de soție! Nu de puține ori, a interpretat roluri pe scenă – în Roma Antică, actoria era practică numai de către cei de condiție joasă. Imita cu mare plăcere fabula cu Paris și Venus, precum trupele de actori ambulanti, însă o interpreta mereu pe Venus. Alteori, îi plăcea să stea să toarcă, împodobit ca o femeie. Îl incita să fie surprins de parteneri cu alți bărbați, etalându-și, plin de fală, vânățiile obținute în urma altercațiilor.

Deținea o întreagă menagerie de lei și urși dresați, pe care îi ascundea noaptea în camerele favoriților, sperându-i de moarte. Îi plăcea să-i chinuie, jocul preferat fiind cel în care aceștia erau suiți pe niște roți și învârtiți. Conducea care trase de elefanți sau lei. După ce folosea termele, le dăra. Tot despre el se spune că ar fi inventat loteria, punând diverse premii, precum 10 livre de aur sau 10 livre de plumb, 10 ouă de struț, 10 muște sau 10 câini morți; jocul l-a făcut foarte popular în rândul plebei.

Roma lui Heliogabal,

văzută de pictorul Sir Lawrence Alma-Tadema, născut în Țările de Jos și trăitor în Marea Britanie

Cu zilele numărate

Porecla noului împărat a fost Heliogabal, interpretarea latină a numelui zeului pe care îl venera. Acestuia i-au fost ridicate două temple, unul pe Palatin, iar altul la periferia Romei. Vara aveau loc procesiuni fastuoase, în care piatra conică a zeului (despre care sursele spun fie că era sub forma unui vultur, fie că avea unele protuberanțe ce-i dădeau o formă de cap de om; se pare că era vorba de un meteorit negru!) era plimbată prin oraș. Procesiunea era condusă chiar de împărat. Carul în care se găsea piatra înainta spre templu, tras de patru sau șase cai. În car, piatra avea hăturile trecute în spate, astfel încât percepția privitorului să fie că însuși zeul conducea. Împăratul mergea în față, orientat spre piatra conică și ținând caii. Călea era presărată cu praf de aur, iar mirosul diverselor mirodenii arse în cinstea evenimentului se răspândea până departe. Noul împărat a încercat să elimine zeitățile tradiționale, impunându-l pe El Gabal drept unic zeu.

Nu a întreprins nici o campanie militară. Avea însă intenția de a-i ataca pe marcomanii pacificați de Marcus Aurelius și Commodus; în rest, nu a întreprins nimic concret.

Julia Domna

Heliogabal nici măcar nu a părăsit Roma. A deținut consulatul în fiecare an de domnie. Nu s-a remarcat prin nici o construcție importantă, în afara templelor mai sus amintite.

Pe Quirinal, a organizat un senat al femeilor sau *senaculum*, poate cea mai șocantă decizie a sa. O veritabilă reformă a instituțiilor romane sau un simplu capriciu?! Deja șocase ordinul senatorial, prin acordarea titlului de *clarissima mamei* și prin aducerea ei în Senat. Soțiile senatorilor se întruneau periodic acolo, dezbătând probleme, precum cu ce haine să se îmbrace, cine are dreptul la lectică, cine poate purta podoabe etc.

Relatări de acest gen s-au păstrat în operele autorilor antici. Uneori sunt considerate simple fabulații, altele sunt date ca fapte reale. E foarte probabil ca doar unele să fie adevărate, în timp ce altele să țină, mai degrabă, de mentalitatea romanilor și de modul lor de a percepe lumea. Însă toate laolaltă indicau faptul că

zilele lui Heliogabal erau numărate, atât din punctul de vedere al armatei, cât și al Senatului. Iar Maesa era pe deplin conștientă. Imperiul funcționa grație eforturilor ei și ale câtorva apropiați. Opțiunea pentru tronul imperial era celălalt nepot, Alexander, fiul Iuliei Mamaea, un adolescent de 14 ani, ce se bucura de un bun renume în rândul armatei. Au apărut imediat alte zvonuri legate de paternitatea imperială. Astfel că Heliogabal a fost nevoit să îl accepte drept coleg de consulat, pentru anul 222, și să îi acorde rangul de *Caesar*. Au apărut imediat alte zvonuri legate de paternitatea imperială, practic același scenariu din 218...

În luna februarie au avut loc și primele revolte ale soldaților. Promisiunile împăratului de întoarcere la valorile romane vechi și de alungare a favoriților nu au fost respectate. La 11 martie, totul a degenerat. În urma îndemnurilor directe ale Iuliei Maesa și ale Iuliei Mamaea, împăratul a fost asasinat de soldații conduși de Publius Valerius Comazon. Asasinii i-au plimbat trupul prin Roma, apoi l-au aruncat în Tibru (primind astfel porecele de Tractatus sau Tiberinus). O soartă asemănătoare a avut-o și mama, Iulia Soaemis. În acel timp, vârul era salutat drept *imperator*.

Senatul a ordonat imediat distrugerea statuiilor lui, marțelarea numelui său de pe inscripții, a fost pronunțat un blestem la adresa împăraților care vor mai aduce o femeie în senat – cu alte cuvinte damnatio memoriae. Numele îi devenise sinonim cu viciu... ■

Teatrul roman din Leptis Magna

În ciuda eforturilor, Mihai Antonescu nu a găsit o cale de înțelegere cu omologul italian...

În vara anului 1941, când Renato Bova Scoppa a fost numit ministru al Italiei la București, raporturile dintre cele două țări se caracterizau prin neîncredere reciprocă. Italienii nu puteau uita sprijinul acordat Etiopiei, în anul 1935, când aceasta fusese atacată de Italia (Magazin istoric, nr. 11/2005), și în general poziția antirevizionistă a guvernului

... contele Galeazzo Ciano

român la Liga Națiunilor. Românii aveau mult prea proaspăt în memorie Dictatul de la Viena și sprijinul permanent dat de guvernul fascist italian revizionismului ungar.

Cum avea să scrie în memoriile sale, abia sosit în România și după un prim contact cu realitățile românești, noul ministru italian și-a fixat drept obiectiv „să facă guvernul din Roma, total subjugat de iubire istorică pentru Ungaria revizionistă și filonazistă, să înțeleagă valoarea pe care România ar putea s-o aibă pentru Italia”.

O VIZITĂ CARE N-A MAI AVUT ÎNCĂ ÎNLOC

ION CALAFETEANU

Obiectiv greu de realizat, cu toate că diplomatul italian s-a dovedit a fi așa cum remarcă ministrul român de Externe Mihai Antonescu „un sincer și hotărât inițiator al unei noi orientări față de România”.

Potop de vorbe frumoase

Cu toate eforturile depuse de Bova Scoppa, la 1 septembrie 1941 Mihai Antonescu aprecia că atitudinea Italiei față de România se menținea încă „șovăitoare”. Șeful diplomației române avea

dreptate. O ilustrează și faptul că atunci când, la mijlocul aceleiași luni, guvernul român a înaintat un memoriu celui italian privind atrocitățile autorităților ungare împotriva populației românești din Transilvania de Nord-Est, ministrul de Externe italian Ciano a refuzat să primească documentul.

În ciuda acestui fapt, la începutul lunii octombrie 1941, ministrul Bova Scoppa declara că țara sa „este dornică să înceapă a face semne vizibile de prietenie față de România”. Un semnal în acest

sens îl reprezenta vizita pe care ministrul italian al Schimburilor, Riccardi, urma să o facă în România la sfârșitul acelei luni. În chiar ajunul vizitei acestuia, la 27 octombrie, Bova Scoppa, întors dintr-o călătorie la Roma, aducea la București un mesaj special din partea lui Ciano și noi asigurări privind atitudinea Italiei față de România.

Vizita lui Riccardi a fost apreciată la București ca „un pas nou în politica italiană” față de România, iar ministrul român la Roma a primit instrucțiuni de la Mihai Anto-

nescu să mulțumească contele Ciano „pentru semnele noi pe care le-a făcut pentru România“ și să-l asigure de „preocuparea sinceră“ a ministrului român de Externe de a face din colaborarea cu Italia „un semn de latinitate sănătoasă în această vreme de politică a raselor“.

La 7 noiembrie, după o nouă întrevedere cu Bova Scoppa, care i-a transmis un nou mesaj din partea contelui Ciano, în nota de convorbire redactată de M. Antonescu se vorbea despre „un pas hotărât al Italiei și al contelui Ciano spre noi.“ „Pasul“ la care se referea M. Antonescu pare să fi fost o proiectată vizită a ministrului de Externe italian în România:

La sfârșitul lunii noiembrie 1941, Mihai Antonescu și contele Ciano au avut o scurtă întrevedere la Berlin. „Politica italiană față de România declarase Ciano cu acel prilej va fi în întregime schimbată [...] Între Italia și România sunt afinități de rasă pe care trebuie să contăm [...] Eu vă spun limpede: recunosc că actul de la Viena este un act nedrept și greu de suportat de români. Trebuie să găsim o formulă și o vom găsi cu siguranță [...] Să continuăm apropierea noastră până când o vom putea-o face publică, fără ca Italia să fie micșorată prin

această schimbare, oricât de legitimă, și fără să ne creăm complicații inutile și dvs. și nouă.“ Mihai Antonescu primise cu satisfacție aceste declarații, mărturisindu-i lui Ciano: „Este multă vreme de când așteptam un asemenea limbaj din partea conducătorilor Italiei.“ De asemenea, îi prezentase interlocutorului o serie de domenii în care interesele comune erau evidente (Balcanii, Marea Neagră, problematica europeană, războiul din Răsărit și pericolul rusesc etc.), dar îi vorbise și despre „drama latinității“, despre „politica greșită a Italiei“, care „a prăbușit“ 1.400.000 de români sub stăpânire ungară.

Mihai Antonescu fusese totuși mirat auzindu-l, cu același prilej, pe Ciano vorbind despre faptul că frontierele din Balcani, așa cum fuseseră stabilite, erau definitive (deși la București se cunoștea nemulțumirea guvernului italian față de expansiunea bulgară în Balcani până la Ohrida), iar în problema croată prezentase un tablou nereal, lăsând să se creadă că între Croația și Italia ar exista „o perfectă înțelegere“. „N-am insistat arăta M. Antonescu, întrucât nu în cadrul unei discuții prilejuită de întâlnirea noastră de la Berlin se putea face o precizare a atâtor probleme deschise între Italia și noi.“

Dincolo de cuvinte

Și pentru a șterge și cea mai mică urmă de îndoială cu privire la „sinceritatea“ declarațiilor sale, la mijlocul lunii ianuarie 1942 contele Ciano a făcut o vizită la... Budapesta. Nemulțumirea Bucureștilor apare cu claritate din instrucțiunile trimise de M. Antonescu ministrului României la Budapesta, Eugen Filotti, chiar în zilele în care contele Ciano se afla în capitala ungară. În convorbirea pe care urma să o aibă cu ministrul de Externe italian, Filotti trebuia să declare că, din discuțiile avute cu M. Antonescu, „și-a dat seama“ cât de mâhnit era acesta că Italia nu folosea toate posibilitățile „politicii latine“ și de colaborare cu România în „Balcani și în sud-est“, deși România, după „arbitrajul de la Viena, operă italiană“, căutase să se apropie de aceasta. De asemenea, Filotti trebuia „să insiste“ asupra „obsesiei“ opiniei publice ungare de a conserva o armată de 1.500.000 de soldați pentru sfârșitul războiului, ceea ce obliga România să ia măsuri asemănătoare, ca și asupra atrocităților împotriva populației românești și imposibilității „morale“ a guvernului român de a purta tratative cu guvernul ungar până nu se va găsi „o soluție curajoasă de fond.“

Aderarea Croației la Pactul Tripartit s-a făcut sub patronajul miniștrilor de Externe italian și german: contele Galeazzo Ciano, respectiv Joachim von Ribbentrop (în primul rând, cele două personaje din centrul imaginii)

Prin această expresie la București se înțelegea anularea Dictatului de la Viena și revenirea Transilvaniei de Nord-Est la România. În final, ministrului Filotti i se cerea să comunice contelui Ciano, ca o părere personală și „ținând cont de psihologia poporului român”, că ar fi bine „să pună oarecare timp între vizita de la Budapesta și cea de la București, fiindcă poporul român este un popor latin, de sensibilități, care ar vedea vizita la București, imediat după aceea de la Budapesta, ca o simplă formalitate diplomatică, și nu ca o atenție față de poporul român, ceea ce ni se cuvine”.

În discuția pe care M. Antonescu a avut-o în aceeași perioadă cu Bova Scoppa, primul i-a reproșat acestuia „ofensa” adusă României de ministrul de Externe italian, care „ține cu orice preț să facă o atenție specială Ungariei.” Și continuase: „În asemenea condiții, mărturisesc că nu văd care ar fi sensul unor manifestări de prietenie atât de acute din partea noastră față de Italia, dacă răspunsul din partea Italiei nu sunt decât cuvinte protocolare și discrete, amabile României, și auzim de manifestări publice încurajatoare pentru unguri, ostentative și ofensatoare pentru România. Atunci când Italia își duce războiul cu păcura românească, pentru ca să nu mai vorbim de sângele soldatului român care curge în acest război, cred că este timpul ca și Roma să cugete la actele de politică externă pe care le face împotriva României”. În final, l-a rugat pe Bova Scoppa să meargă la Roma și să pună „limpede” contelui Ciano problema raporturilor cu România. M. Antonescu voia „acte patente de prietenie față de România.”

„Eu invitații nu mai fac!”

Bova Scoppa mărturisește în memorii că tot timpul s-a lovit de două obstacole. În primul rând, Mussolini, care nu voia să se angajeze în acțiuni ce nu ar fi fost pe placul Budapestei. În al doilea rând, funcționăria de la Palazzo Chigi (Ministerul de Externe italian). În acest minister „fiind la modă dragostea fără margini pentru tot ceea ce suprasolicita Ungaria, [funcționăria de aici] nu numai că detesta România, dar punea și bețe-n roate la tot ceea ce putea fi convenabil pentru București”.

În ianuarie 1942, la cererea părții române, vizita lui Ciano a fost amânată pentru februarie-martie. Dar la 10 martie, Ciano telegrafia la București lui Bova Scoppa să reprogrameze vizita pentru o dată ulterioară. Și nota în *Jurnal*: „Constată, după unele telegrame pe care le-am interceptat, că românii creează greutăți și că ar vrea să dea vizitei mele un caracter antimaghiar. Deci nimic de făcut!”

Vizita a fost amânată pentru 10 mai 1942, când în România se serba Ziua Națională. În discuțiile cu Bova Scoppa, Mihai Antonescu a cerut însă ca, în prealabil, în presa italiană, în emisiuni de radio și în manifestări ale oamenilor politici italieni să se facă „declarații și acte favorabile nouă”. Diplomatul italian se întreba dacă în România este un resentiment împotriva contelui Ciano, este vorba de o amânare diplomatică sau dacă, pur și simplu, nu se dorea această vizită. Mihai Antonescu i-a declarat că vizita nu putea fi făcută oricând și oricum, opinia publică românească trebuind să fie

pregătită, întrucât contele Ciano era unul dintre autorii și semnarii Dictatului de la Viena, iar românii nu l-ar putea primi cu entuziasm decât dacă ar simți o „nouă atitudine” din partea Italiei și a contelui Ciano.

Ministrul de Externe italian nu era pregătit pentru astfel de atitudini pro-românești, dar nu dorea ca acest lucru să se vadă la București. În aprilie 1942 se afla în Albania și sub pretext că situația găsită acolo nu-i permitea pentru moment să vină în România, a cerut o nouă amânare, sperând că va putea efectua această vizită „în foarte scurtă vreme după aceea.”

Problema nu a mai fost abordată de nici una dintre părți. Mihai Antonescu ținuse însă să declare ministrului Bova Scoppa că Ciano pierduse singura ocazie când ar fi putut avea o „clarificare totală și orientatoare pentru viitor cu guvernul român”.

Două luni mai târziu, în iunie 1942, problema eșecului proiectatei vizite a revenit în cadrul convorbirilor dintre Mihai Antonescu și Bova Scoppa. Ministrul italian la București a declarat că Ciano era mâhnit că nu a putut veni în România. Avea însă sentimentul că nici guvernul român și, probabil, nici Germania nu o doriseră. Berlinul o privea „cu un ochi rece” și-l informase pe Ciano că partea română, M. Antonescu personal, nu ar fi agreat-o. Desigur, Mihai Antonescu a negat, dar a adăugat: „În orice caz, nu mai revin asupra acestui lucru. Dacă contele Ciano va voi să vină în România, poate veni, dar eu invitații nu mai fac!”

Ciano putea, dar conform uzanțelor numai în urma unei invitații oficiale, pe care București nu au mai făcut-o. ■

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Posteritatea imediată a lui Take Ionescu, de la a cărui naștere se împlinesc în 2008 150 de ani, a fost marcată de omagierea sa unanimă, atât în țară, cât și în Europa. Rolul esențial jucat în timpul tratatelor de pace după Primul Război Mondial, ideea constituirii unui „cordon sanitar” de apărare împotriva bolșevismului instaurat în fosta Rusie țaristă (motivația, în fapt, a încheierii Micii Înțelegeri între Cehoslovacia, Serbia și România), moștenirea lui spirituală ce se cerea convertită în proiecte de publicații ori monografii pe teme politice se regăsesc în corespondența primită de văduva sa Adina (n. Olmazu), după moartea lui Take Ionescu, în 1922. Printre cei care i-au stat acesteia aproape în anii 1922-1928 se numără ilustrul emul al lui Take Ionescu, viitor președinte al Societății Națiunilor, Nicolae Titulescu. El a contribuit decisiv și la stabilirea locului de odihnă veșnică (în mănăstirea Sinaia) a marelui dispărut.

Scrisorile publicate în continuare de noi se păstrează la Biblioteca Națională (fondul St. Georges); cele semnate de H.S. Syrett și F. Syrett le-am tradus din limba engleză, iar cele semnate de N. Titulescu, din limba franceză.

[N. Dianu, diplomat]

Mult stimată Doamnă,

Din Roma, unde și-a închinis pentru totdeauna ochii, primesc aceste roze. Sosite chiar în ziua când sfințim amintirea sa, îmi pare că ele i-aduc salutul locurilor pe care le-a văzut în ultimele sale clipe și de unde duhul său și-a luat sborul. Îmi permit dar a vi le trimite ca un semn mai mult a [1] sentimentelor mele nestrămutate de respectuoasă afecțiune.

N. Dianu

[Herbert S. Syrett, prieten englez]

Haford
1 Genoa Avenue
Putney Hill SW 15
Londra

Dragă doamnă Ionescu,

Soția mea și cu mine dorim să vă transmitem simpatia noastră sinceră și din toată inima pentru adâncă dvs. pierdere. Nu vă pot spune cât de copleșiți de tristețe am fost când am aflat cumplita veste a morții lui Take. Știam că era foarte bolnav, dar că i se spusese că e mult mai bine

și pe cale de a se însănătoși. România îi va deplânge moartea ca pe a unuia dintre cei mai de seamă fii ai săi. Poate mai mult decât alții, știu foarte bine ce lucru minunat a făcut pentru România în timpul războiului și de ce mare ajutor a fost pentru Aliți. Dl. Lloyd George [1863-1945, prim-ministru al Marii Britanii, 1916-1922] mi-a vorbit adesea despre asta și despre marea admirație pentru Take, pe care îl considera unul dintre cei mai de seamă europeni. Sunt prea întristat să scriu mai mult, dar dacă pot să vă ajut într-un chip oarecare, vă rog mult să-mi dați de știre. Nu uitați să ne

anunțați dacă veniți în Anglia.
Cu cele mai bune gânduri.
Sincer al dumneavoastră,

Herbert S. Syrett

[Florence Syrett, prietenă englezoaică]

Oaklands
Sydenham SE 26
Londra

Dragă doamnă Ionescu,

Vă scriu în numele soțului meu și al meu ca să vă exprim cea mai sinceră și din inimă compasiune pentru teribila pierdere pe care ați încercat-o prin moartea iubitului dvs. soț Take Ionescu.

Mă simt neputincioasă să arăt în cuvinte cât de mult, noi, care îl știam din Anglia, simțim lipsa unui om atât de mare, a unui atât de drag prieten. Cu greu îmi pot imagina ce reprezintă asta pentru dvs. Ce va însemna pierderea lui pentru țara sa, pe care o iubea atât și pentru care a lucrat cu atâta dăruire și energie. Poate nu se va ști niciodată.

În ce mă privește, vă pot asigura că din prima clipă a venirii lui în Anglia și printre noi, ca într-o familie, l-am privit cu cea mai profundă admirație. Desăvârșita lui grijă și generozitate față de iubitul meu fiu Monty în timpul unei prelungite vizite la București nu le voi uita niciodată. Vă scriu aceste cuvinte cu inima grea pentru că, așa cum veți fi aflat, dragul nostru mezin a fost ucis în Franța.

Aș vrea să pot adăuga câteva vorbe de consolare în marea dvs. durere, dar în atare împrejurări ele îmi par serbede. Sunt convinsă că veți avea energia și puterea s-o depășiți. Dați-mi voie să vă spun că la vremea când vă

aflați în Anglia cu ocazia căsătoriei dvs., eram curioasă să aflu totul despre dvs. de la fiul meu Herbert și de la soția lui și am așteptat cu încântare următoarea dvs. vizită ca să vă cunosc.

A dvs. cu toată
sinceritatea, Florence Syrett

[N. Titulescu]

31 martie 1924

Doamnă,

Dacă mâine la 4 și jumătate e o oră care vă convine, voi fi fericit să răspund invitației dumneavoastră.

Vă rog să primiți, Doamnă, pe lângă deosebită considerație, respectuoasele mele omagii.

N. Titulescu

[N. Titulescu]

11 aprilie 1924

Regret nespus de a nu vă fi găsit azi acasă și de a nu fi putut vorbi la telefon. Am întreprins demersurile dorite pe lângă guvern și Eforiei relativ la mormântul lui conu Take.

Statuia lui Take Ionescu,
la inaugurare

Am impresia că puteți considera problema ca rezolvată și că decretul nu poate întârzia. De altminteri cred că Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 1782/1923, semnat de domnii Ion Brătianu [prim-ministru], Vintilă Brătianu [ministru de Finanțe], Duca [I.G., ministru de Externe], Mărzescu [Gh. Gh., ministru de Justiție], Văitoianu [Arthur, ministru de Interne], Sassu [Vasile P., ministrul Industriei și Comerțului], Mărdărescu [Gheorghe, ministru de Război], Moșoiu [Traian, ministrul Comunicațiilor] vă acoperă întru totul.

De fapt, în acest Jurnal sunt cele două elemente care fac înțelegerea dvs. definitivă: consimțământul Eforiei și aprobarea guvernului.

Așadar, nu mi se pare că ar trebui să aveți motive de îngrijorare din pricina posibilei întârzieri a decretului.

Mâine părăsesc Bucureștii și mă îndrept spre Paris și Londra.

Plec cu regretul de a nu fi putut să vă prezint în ultima clipă omagiile mele, dar și cu plăcerea de a vă fi revăzut și de a fi putut discuta despre Take Ionescu.

Vă rog să primiți, Doamnă, asigurarea sentimentelor mele de perfect devotament.

N. Titulescu

[Adina Take Ionescu către Eforii Spitalelor Civile (ciornă)]

Domnilor efori,

Ca urmare la convorbirile ce am avut cu dumneavoastră, vă depun alăturat o schiță întocmită de dl. arhitect Petre Antonescu [1873-1965], relativă la amenajarea unei capele funerare în chiliile mănăstirii

Sinaia, destinată a adăposti sarcofagul conținând rămășițele soțului meu Take Ionescu.

Chiliile ce urmează a fi amenajate se află în continuarea actualului paraclis al mănăstirii, ocupând în prelungirea acestuia o lungime de cca 13 m, cum se indică în schița de plan.

Este bine înțeles că Eforia îmi cedează această porțiune a chiliilor mănăstirii în mod definitiv și că construcțiunea capelei funerare pe care o voi face pe cheltuiala mea, conform schiței d-lui. arhitect Antonescu, va fi destinată exclusiv mormântului lui Take Ionescu, fără ca Eforia să aibă dreptul să dispună vreă altă înmormântare în aceeași capelă sau să-i dea vreă altă întreținere. Subscrisa va avea totdeauna dreptul de a supraveghea și îngriji întreținerea capelei pe cheltuiala mea.

Îndată ce veți binevoi a-mi comunica răspunsul d-voastră, dat pe baza unui decret regal, în conformitate cu deciziunea de aprobare a Consiliului de Miniștri, vor începe lucrările de construcțiune și amenajare sub direcțiunea d-lui arhitect Petre Antonescu.

Anexez în dublu exemplar schițele alăturate.

[Gabriel Dichter, prieten jurnalist]

Val Salice
Torino
16 aprilie 1924

Stimată Doamnă,

Am hotărât să creez o revistă intitulată *Les Annales de la Petite Entente*. Mă grăbesc să vă înștiințez întâi de sentimentele de fidelitate și devotament pe care le păstrez creatorului Micii Înțelegeri și

respectului pe care îl cultiv pentru dvs. și apoi fiindcă fără concursul dvs. o asemenea inițiativă n-ar putea reuși. Într-o arhitectură a momentului diplomatic născut din sistemul politic al lui Take Ionescu se sprijinește pe un secret, un sentiment, o logică pe care nu le pot descoperi și pe care sunt sigur că ați vrea să-l puneți în serviciul operei care trăiește.

Cred că reușita aceasta ar împlini rolul unei făclii care ar lumina calea fără să ție seama de contingentele locale și ar fi un stimul de dezvoltare grupării. În numele ei s-ar putea lua inițiativa, s-ar putea pregăti proiecte de viitor pe care oamenii politici și guvernele nu le pot pregăti; ar putea fi și centrul în jurul căruia s-ar grupa indivizii spre a face în mic și în marginile Micii Înțelegeri ceea ce se face în mare pentru Societatea Națiunilor.

Dar de ce vorbesc de ceea ce ar putea fi? Sunt sigur că și dvs. vedeți toată întinderea unei asemenea inițiative fără să vi le mai arate un amănunt oarecare; ați căutat înaintea mea, desigur, „ceva“ care să

perpetueze prezența lui Take Ionescu în viața politică a Europei. Or, nu există alt mijloc spre a face să intervie în mod neîntrerupt spiritul lui Take Ionescu în afară de o publicație. Totul e să se găsească mijloacele de realizare și mi se pare că am găsit soluția. Am studiat-o îndelung sub toate formele și amănunțele sunt gata. Dacă binevoiți să vă aliați inițiativei mele repet că nu poate fi vorba de reușită fără concursul dvs. activ și călduros, sunt gata să vi le comunic și să încep organizarea.

Sunt aici, la Torino, de vreo câteva zile cu soția mea; ne sfârșim vacanța. La 25 august voi fi la Paris și voi pregăti tot ce v-ar interesa ca amănunt, bineînțeles dacă scrisoarea aceasta și ideile pe care vi le aduce găsește aprobarea dvs.

Soția mea vă transmite prin mine cele mai bune amintiri și eu vă rog să credeți în sentimentele mele cele mai devotate.

Gabriel Dichter

Adresa mea la Paris este: 69 av. Henri Martin Paris 16e.

[V.V. Tilea, diplomat]

Beliș, 28.8.'24

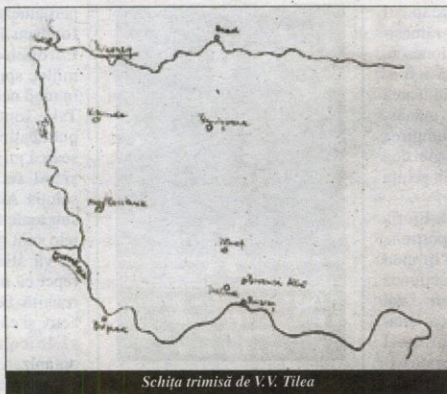
Mult stimată doamnă,

Îmi permit a vă adresa din țara frumoasă a moților, unde petrec luna lui august, o rugare. Am terminat o lucrare mai mare despre politica externă a României de la finele anului 1919 și începutul anului 1920. Lucrarea e scrisă cu ajutorul documentelor și materialului istoric destul de voluminos pe care l-am putut strânge.

În această lucrare amintesc în repetate rânduri de marele și mult regretatul dvs. soț. Astfel, în legătură, cu fondarea Micii Înțelegeri și arătând „planul său genial“, cum îl numește Dillon [poate John Dillon (1851-1927), om politic irlandez de factură extremistă], pe care voise să-l puie în aplicare la Conferința de Pace.

Totuși, pentru a fi mai precis și pentru a putea mai bine releva câștigul pe care l-ar fi tras țara noastră din „planul genial“ aș mai avea nevoie de unele amănunte și anume: 1) De articolul publicat despre Mica Înțelegere de dl. T. Ionescu în primăvara anului 1919 (?) în *Revue de France*. 2) Pentru a putea dovedi ce frontieră favorabilă ar fi putut primi marele dvs. soț în Banat, vă rog să binevoiți a însemna pe schița alăturată, sau pe o altă hartă, linia care a tras-o Pașici [Nicola (1846-1926), prim-ministru sârb] cu mâna proprie, cu ocazia conversațiilor de la Londra pe o hartă care desigur se află în posesiunea dvs. Rog totodată și data când a făcut-o asta Pașici. 3) Dacă vă este cu putință, mult stimată Doamnă, vă rog să controlați afirmația mea că „Sârbii nu au cerut în schimbul acestei frontiere favorabile decât o conlucrare și sprijinirea reciprocă la Conferința de Pace“, după cum a propus și marele dvs. soț.

Cred că mă iertați, mult stimată Doamnă, pentru deranjul ce vi l-am procurat cu

Schița trimisă de V.V. Tilea

rugarea mea, dar neputând trece în lucrarea mea peste geniala concepție politică a mult iubitului meu ministru de Interne, a trebuit să recurg la sprijinul binevoitor al dvs. pentru a stabili o dată pentru totdeauna unele momente atât de importante din politica noastră externă.

Bineînțeles că *La revue de France* o voi înapoia imediat după citire.

Vă rog să primiți, mult stimată Doamnă, respectuoase omagii de la al dvs. sincer devotat,

V.V. Tilea

[N. Titulescu]

17 noiembrie '27

Scumpă doamnă,

Nu voi fi la București pe 23 noiembrie. Îmi pare rău pentru că mi-ar fi făcut mare plăcere să primesc amabila dvs. invitație.

Vă rog să primiți, scumpă doamnă, expresia omagiilor mele respectuoase și a sentimentelor mele devotate.

Titulescu

[Corpul Avocaților din județul Ilfov]

București, 7 noiembrie 1928

Onorată doamnă,

În numele avocaților din Baroul de Ilfov, îngăduiți-mi, vă rog, să vă aduc cele mai călduroase mulțumiri pentru importantul dar ce ați făcut Baroului nostru, oferindu-i

admirabila bibliotecă a marelui bărbat de Stat și strălucit avocat, care a fost neuitatul dvs. soț Take Ionescu.

Baroul de Ilfov, care a avut în sânul său, ca o minunăție podoabă, pe Take Ionescu, se simte mândru și onorat de această duioasă atențiune și va păstra cu drag cărțile pe care s-au plecat în ceasurile de studii ochii atât de înțeleghători ai marelui nostru înaintaș.

Nobila dvs. dezinteresare și grija ce ați avut ca tinerele generații de avocați să studieze pe cărțile lui Take Ionescu deslegarea celor mai dificile probleme juridice ne umple la toți sufletul de gratitudine și ne îndeamnă ca să vă asigurăm în numele tuturor colegilor respectul profund și admirația ce vă păstrăm.

Primiți, vă rugăm, onorată Doamnă, omagiile unui corp care păstrează cu religiozitate cultul marelui fruntaș, în veci neuitat.

Decanul Baroului Ilfov,
Ion Th. Florescu
Secretar, George Rădulescu ■

La 16 februarie 2008 comemorăm un an de la trecerea la cele veșnice a academicianului Virgil Căndea, tatăl meu. Prin eforturile unor pasionați oameni ai cărții de la Biblioteca Academiei Române – domnul academician Dan Horia Mazilu, Director general al B.A.R., domnul Fănuș Băileșteanu, Director adjunct,

Profesorul și soția, în fața bibliotecii

și doamna Gabriela Dumitrescu, șefa Serviciului de Manuscrise-Carte rară o bună parte din biblioteca profesorului Căndea va fi găzduită, începând din acest an, în „Sala Virgil Căndea“, care a primit botezul în luna octombrie 2007, cu prilejul sărbătoririi a 140 de ani de la înființarea acestui lăcaș de cultură.

BIBLIOTECA PROFESORULUI VIRGIL CÂNDEA. O MISIUNE CARE CONTINUĂ

IOANA FEODOROV

Biblioteca academicianului Virgil Căndea este cunoscută iubitorilor cărții din România și din străinătate fie prin contactul direct, totdeauna încurajat de proprietar, fie din relatările cercetătorilor, doctoranzilor, studenților și prietenilor care au avut privilegiul de a călători în lumea ideilor călăuziți de o carte de pe rafturile de la nr. 8, Intr. Cocora (azi Intr. Procopie Dumitrescu). Având privilegiul de a locui în aceeași casă timp de 50 ani, Alexandrina și Virgil Căndea au strâns și au păstrat o bogată colecție de tipărituri, mărturii ale unei curiozități nepotolite. Dacă Profesorul era interesat mai ales de științele umaniste – istorie, teologie, științele tradiționale, istoria religiilor, a ideilor și a mentalităților, doamna Sanda (cum îi spuneau musafirii) își constituise o splendidă colecție de cărți de artă și cataloage de expoziții. Pasiunea pentru bibliofilie a tatălui meu l-a purtat o viață întreagă prin biblioteci particulare, anticariate și librării, hrănind eforturile sale neobosite de căutare în cataloage, liste și inventare. Această activitate

asiduă a fost în consonanță cu munca lui de cercetare care l-a condus, între altele, la regăsirea manuscrisului original al scrierii lui Dimitrie Cantemir *Istoria creșterii și descreșterii Curții Otomane*, în 1984, în Biblioteca Houghton de la Harvard University (S.U.A.; *Magazin istoric*, nr. 2/1983).

Virgil Căndea a fost atașat de Biblioteca Academiei Române încă din primii ani de muncă, când a lucrat ca bibliotecar o perioadă în care s-a legat la fel de mult de oamenii cărții, între care bunul său prieten domnul Gabriel Ștrempel. Mult mai târziu, în calitate de vice-președinte al Academiei Române, atenția sa era mereu îndreptată către soarta Bibliotecii. Este firesc, așadar, ca averea sa intelectuală (cărți, periodice, fotografii, casete) să se alăture patrimoniului păstorit cu grijă de înaltul for academic.

Din colecția bogată pe care, în calitate de succesoare, o voi dona B.A.R., au intrat deja în fondurile Serviciului de Manuscrise-Carte rară 100 de volume cu valoare bibliofilă

deosebită, majoritatea străine, dateate între 1592 și 1881, dintre care 75 sunt unicate. Cartea românească este reprezentată în această primă donație de scrieri ale lui Dimitrie Suceveanu, Gheorghe Șincai, Mihail Kogălniceanu, care se regăsesc alături de Laurentius Scupoli, Johannes Baptista Cotelerius și Buffon. Pe lângă cel mai vechi volum – Sf. Hieronymus, *De canonicis scripturis* (Roma, 1592) –, donația cuprinde scrierea lui Thomas a Kempis *De Imitatione Christi* (Paris, 1597), traduceri ale scrierilor Sf. Grigorie de Nyssa (Paris, 1615), Sf. Ioan Gura-de-Aur (Paris, 1636), Sf. Maxim Mărturisitorul (Paris, 1675) și opere istorice clasice: *Histoire de Constantinople depuis le règne de l'Ancien Justin jusqu'à la fin de l'Empire, traduites sur les Originaux Grecs par Mr. Cosin* (Paris, 1685), Josephus Flavius, *Histoire des juifs* (Paris, 1722), James Beattie, *An Essay on the Nature and Immutability of Truth* (London, 1778).

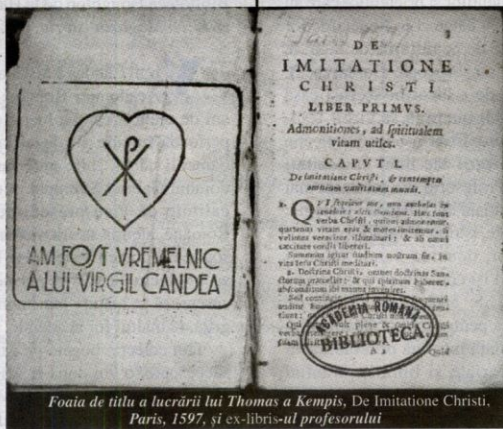
Profesorul Virgil Cândea nu a fost doar un cărturar și un pasionat bibliofil. Încunjurându-se de cărți de valoare, interesante și frumoase, tatăl meu a urmărit nu numai să-și sporească neobosit cultura excepțională și să-și asigure instrumentele de cercetare pentru propriile lucrări. Conștient de valoarea bibliotecii sale, bogată în lucrări de referință și scrieri esențiale pentru mai multe domenii în care bibliotecile românești încă sunt sărace, Virgil Cândea se bucura ori de câte ori misiunea spirituală a cărților sale era împlinită prin lectura inspiratoare. Căci el a fost un învățător, o călăuză a spiritelor tinere, sfătuitoarea tuturor celor care i se adre-

sau, un căutător de răspunsuri la întrebările primite în fiecare zi.

Grație clarviziunii unor oameni dedicați roadelor tiparului, o mare parte a bibliotecii profesorului Virgil Cândea va fi accesibilă publicului în condiții de lucru cu totul deosebite: într-o sală spațioasă, luminoasă și cel mai important cu acces la raft. Astfel, fondul de carte își va putea păstra caracterul unitar, reflectând traseul intelectual al colecționarului, interesele sale științifice și formația sa cărturarească. În această sală se vor regăsi scrierile academicianului Virgil Cândea, precum și un „Fond Cantemir“ o colecție cuprinzătoare de ediții și traduceri comentate ale operelor Principelui, alături de monografii și studii închinat cărțurarului umanist.

După plecarea academicianului Virgil Cândea, colecția sa de carte veche și modernă își va continua misiunea în rafturile Bibliotecii Academiei Române, unde cei care l-au cunoscut, dar și generațiile viitoare de căutători ai cunoașterii vor putea găsi răspunsuri la întrebările pe care nu i le mai pot pune Profesorului. Eu însămi voi călca pragul sălii de lectură „Virgil Cândea“ încercând să regăsesc aerul familiar din casa părinților mei, atmosfera de laborator de muncă intelectuală. Alături de inițiatorii acest-

tui proiect caracterizat prin generozitate nu numai din partea donatoarei, dar și a donatoarei B.A.R. –, nutresc speranța că voi recrea în acest spațiu un mediu prielnic studiului și cercetării asemănător aceluia în care a trăit, înconjurat de biblioteca sa, tatăl meu, profesorul Virgil Cândea. ■

Foia de titlu a lucrării lui Thomas a Kempis, *De Imitatione Christi*, Paris, 1597, și ex-libris-ul profesorului

După cum scriam în numărul trecut al revistei, prezentând cartea lui Robert M. Edsel *Rescuing da Vinci* (Salvându-l pe da Vinci), apărută la Laurel Publishing, Dallas, 2006, guvernul american, cunoscând practicile naziste, a constituit încă de la începutul celui de Al Doilea Război Mondial un grup de experți care, după înfrângerea Germaniei, să identifice operele de artă furate și să le restituie proprietarilor.

JEFUIREA EUROPEI

MANASE RADNEV

„Inevitabil, în cursul înaintării noastre, vom întâlni monumente istorice și centre culturale care simbolizează pentru întreaga lume tot ceea ce lupătăm să dăinuiește. Este de datoria fiecărui comandant să protejeze și să respecte aceste simboluri”, se preciza într-un ordin dat de generalul Dwight D. Eisenhower înainte de debarcarea Aliatilor în Franța, în iunie 1944. Tinerilor ofițeri americani, pregătiți în acest scop, li s-a adăugat un grup de militari britanici. Ei au fost numiți „monuments men”, de la denumirea unității speciale din care făceau parte: „Monuments, Fine Arts and Archives Program” (M.F.A.A.). „Numărul lor era ridicol de mic scrie Robert Edsel în comparație cu sarcinile coplesitoare. Trebuia să facă mereu față unor noi provocări și n-avea cine să le dea o indicație... Ingeniozitatea, activitatea neobosită și puțină șansă le-au ținut companie”.

Recompense pentru cei care ofereau informații

Înainte de a începe recuperarea bunurilor jefuite, ei au întocmit o listă cu zonele de mare interes cultural, pe care piloții să nu le bombardeze. Dacă acest obiectiv n-a prea fost respectat, întrucât în cursul raidurilor aeriene anglo-americane numeroase monumente au fost avariate sau distruse, în schimb au izbutit să depisteze

Sergeant Kenneth C. Lindsay
cu bustul lui Nefertiti

în Germania, Italia și Austria peste o mie de locuri unde fuseseră depozitate operele furate. Lucrări aparținând muzeelor din Neapole și Florența, ascunse în diferite localități mici pentru a fi ferite de ororile războiului, fuseseră înghățate de trupele germane în cursul retragerii lor.

În Franța, grație informațiilor furnizate de Rose Valland, muzeografă la Luvru, ofițerii M.F.A.A. au găsit operele prădate de la celebrul lăcaș parizian „Jeu de Paume” într-un castel din Germania, la Neuschwanstein. O captură importantă au reprezentat-o cataloagele cuprinzând liste cu obiectele sustrate de către organizația nazistă condusă de Alfred Rosenberg, la care m-am referit în articolul trecut, fapt care i-a ajutat pe specialiștii anglo-americani să identifice numele proprietarilor. Astfel i-au fost restituite familii Rothschild și altor colecționari tablouri, mobilă, cărți.

Cea mai importantă descoperire a fost făcută în Austria,

la Alt Ausse, într-o mină de sare din Alpi. „Oamenii monumentelor“ au fost surprinși atunci când au scos la iveală din lăzile pitite în tunelurile minei peste 6.500 de obiecte destinate plănuitului muzeu al lui Hitler de la Linz. Au fost găsite nu numai picturi și sculpturi, ci și volume rare.

Tot aici au fost depozitate pânze luate de la Neapole de către diviziile în subordinea lui Göring, pentru a fi dăruite Führerului. Timp de trei luni, Aliații au scotocit mina, dând peste opere de Vermeer, o sculptură a lui Michelangelo, un altar pictat de Van Eyck.

Au fost depistate numeroase astfel de locații neașteptate. Procedurile erau aceleași: securizarea zonei și inventarierea exactă. Autorul cărții semnalează faptul că descoperirile au fost posibile și datorită ajutorului localnicilor, facilitat de oferirea unor recompense bănești. Găsirea ascunzătorilor era însă doar prima etapă. Urma colectarea operelor în puncte fixe, transportul lor punând probleme deosebite în condițiile unor țări răvășite de război, apoi expertizarea și returnarea către cei în drept. „Lucrurile se petreceau ca într-un film derulat începând cu sfârșitul: siruri de trenuri încărcate care se îndreptau spre Germania, spre mine sau alte destinații, se întorceau acum, odată cu sute de camioane, spre Belgia, Franța, Italia...“ – descria plastic Lynn Nicholas, autoarea unei cărți mai vechi, dedicate acestui subiect.

Saga continuă și astăzi

Împărțirea Germaniei, după război, în diferite zone de ocupație i-a determinat pe ofițerii M.F.A.A. să stabilească locurile de colectare doar în

ariile controlate de trupele americane și engleze. Autoritățile sovietice, notează Robert Edsel, au adoptat altă atitudine față de obiectele de artă aflate pe teritoriul german ocupat de trupele lor, rechiziționând și transportând în țară toate aceste valori, fără să țină cont de proveniență. Autorul american justifică întrucâtva această acțiune, ținând seama de uriașele pierderi pricinuite de invadarea Uniunii Sovietice de către armatele hitleriste. Cartea conține imagini impresionante ale distrugerilor din Sankt Petersburg (fost Leningrad), ale palatelor din oraș și din împrejurimi, de unde nemții au furat tot ce era mai de preț. Este citat ordinul dat de mareșalul Walter von Reichenau și aprobat de Hitler: „Armata are interes să stingă incendiile doar din clădirile care pot servi drept cantonament. Toate celelalte trebuie să fie distruse; niciun edificiu istoric sau de artă din Est n-are vreo valoare pentru noi.“ Controversele pe tema însușirii de către fosta Uniune Sovietică a unor lucrări aparținând nu numai Germaniei, dar și unor colecții particulare și publice din Occident continuă și astăzi.

Trepat, punctele de colectare, printre care cele mai importante se aflau în orașele Marburg și München, au deve-

nit un fel de muzee, având studiiuri fotografice, grație cărora puteau să fie consultați și experți din alte țări în privința originii obiectelor furate, și laboratoare în care se reparau daunele provocate de război și de aventura transportului. Operația adunării și returnării lucrărilor s-a întins pe mai mulți ani după încetarea conflagrației.

Dacă majoritatea obiectelor au fost retrocedate până la începutul anilor '50, saga – conchide autorul – continuă și astăzi. Sute de opere furate n-au fost încă descoperite. În ultimii ani, ca un gest de bunăvoință, oficialitățile rusești și ucrainene au înapoiat țărilor din Est și din Apus sute de obiecte capturate în perioada ultimului război mondial. Marile case de licitații – Sotheby's și Christies – s-au îmbogățit de pe urma operelor vândute de familiile care și-au recuperat bogățiile: numai între 1966 și 2006 s-au achiziționat astfel de lucrări valorând 252 de milioane de dolari.

Dar să nu uităm ne atrage atenția, pe bună dreptate, Robert Edsel că activitatea „oamenilor monumentelor“ n-a însemnat numai dăruire, cunoaștere, tenacitate, ci și eroism. Câțiva dintre ei au murit în timpul căutărilor, în cursul primelor luni ale anului 1945. Și mai este interesant un fapt: o lungă listă ne arată că „monuments men“ au ajuns în conducerea unor mari muzee americane: Muzeul Metropolitan și Muzeul de Artă Modernă din New York, Galeria Națională de Artă din Washington, muzeele din Minneapolis, Cleveland, Seattle și altele. Au contribuit la acest happy-end, fără îndoială, experiența umană, spiritul creator, adâncirea cunoștințelor dobândite în cursul periculoasei și importante misiuni. ■

Militari din Divizia „Hermann Goering“ evacund picturi de la Monte Cassino, octombrie 1943

Pastila de cuvinte

Sunt două cuvinte înrudite, dacă facem etimologia lor îndepărtată, pentru că amândouă ajung la cuvântul latinesc *merx* „marfă”. Dacă ținem seama de etimologia lor directă, ele sunt diferite, fără nicio legătură între ele. Miercuri este moștenit din latină, iar mersi este împrumutat din franceză.

MIERCURI, MERSI

Academician MARIUS SALA

Hermes (Mercur, la romani)
cu berbecul, statueta de bronz
din secolul al VI-lea

Miercuri este moștenit din latină, și anume din (*dies*) *Mercurii* „ziua lui Mercurius”. *Mercurius* este un derivat al lui *Mercur* „zeul comerțului”. Cuvântul s-a transmis și altor limbi romanice (fr. *mercredi*, it. *mercoledì*, sp. *miercoles*). La baza numelor romanice ale zilelor, de luni până vineri, care provin din latină, stă tradiția păgână, dinainte de apariția creștinismului, când zilele aveau nume legate de planete, după un model babilonian-egiptean: (*dies*) *Lunes* – Luna, (*dies*) *Martis* – Marte, (*dies*) *Mercurii* – Mercur, (*dies*) *Jovis* – Jupiter, (*dies*) *Veneris* – Venus). Biserica creștină nu vedea cu ochi buni aceste denumiri. În comunitățile creștine s-a propagat, de

timpuriu, obiceiul de a folosi numerele, luând ca punct de pornire ziua de sabbat. Dar, în primii ani ai secolului al II-lea, grupurile de creștini, pentru a marca independența față de ritul evreiesc, au renunțat, din ce în ce mai frecvent, la sărbătoarea sabbatului ca punct de plecare pentru a marca zilele următoare și au folosit, în schimb, ziua Domnului, *dies dominica* (sau *dies dominicus*), care a dat *duminică*. Acest procedeu s-a păstrat până astăzi în portugheză, unde se spune *segunda feria* „luni” până la *sexta feria* „vineri”.

Din familia lui *merx* „marfă” făcea parte și lat. *merces*, *-edis* „plată, recompensă, salariu”, care s-a transmis francezei, unde *merci* înseamnă „mulțumire”, „recompensă”. Și tot din aceeași familie făcea parte și *mercedem*, acuzativul lui *merces* „plată, salariu”, care a dobândit în latina populară sensul de „preț”, de unde a rezultat cel de „favoare”, atestat în latina merovingiană (secolele al VI-lea – al VIII-lea) și apoi cel de „iertare, datorie”, sens care se păstrează numai în expresii ca *être à la merci de quelqu'un* „a fi la discreția ori la mila cuiva” sau *Dieu merci* „mulțumită lui Dumnezeu”).

Pot fi amintite, în aceeași ordine de idei, *mercenarius*, derivat al lui *merces* în sensul de „salariu”. *Mercenarius* a fost împrumutat de franceză în

forma *mercenaire* și din franceză l-am luat și noi pe *mercenar* „persoană angajată cu leafă, cu salariu, într-o armată străină”. Apropo de *salariu*, împrumutat din franceză (*salaire*) și latină (*salarium*), știți că la originea îndepărtată îl are pe latinescul *sal* „sare”? Explicația stă în faptul că în Antichitate *salarium* era suma primită de soldații romani ca să-și cumpere sare (care era foarte scumpă, în epocă)!

Mai interesant este faptul că alte două cuvinte românești, unul foarte nou și altul învechit, *marketing* și *marketing*, vin de la un derivat latin al lui *merx*, și anume *mercatus*, ce însemna „piață”. Primul a călătorit din latină prin engl. *marketing*, devenit fr. *marketing* (apare abia în 1944), ajungând și la noi tot ca anglicism: *marketing*. *Marchitan* „negustor de mărunțișuri din trecut” a ajuns la noi prin polonezul *markietan*; polona l-a luat din germ. *Markettender*, la origine un derivat de la lat. *mercatus*. ■

Plata mercenarilor
(miniatură medievală)

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Alexandru Telemaque – EFEMERIDE DIPLOMATICE. PAGINI DINTR-UN ÎNCEPUT DE VEAC XX. 1906-1912** (ediție îngrijită de Dumitru Preda; prefață de academician Răzvan Theodorescu)
Editura Cavaliotti, București, 2007, 168 pp.

● **Alin Mureșan – PITEȘTI. CRONICA UNEI SINUCIDERI ASISTATE** (prefață de Ruxandra Cesereanu)
Editura Polirom, 2007, 263 pp.

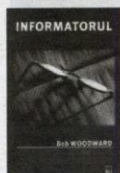
● **Dr. Romus Dima – PREMIERII ROMÂNIEI. 1862-2004 VOL. II**
Editura România în lume, 2006, 282 pp.

● **Peter A. Clayton – CRONICĂ FARAONILOR**
Enciclopedia Rao, 2007, 224 pp. cu 350 ilustr.

● **Lucia Kerciov-Pățan, Luca Francisc Velciov – BUCUREȘTI. LOCURI ȘI PERSONALITĂȚI ALE EMIGRAȚIEI BULGARE ÎN PERIOADA RENĂȘTERII**
București, 2007, 144 pp.

● **Bob Woodward – INFORMATORUL** (traducere din limba engleză Daniela Truția)
Editura Rao, 2007, 252 pp.

● **Gabriel Virgil Rusu – RESTITUIRI TRANSILVANE. O LUME AȘA CUM A FOST**
Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2007, 172 pp.

● **PARTIDE POLITICE ȘI MINORITĂȚI NAȚIONALE DIN ROMÂNIA ÎN SECOLUL XX. VOL II** (coordonatori: Vasile Ciobanu, Sorin Radu)
Sibiu, 2007, 400 pp.

● **ORIZONTURI EVREIEȘTI - ORIZONTURI EUROPENE** (coordonator: Liviu Rotman)
Centrul pentru Studiarea Istoriei Evreilor din România, 2007, 164 pp.

● **Petru Galiș, Zoia Galiș – „ȘCOALĂ VECHE-N SAT STRĂVECHI”** (prefață de prof. dr. Ioan Abrudan)
Editura Școala Noastră, Zalău, 2007, 104 pp.

● **Petre Opreș – ROMÂNIA ÎN ORGANIZAȚIA TRATATULUI DE LA VARȘOVIA (1955-1991)** (coordonatorul tezei de doctorat: prof. univ. dr. Ion Agrigoroaiei)
Iași, 2007, 362 pp.

● **ORIZONT XXI. REVIS-TĂ DE ISTORIE**
Editura CART Educațional, An II, nr. VII, 2007, 72 pp.

FĂURAR

1

1598. Jacopo Peri, membru al „Camerata Fiorentina“, grup de muzicieni care și-au propus reînvierea tragediei antice grecești, pune în scenă opera *Daphne* de Jacopo Corsi. Momentul este considerat prima operă, cea care corespunde ideii de spectacol muzical, prin folosirea unor resurse dramaturgice. (Primul mare compozitor de operă a fost Claudio Monteverdi.) De fapt, este vorba despre o încercare de renaștere a teatrului grec, printr-o muzică ce insistă pe claritatea dicției.

2

1723. Abatele Ragueneț, lucru extrem de rar în epocă pentru o față bisericească, își taie gâtul cu briciul. Autor al unei *Vieți a lui Cromwell*, el este un preot bogat și instruit, perfect întreg la minte. Se pare că se sinucide numai din dezgust de viață. Așadar, o primă sinucidere filosofică a secolului al XVIII-lea. Un avocat în Parlamentul de la Paris își notează în *Jurnal*: „Era pe deplin sănătos, bucurându-se de 10 sau 12.000 de lire rentă întru totul la dispoziția sa. Destui bani și destule lire, doar că puțin cam filosof și retras în biroul lui. După ce cinează, îi îndepărtează pe cei doi lachei, își lasă cheia în ușă, își ia cămașa și boneta de noapte, apoi își pune capăt zilelor, de care aparent era sătul. Iată un sfârșit nedemn pentru un om cinstit.“

11

1866. Alexandru Ioan Cuza părăsește domnia, după ce el însuși declarase în mai multe rânduri că este „depozitarul unei coroane care aparține altuia“, adică unui principe străin, cum se hotărâse în Divanurile ad-hoc. „Să dea Dumnezeu să-i meargă țării mai bine fără mine decât cu mine“, declară el la plecarea din scaun și din țară. Se retrace la Viena, apoi la Florența și moare în Germania.

21

1848. Apare la Londra, în ediție separată, de 23 de pagini, *Manifestul Partidului Comunist*, redactat de Karl Marx (expulzat din Germania, apoi și din Franța și refugiat în capitala de pe Tamisa, unde își petrece timpul în sălile de lectură de la British Museum) și Friedrich Engels, ca program al Ligii comunistilor și având ca motto celebrul apel: „Proletari din toate țările, uniți-vă!“. Textul german este tipărit în același an, tot la Londra, sub formă de broșură (30 de pagini). Imediat se fac traduceri ale *Manifestului* într-o serie de limbi europene (franceză, poloneză, italiană, daneză, flamandă și suedeză). În edițiile din 1848 nu sunt menționate numele autorilor; ele apar pentru prima oară în prefața scrisă de J. Harney, în 1850. În limba română *Manifestul* apare întâia oară la Iași, în 1892, tradus din franceză de Panait Mușoiu.

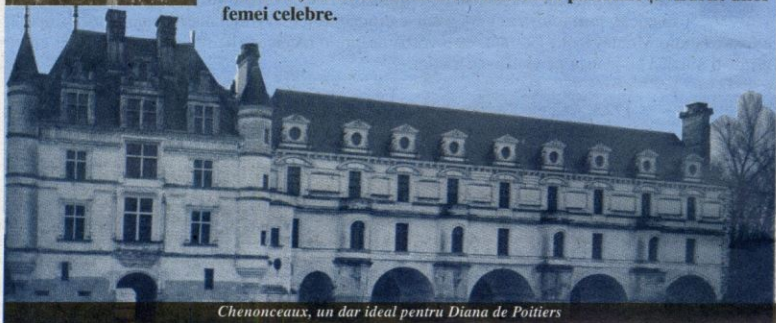
26

1829. Se naște Levi Strauss, creatorul jeans-ilor, în familia unor evrei germani din Bavaria. Când băiatul are 16 ani, își pierde tatăl, Hirsch Strauss, vânzător ambulant, mort de tuberculoză. Mama emigrează cu copiii la New York. Levi deprinde meseria de comerciant de postavuri în magazinul de țesături al fratelui mai mare. În 1850 își schimbă prenumele german Loeb în Levi. După ce obține cetățenia americană, pleacă împreună cu sora și cumnatul la San Francisco, pe coasta de vest a Americii, pentru a extinde afacerea familiei. 40 de ani va funcționa magazinul companiei Levi Strauss, pe strada Battery.

Țesătura vândută de Levi se răspândește cu mare succes în toată America. Era utilizată pentru confecționarea pantalonilor purtați la munci grele, de către mineri, căutători de aur, vâcari (cowboys). Un croitor din Nevada îi propune un parteneriat pentru ca pantalonii să fie și mai rezistenți: capsule metalice aplicate la îmbinări. Meseriașul este cu ideea, Strauss cu banii. 20 mai 1873, ziua când cei doi patentează capsulele, devine ziua de naștere a blugilor. Negustor cinstit, dar și filantrop, Levi Strauss face donații, acordă burse și se implică în viața culturală a orașului.

CASTELUL CELOR ŞASE GRAȚII

Valea Loarei reprezintă una dintre cele mai interesante atracții turistice ale lumii. Dintre castelele care atrag anual milioane de vizitatori, cel de la Chenonceaux ascunde pasiunile și visurile unor femei celebre.

Chenonceaux, un dar ideal pentru Diana de Poitiers

IOANA DIACONU

Castelul care primește în fiecare an numărul cel mai mare de vizitatori, după Versailles, cunoscut și sub numele de „bijuteria Loarei“, își leagă numele de femei importante ale istoriei franceze, fie ele regine, fie favorite regale.

Familia de Marques a fost cea care a ridicat, în secolul al XII-lea, un castel medieval pe malul râului Cher, în apropierea sătucului Chenonceaux. În 1411, trupele regaliste au dărâmat clădirile domeniului, pentru a-l pedepsi pe unul dintre membrii nesupuși ai clanului, Jean de Marquès. Dar el a reușit, în 1430, să ridice o moară fortificată și să renoveze vechiul cămin al familiei. Din construcția inițială a vechiului castel nu a mai rămas până în zilele de astăzi decât marele donjon, ce străjuiește intrarea principală a domeniului.

Primele stăpâne

În 1513, perceptorul din Normandia, Thomas Bohier, împreună cu soția Catherine Briçonnet, devenind noii proprietari, în urma unei datorii a lui Jean de Marques, au hotărât să dărâme atât moara, cât și castelul, pentru a ridica o nouă construcție, pe fundamentul beciului săpat de vechii stăpâni. Noul castel, înălțat între 1515 și 1521, este tributar stilului renascentist italian, ce o impresionase puternic pe Catherine, fiica unui renumit om de finanțe al epocii. Ei i-a rămas, aproape în exclusivitate, sarcina decorării castelului, soțul fiindu-i plecat mai tot timpul la război. A cheltui mulți bani pentru a-și împlini visurile – acesta a devenit motto-ul familiei Bohier. „S'il vient à point, me souviendra” (Dacă va fi ter-

minat castelul, va aminti tuturor despre mine).

În 1524, Thomas Bohier se stinge din viață, lăsând castelul moștenire soției și fiului. Dar nici Catherine nu a reușit să îl stăpânească prea mult, murind doi ani mai târziu. La câțva timp după dispariția părinților, în 1535, moștenitorul a fost obligat să îl cedeze regelui Francisc I (1494-1547), unul dintre patronii Renașterii franceze. Se dovedise că Thomas Bohier avusese unele afaceri necurate, înșelându-și regescul patron. Francisc I-a lăsat moștenire lui Henric al II-lea (1519-1559), soțul controversatei Caterina de Medici (1519-1589) și cel ce s-a stins în urma unei loviturii cu lancea, primită în ochi, în timpul unui turnir. Pentru Henric, Chenonceaux-ul părea ideal ca dar pentru celebra sa amantă, Diana de

Poitiers (1499-1566). Era anul 1547!

O adevărată umilință pentru Caterina, dublată și de o mare părere de rău. Chenonceaux-ul îi rămăsese la inimă încă de când participase acolo la partidele de vânătoare organizate de defunctul rege Francisc I. Îi fusese refuzată o bijuterie ce avea să înfrumusețeze dota rivalei sale. De neiertat!

Pentru Diana de Poitiers se împlinise un vis frumos, la care sperase de mult. Castelul îi plăcuse și ei, dar trebuia să fie adus la standarde înalte pentru a fi și pe placul regelui ei iubit. Obiectivul numărul unu a devenit amenajarea grădinii, la început o simplă grădină de legume, pentru care s-a apelat la talentul maestrului Mercoliano.

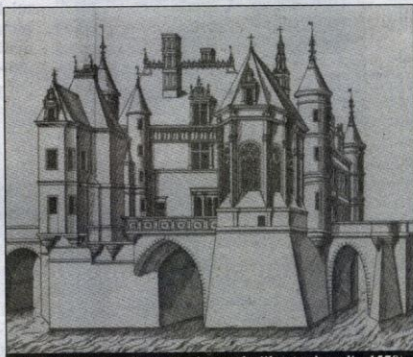
Amenajată în partea de sus a castelului, luându-se în calcul sensul de curgere al râului, pe o terasă ridicată, magnifica întindere de verdeață și flori era astfel protejată de posibile inundații. Ca un autentic „teatru” de peste 12.000 mp, a fost construită urmându-se un plan de o simplitate încântătoare privirii: două alei diagonale ce se întretaie formând patru triunghiuri; fiecare triunghi este împărțit în două de alte alei. În centru, se ridica o fântână descrisă de arhitectul Jacques Androuet du Cerceau (1520-1586) în lucrarea sa *Les plus excellents bâtimens de France* (Cele mai reușite construcții ale Franței, 1576). Surprinzător pentru concepția epocii, jetul de apă a fost asemenea proiectat,

Francisc I (1494-1547), unul dintre patronii Renașterii franceze și posesor al mai multor metrese

încât ieșea dintr-un bolovan uriaș și cădea, în jerbă, pe o suprafață rectangulară de piatră albă. Dar farmecul grădinii îi provenea atât din design, cât mai ales din plantele atent alese: pomi fructiferi, cășuni, tufe rustice, trandafiri căărători, violete și multe altele. Amenajarea paradisului verde a durat cinci ani.

Pentru renovarea castelului a fost chemat arhitectul personal al Diane, Philibert Delorme (1510-1570), care a desenat și ridicat podul menit a lega malul drept al râului de castel.

Castelul înainte de construirea galeriilor (vedere din 1579)

Gata de petreceri

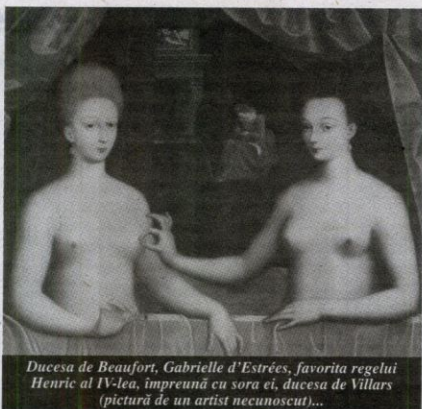
La doi ani de la achiziție, Chenonceaux-ul își schimbase maiestuos hainele, fiind gata să îl primească pe rege la o fastuoasă petrecere organizată de amantă. Prea mult de îndurat pentru Caterina. Dar nu venise încă timpul răzbunării! Însă pentru Henric al II-lea venise cel al luptei menite a-i oferi castelul în posesie definitivă iubitei. Pentru a-l transforma în proprietate intangibilă, în iunie 1547, redactează scrisori prin care era subliniat faptul că proprietatea îi fusese încredințată nu Diane de Poitiers, direct, ca persoană privată, ci Diane, văduva marelui seneșal Louis de Brézé, mort în 1531, ca recompensă postumă pentru ilustrele sale servicii. Atenți la cererile regelui, juriștii au introdus în actele de proprietate și o clauză prin care, dacă se descopereau mașinațiuni financiare, respectiv supraestimarea cifrelor de venit ale castelului, actul inițial de vânzare-cumpărare, din 1535, dintre Antoine Bohier și Francisc I, putea fi atacat. Și, bineînțeles, Diana a des-

coperit o asemenea neconcordanță, iar Bohier a fost obligat să achite diferența. O sumă prea mare însă pentru moștenitorul foștilor proprietari, ajuns acum aproape la sapă de lemn. Averei i-a fost deci scoasă la mezat perfect motiv pentru amanta regelui de a achiziționa castelul cu titlu privat! Numai că Antoine nu s-a dat bătut cu una cu două... Până la urmă

a fost obligat să fugă la Veneția, unde a primit, în martie 1554, condamnarea în contumacie. Prudentă, Diana a așteptat hotărârea definitivă pentru a se instala la noua ei proprietate. Iar aceasta a venit câteva luni mai târziu, la 8 iunie 1555, când Diana de Poitiers devenea, prin decret și ordin semnat de Marele Consiliu în numele regelui, castelană de Chenonceaux.

Părea că lupta era încheiată! Însă, la 10 iulie 1559, a venit lovitura nefericită a lancei scoțianului Gabriel de Lorges (1526-1574), iar Henric al II-lea a trecut în neființă. Se schimbă balanța norocului... Bazându-se pe un edict din 1539, ce decretase bunurile coroanei ca fiind inalienabile, văduva Caterina și-a somat fosta rivală să cedeze și Chenonceaux-ul. Diana a refuzat cu tărie! Va înapoia tot ceea ce obținuse în dar de la iubitul său regesc, dar nu și castelul pe care ajunsese să îl dețină cu titlu personal...

Văzând că nu îl poate obține pe această cale, abilă, Caterina de Medici a schimbat tactica. Și cum tocmai intrase în posesia unei alte bijuterii arhitectonice, castelul Chaumont, o veche proprietate a familiei de Amboise, la doar câțiva kilometri depărtare, i-l oferă la schimb Diane. Interesantă manevră, căci, chiar dacă nu se ridică la aceleași standarde de frumusețe, domeniul era mult mai profitabil finan-

Ducesa de Beaufort, Gabrielle d'Estrées, favorita regelui Henric al IV-lea, împreună cu sora ei, ducesa de Villars (pictură de un artist necunoscut)...

ciar. Cunoscutul spirit de afaceri al Diane de Poitiers nu putea să treacă cu vederea acest aspect. În plus, se adăuga și teama de a lupta, acum aproape fără arme, cu puternica văduvă. Astfel, la sfârșitul anului 1559, Chenonceaux-ul ajungea, în fine, în posesia Caterinei...

... și camera de la castel a favoritei

moștenire dureroasă

Devenind reședința sa favorită, castelul și grădinile au fost supuse la noi și noi transformări. Dacă grădina ce îi poartă numele este mai intimă în comparație cu cea a fostei proprietare, trasată în jurul unui bazin central în partea de vest a castelului, reconstrucția arhitecturală a fost de-a dreptul impresio-

nantă. Trebuia modelat un spațiu pentru fastuoasele petreceri, pe care regenta Franței a cheltuit o impresionantă avere. La 31 martie 1560, de pildă, au avut loc acolo cele mai frumoase focuri de artificii văzute vreodată, înălțate spre cer în cinstea fiului Caterinei,

Francisc al II-lea (1544-1560), dar și pentru Maria Stuart (1542-1587), serbare la care au fost mobilizați peste 1.000 de figurați și servitori. Printre iluștrii invitați s-au numărat poetul Ronsard (1524-1585), pictorul și arhitectul Primatice (1504-1570). Un alt mare bal s-a ținut câțiva ani mai târziu, în 1577, cu prilejul reîntoarcerii din Polonia a celui mai iubit fiu al Caterinei, viitorul Henric al III-lea (1551-1589), cel pe care îl alinta „ochisor iubit”. Poloniei îi fusese rege pentru mai puțin de un an. Întors pe pământ francez, a urcat pe tron, succedându-i unui alt frate, Carol al IX-lea (1550-1574).

Pe patul de moarte, Caterina a lăsat Chenon-

ceaux-ul moștenire soției lui Henric al III-lea, Louise de Lorraine (1553-1601). Tristețea a devenit de acum cuvântul de ordine la castelul de pe valea Loirei. Câci acolo a aflat Louise cumplita veste a morții soțului, asasinat în reședința din Saint-Cloud, la 1 august 1589, de către un călugăr dominican, Jacques Clément (1567-1589). O depresie puternică a cotoplit-o pe văduvă, care a hotărât să înveșmânteze Chenonceaux-ul în negru, până la moartea sa. Dar nu a fost singura durere... Henric al IV-lea (1553-1610), vărul defunctului Henric al III-lea, a urcat pe tron hotărât să facă ordine în proaspăta moștenire. Mai ales că în urma Caterinei rămăseseră numeroase datorii. „Nu i-am mai găsit nici un bănuț”, scria în acest sens cronicarul Pierre de Bourdeille de Brantôme (1540-1614). Nici măcar personalul Chenonceaux-ului nu mai fusese plătit de un an de zile; iar castelul consumase pe un an avans sumele atribuite din buget. Regina murise ruinată. În mod normal, afacerea s-ar fi reglat fără nici un fel de problemă, cel puțin prin vânzarea impresionantului castel. În condițiile date, sub protecția scrisorilor defunctului rege, care dorise ca reședința să rămână în posesia prea-iubitei soții (după porunca mamei!), posesia castelului a fost, pentru o scurtă perioadă, de ne-atacat.

La începutul lui decembrie 1597, a venit și anularea privilegiilor regale, iar stăpânii Chenonceaux-ului s-au văzut nevoiți să achite impresio-

Caterina de Medici, care s-a îndrăgostit de castel în timpul unei partide de vânătoare...

nanțe datorii. La începutul anului următor, un portărel s-a prezentat în fața Louisei de Lorraine pentru a pune în aplicare punerea sub sechestru, în caz de neplată. Însă îndurerata văduvă, care nu-și reglase încă nici moștenirea rămasă de pe urma defunctului rege, nu trăia decât din modestele venituri pe care i le aducea Chenonceaux-ul. Așa că nu avea de unde să plătească suma impusă. Dar nici nu dorea să părăsească domeniul! O nouă lovitură căzuse pe capul celei și așa distruse de soartă.

O altă favorită, un alt plan...

Un ajutor neașteptat avea să îi aducă o rază de speranță. Ducesa de Beaufort, Gabrielle d'Estrées (1573-1599), favorita noului rege, Henric al IV-lea, a intrat în luptă pentru stăpânirea Chenonceaux-ului. Îl cunoștea încă din copilărie și dorea cu putere să îl alăture celorlalte bijuterii personale. Imediat a întrevăzut și o modalitate deosebit de ingenioasă. Cunoscând complicata situație a tronului, care îi impunea lui Henric al IV-lea să obțină sprijinul unor importante personalități nobiliare ale Franței din acea vreme, prea-frumoasa Gabrielle s-a gândit că ar putea să o atragă pe Louise de Lorraine de partea sa, promițându-i păstrarea castelului până la moarte. Iar Louise de Lorraine era tocmai sora ducelui de Mercoeur, un important jucător pe scena politică a timpului.

Rapid, a și pus în aplicare planul aproape perfect. Pentru a deține toate atuurile, a stabilit o întâlnire cu portărelul, ca să răsumpere datoria ce ipoteca proprietatea. Primind banii ceruți, pe acesta nu-l mai interesa cine achită. Era aproape Crăciunul anului

1597. În primele luni ale anului următor, schema sa și dat roade, ducele de Mercoeur devenind aliatul regelui, iar Chenonceaux-ul se îndrepta cu pași repezi spre o nouă proprietară. Cea mai importantă clauză, cea cu adevărată greutate în ochii preferatei regelui, era cea care stipula

... și grădina ei

antamarea căsătoriei între César, bastardul lui Henric al IV-lea, pe atunci în vârstă de patru ani, și bogata moștenitoare a averii Mercoeur, Françoise de Lorraine, mai mare cu doi ani.

Din nou pe poziții, Louise a reușit să recâștige aproape în totalitate drepturile asupra castelului. Căci era vital pentru regele Henric să îl aibă aproape pe fratele ei. Gabrielle nu mai avea cu ce să se bată. Urmând aceeași cale ca și favorita regală, dar în sens invers, Louise de Lorraine s-a întâlnit, la rândul ei, cu portăreii, negociind, în aceleași condiții, revenirea titlului de proprietate asupra sa. Pentru a-și asigura câștigul, l-a trecut chiar în dota nepoatei. Manevră iscusită, căci astfel și-a păstrat, fără nici o problemă, uzufructul Chenonceaux-ului până la moarte!

Odată cu trecerea timpului, alte femei celebre au devenit proprietarele Castelului Doamnelor. Dacă în 1720, Chenonceaux-ul a fost cumpărat de unul dintre ducii de Bourbon, care, strămtorat, a vândut, încetul cu încetul, aproape toate bogățiile ce se adăposteau în interiorul castelului de pe vremea Caterinei de Medici, în secolul al XVIII-lea, el a intrat în posesia unei strămoașe a faimoasei

George Sand (1804-1876, *Magazin istoric*, nr. 2/2006), Louise Dupin (fiică a omului de afaceri Samuel Bernard), sub care domeniul a trăit din nou fastuoasele zile de glorie din urmă cu două secole, prin deschiderea unor celebre-saloane artistice, la care au participat personalități marcante ale epocii, precum: scriitorii Georges de Buffon (1707-1788), Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) – care a scris chiar în acel spațiu cunoscutul roman *L'Émile* –, Bernard le Bovier de Fontenelle (1657-1757), Pierre de Marivaux (1688-1763), Montesquieu (1689-1755) și Voltaire (1694-1778), care a devenit, începând cu anul 1747, chiar preceptorul fiului proprietarei.

În timpul Revoluției franceze, domeniul a fost cruțat de la distrugere, nu numai datorită popularității de care se bucura proprietara, care câștigase afecțiunea tuturor, ci, mai ales, grație poziției sale strategice, deținătoare a unui important pod ce lega cele două maluri ale râului Cher. Despre această doamnă Louise Dupin se spune că ar fi tocmai „nașa” castelului, schimbându-i numele, din Chenonceaux în Chenonceau, prin eliminarea x-ului final, tocmai pentru a fi pe placul țărănilor din sătucul Chenonceaux din apropiere.

Din 1864, un scoțian, în trecere prin Franța, l-a descoperit și a dorit imediat să îl cumpere pentru fiica sa, care a cheltuit sume importante pentru a renova domeniul ce le plăcuse atât de mult unora dintre cele mai importante femei ale Franței. Tocmai datorită uriașelor sume, domeniul și-a schimbat din nou proprietarul, în 1891 intrând în posesia unui milionar cubanez, José-Emilio Terry. În 1913, a devenit castelul unei importante familii ce își clădise averea cu afaceri cu ciocolată, familia Menier. Astăzi este cel mai vizitat castel privat. ■

Soluție integramă nr. 1/2008 STATE ALE U.E. (II)

L – I – F – CEC – BULGARIA – IB – XE – NA – MAPE – NETA – NP – ORL – MOTOTOL – UG – ABNEGATIE – I – VUI – A – RT – FA – RAI – CIUPI – PG – SLOVAC – S – R – M – U – IN – AU – OLANDA – IOLE – ALE – FRAGED – ESTONIA – ASI – AA – UNGARIA

Soluție joc: VLADISLAV (V-la-d/i-slav), nr. 1/2008, p. 63

Inedit

În momentul intrării României în Primul Război Mondial (Magazin istoric, nr. 8/2006), autorul acestor însemnări inedite, încredințate nouă spre publicare de doamna Liliana Alexandrescu, se afla la Pitești, unde fusese șeful Agenției Băncii Naționale a României din acel oraș (Magazin istoric, nr. 11, 12/2007; 1/2008). Să-l urmărim evocând unele fapte și personaje din Piteștii căzuți sub ocupația germană, după retragerea autorităților române la Iași, în decembrie 1916.

ÎNSĂILĂRI DE AMINTIRI DIN VIAȚA-MI

GRIGORE T. COANDĂ

Mai dureros nu a urmat decât *Ocupația germană*. Ne-am pregătit pentru această eventualitate. Pregătire? Autoritățile au fugit. La Pitești a rămas o „Comisiune a orașului”, compusă din 31 de cetățeni de vază, sub președinția mea, care să facă oarecare poliție în oraș, pentru că țiganii de prin mahalale începuseră neorânduiești, până la sosirea ocupanților cărora să le predea orașul, care nu trebuia să fie apărat. Din Comisia orașului făceau parte, afară de mine, preoții: unul român-

ortodox, preotul Mogenică, unul catolic, preotul Müller, preotul Siefert, protestant, Caniadi-Bella, ungur calvin, un preot armean și unul evreu; apoi d-na Alexandrina Triandafil, prezidenta Crucii Roșii din Argeș, inginerul G.N. Opran, pensionar, Fr.M. Lehrer, viticultor, Hugo Mrazek, morar, Eftimie Teodorescu, Nae Teodorescu, moșieri, Nae Dumitrescu, profesor Gh. Șerbănescu, chiristigiu Costică Christescu-Unchiu, preot Boerescu și preot Georgian, Dumitru Axente, alți doi preoți orto-

docși, Isidor Berkovici, un evreu etc. etc. De ceilalți nu-mi mai aduc bine aminte.

Când am fost informat că vor veni, am ieșit întru întâmpinarea nemților, în birjă, până aproape de Găvana: eu, Eftimie Teodorescu, Fr.M. Lehrer, Hugo Mrazek, Gh. Șerbănescu, preotul Urzică, preotul Müller și preotul Siefert. M-am pus întâi pe mine, pentru că am fost cel mai rușinat de acest act. De pe o movilă de pietriș de pe șosea, am văzut înaintând spre noi un pluton de soldați germani, călări, sub

comanda unui locotenent. După declarația de predare a orașului, făcută de Fr.M. Lehrer și preotul Müller, în limba germană (eu nu știam bine nemțește), locotenentul ne-a spus tot în limba germană că va ocupa orașul, care înțelege că nu este apărut. Ne atrage atenția că cel mai mic atentat, ori de unde ar veni, asupra oamenilor lui, ne va costa viața. Am pornit apoi spre oraș. O trăsură, în care eram și eu, înainte, apoi plutonul de soldați germani și la urmă trăsura noastră de-a doua; eram câte patru inși în fiecare trăsură.

Am ajuns la primărie în Pitești fără accident. Numai despre răul Argeș s-au auzit din depărtați câteva descărcări de armă ale unor soldați de-ai noștri, probabil în retragere. Ofițerul german ne-a întrebat nedumerit: ce este? Preotul Müller l-a asigurat că nu este nimic periculos, la care ofițerul a zis: „Geben Sie Acht“ [Fiți atenți]. Când am intrat în oraș, conform unei

ordonanțe a Comisiei orașului, străzile erau goale: niciun drumeț; iar pe la ferestrele și porțile caselor erau batiste albe. După ce a făcut act de ocupare primăriei, a prefecturii și a poștei, ofițerul ne-a cerut să-l însoțim spre podul de peste Argeș, de unde se auziseră detunăturile. Podul de fier peste Argeș spre Muscel fusese aruncat în aer, din ordin militar probabil, fapt pentru care, dând din cap, locotenentul a zis: „Schade“ (Păcat). Pe pod erau o sumă de cartușe de armă netrase, aruncate; iar pe sub podul de lemn, paralel, erau aruncate puști. Or fi fost aruncate în Argeș?

Impresia mea dominantă, în această groaznică zi, a fost puterea și repezeala de organizare a nemților. Când s-a înserat, toată ocupația era executată: cazarmile ocupate de soldați germani care veniseră; gara, poșta și telefoanele în acțiune; comandatura era instalată; încartiruirea ofițerilor era terminată. Aceștia ocupaseră întâi casele părăsire ale celor ce fugiseră. În Pitești, armată inamică nu era prea multă. Dar nopțile și zilele următoare nu au mai încetat să treacă regimente după regimente spre București. Podul vechi de lemn peste Argeș fusese reparat și consolidat, treceau bateriile cu tunuri cât casa. Telefoanele funcționau ca niciodată.

A urmat, după cum se știe, părăsirea Capitalei de către guvern și ocuparea ei de trupele inamice sub comanda mareșalului german von Mackensen. Cred de prisos să spun dreptea noastră, a românilor!

În tot timpul cât a durat ocupația, am luat însemnări

zilnice, despre întâmplări și fapte chiar fără mare însemnătate. Nu mai găsesc foile cu însemnările de acum 27 de ani; de aceea, ceea ce voi scrie aici, acum, este din ținer de minte și ceea ce cred că este de oarecare importanță pentru caracteristica epocii celei mai umiltoare, *până atunci*, a vieții mele de român.

Comisiunea orașului (Die Zivill Commission). Încă a doua zi după instalarea comandaturii germane, am aflat că fusese vorba ca 11 dintre cei 31 de membri ai comitetului înființat de prefectul județului ca să se îngrijească de oraș și să-l predea trupelor de ocupație, ca 11 dintre membrii comitetului acestuia, în frunte cu mine, să fim trimiși într-un lagăr; dar preoții Müller și Siefert spuseseră maiorului Niepold, șeful comandaturii, „că-i scăpasem din lagăr [înainte de intrarea în război, autoritățile române internaseră în lagăre persoanele nesigure] și că cei 11 erau persoane serioase, simpatizate de populație, cu trecere în oraș și care ar putea fi de folos comandaturii; că, în fine, ei ne iau pe răspundere“.

Maiorul Niepold (de vreo 40-45 de ani, rănit în luptele din apus), om prea cumsecade și obiectiv, a raportat acestea mareșalului Mackensen, care a aprobat să rămânem pe loc, în Pitești, supravegheați de aproape, până la cea mai mică abatere de la linia „corectă“. Am fost chemați la comandatură, unde nu ni s-a spus nimic despre aceste detalii, dar că suntem datori a ajuta pe ocupanți să-și găsească o încartiruire convenabilă; iar „populația să fie cât mai îngrijită ca să nu sufere până la exces rigorile războiului“.

Memorialistul (stânga)
pe treptele casei sale

Marieta Pavlovici, „harnică și pricepută”,
cu soțul, Vasile

cetățeni pe Solomon Berkovici. El a neglijat; fapt este că gălețile nu au fost predate comandaturii. Seara, în ajunul Crăciunului, am fost chemat la comandatură, unde un locotenent a fost foarte indelicat cu mine. Ieșind de la el, m-a apucat un mare parapon și n-am putut să-mi stăpânesc plânsul. Mi-am rezemat capul

de braț și am plâns amar încă câteva minute. Când am ajuns la Comisia orașului, eram în așa hal, încât toți au observat și m-au întrebat ce s-a întâmplat? Le-am spus. Toți cei de față (unii mai dăduseră și găleți și alte lucruri, ca și eu însumi) am mai dat altele, așa că chiar în acea seară am predat la comandatură cele 10 găleți. Multe cazuri ca acestea au amărât viața sub ocupație.

Perchiziții. Într-una dintre zile mă găseam pe la bariera Craiovei, împreună cu alții din Comisia orașului, ca să primim niște căruțe cu lemne pe care să le distribuim populației orașului. Așteptam sosirea căruțelor de la pădure, când mă pomenesc cu un soldat neamț înarmat, care mă cheamă să merg numaidecât acasă. M-am dus. Acasă găsesc în poartă pe un Feldwebel [plutonier] și un soldat neamț înarmat care mă așteptau. Feldwebelul îmi spune că are ordin să-mi facă perchiziție domiciliară. M-a perchiziționat din podul casei

și până în fundul pivniței. Când să ieșim din pivniță, Feldwebelul vede un sac pe trei sferturi plin. „Desface”. În el era niște zoană [pleavă] de grâu, amestecat cu secară și neghină. Neamțul se pornește pe râs și zice: „A! Das ist”. Ce era? Fusesem denunțat (cunosco pe denunțator) că pe când populația moare de foame, eu am grămezi de saci cu grâu ca să-mi hrănesc porcii și păsările. De fapt, nu aveam niciun porc; aveam două găini; iar „sacii de grâu” erau acel sac de zoană pe care mi-l dăduse un agricultor, răposatul Alexandru Bărcă.

A doua zi m-am dus să reclam maiorului Niepold, care mi-a zis: „Am în fiecare dimineață în corespondență un maldăr de denunțuri ale unora contra altora. Eu trebuie să cercetez... Atâta pâră a oamenilor unora contra altora nu se întâlnește decât în Polonia.”

Alt caz. Într-o dimineață, când să ies pe poartă ca să merg la Comisia orașului, mă întâmpină o femeie din comuna Prundu de lângă Pitești, care-mi spune că la o vecină a ei din sat s-a fost pripășit o vacă de lapte și-mi cerea s-o iau, că nu e drept ca vecina să aibă lapte pentru copii și reclamanta nu. Eu îi zic: „Dar

Comisia orașului rămăsese unde fusese instalată mai înainte de ocupație, în câteva prăvălii de la parterul „Palatului Aquila”, o clădire dintre cele mai încăpătoare și mai impunătoare din Pitești, pe str. Șerban Vodă (pe care o construim eu cu o Societate în participare sub auspiciile Băncii Populare), clădire centrală, situată în apropiere de primărie, unde se găsea comandatura, și de tribunal, de poștă etc. Prima noastră îndatorire era să procurăm cartir ofițerilor germani veniți în Pitești, încartiruire care se făcea, după cum am mai spus, mai mult în casele goale ale aceluia ce se refugiaseră din oraș prin Moldova și alte părți. Apoi, ceea ce era mai greu, să procurăm ligheane, prosoape și atâtea altele necesare, pe care trebuia să le rechiziționăm de pe la cetățeni, foarte recalcitranți. Toate lucrurile le predam la comandatură contra unui bon eliberat de ea.

Fiind vorba de acestea, voi istorisi un fapt foarte penibil pentru mine. Cu o zi înainte de ajunul Crăciunului 1916, primim ordin de la comandatură să procurăm până a doua zi 10 găleți pentru spălătoare (Eimer, pe nemțește). Eu am însărcinat să le adune de pe la

Interior din casa de la Pitești

dacă iau vaca trebuie s-o dau nemților și este mai bine s-o aibă femeia română și copiii ei. "Reclamanta nu a fost satisfăcută și s-a dus să reclame mai departe la nemți.

Și alt caz. Îl narez și pentru a trage învățăminte: În urma intervenției Comisiunei orașului, dar mai ales, cred, după stăruințele preoților Müller și Siefert, comandatura germană și când zic comandatura germană zic maiorul Niepold aprobaseră ca toate mărfurile de consumație din prăvăliile părăsite de negustorii refugiați (băcani, făinari etc.) să fie inventariate în regulă și cu amănuntul de către Comisia orașului, care va elibera bonuri de rechiziție ce se vor depune la comandatură, pe numele proprietarilor acelor mărfuri; iar mărfurile se vor lua în primire și se vor depozita în sala cea mare (de spectacole) a Comisiiei orașului, care le va întrebuința „exclusiv cu aprobarea comandaturii pentru hrana populației civile a orașului”.

Așa făcusem. Aveam zahăr, făină, conserve etc. etc. Într-o zi ne pomenim cu un Feldwebel, care vine cu un bon de rechiziție, semnat de un colonel, comandantul gării, să ne ceară două kilograme de zahăr. Eftimie Teodorescu, care era însărcinatul Comisiiei orașului cu magazia, îi dă Feldwebelului cele două kilograme de zahăr. Când mi-a raportat, eu i-am spus în auzul celor de față că rău a făcut, Eftimie îmi răspunde, cu glasul lui dulce și blând de bătrân cuminte, că dacă va fi nevoie îl plătește el, acest zahăr. „Bine”, îi zic eu înmuat, și n-am mai dat nicio urmărire faptului. Dar săptămâna viitoare era într-o zi același Feldwebel, venind din

partea aceluiași colonel, comandant al gării, ne prezintă un bon de rechiziție prin care ne cerea 5 kg de zahăr. Hugo Mrazek, care primise bonul, mă întreabă dacă să-i dea? Eu răspund să nu-i dea. Feldwebelul pleacă. Dar peste trei sferturi de ceas se întoarce și ne spune că „dl. colonel ne va împușca dacă nu-i dăm imediat zahărul”. Față de această amenințare îi zic lui Mrazek: „Vorba d-lui Eftimie, la urma urmei vom plăti noi zahărul; dă-i zahărul, dar să mergem să-i raportăm maiorului.”

Zis și făcut. Maiorul Niepold, după ce ne-a ascultat, ne-a întrebat: „Și ce ați făcut? I-ați dat?” „Da, domnule maior. Am făcut-o împotriva rânduielii dv. Vă rugăm să ne iertați”, i-a zis Mrazek. „Bine.” Am spus că era joi când colonelul ne amenințase că ne împușcă dacă nu-i dăm cele 5 kg. de zahăr. Ei bine, în ziua de marți următoare, dl. colonel, comandant al gării, era

mutat de la Pitești, raportat de Niepold lui Mackensen.

Alte fapte pe seama nemților. Într-o zi vine la noi, la comisie, un soldat neamț să cântărească o lădiță. Se vede că lada trăsesse la cântar prea mult, că a desfacut-o. Ce credeți că era în ea? Firimituri și coji uscate de pâine. Era ceea ce *strânse* el și tot ce putea trimite nevestei și copiilor lui în Germania!

Tot în iarna 1916/1917. Eram la Trivale. Mai mulți copii de prin mahalalele Piteștiului fuseseră în pădure să adune crengi uscate. Încărcaseră ei prea mult în mănunchii lor? Sau erau ei prea slabi? Nu le puteau duce acasă. Atunci niște soldați nemți le-au luat sacii în spinare și duceau ei lemnele la casele copilașilor, care zburdau înaintea nemților. Mișcător, nu-i așa?

Regret că nu pot să mai menționez asemenea fapte și la sfârșitul iernii 1917, nici în aprilie și mai 1918. Se schimbase și comandantul Niepold, și din ceilalți ofițeri, și veniseră alții. Dimpotrivă, am de menționat un fapt grav, criminal. Pe la 8-10 mai 1917 stil vechi, mă găseam în gazdă pentru 2-3 zile la moșia lui Alexandru Bârcă, unde am văzut trecând pe șosea căruțe întregi cu oi moarte degerate. Ce se întâmplase? Se tunseseră oile prea devreme și venind un ger neașteptat oile au murit cu sutele. A fost o greșală pe care, oricât comandatura germană a voit s-o repare despăgubind pe proprietarii oilor, a făcut o impresie foarte neplăcută. Toată lumea i-a acuzat de nechibzuință și de neprevădere, mai cu seamă de *lăcomie*, ca să

Generalul Coandă
și colonelul Christescu

pună mâna pe lână, de care se vede că aveau mare nevoie.

Comisia orașului și-a putut îndeplini sarcinile și a ajutat populația în mod lăudabil. Primăria a făcut față cheltuielilor fără impunere, după cum într-un moment dat i se ceruse de autoritățile germane, și fără mari împrumuturi. Singurul împrumut, și acesta acordat de Ministerul Finanțelor prin girantul lui, Oscar Kiriacescu, pe care-l cunoșteam personal și care avea încredere în mine, a fost de 40.000 lei, din care sumă am preîntâmpinat și cheltuielile primăriei și am ajutat și câteva familii de învățători rurali, aflați pe front.

Crucea Roșie Românească, filiala Argeș. A fost o filială cu bun renume. Prezidentă era doamna Alexandrina Trian-

„Mareșalul Mackensen
a aprobat să rămânem pe loc...”

daful, încă de pe vremea când trăia doamna Irina Câmpineanu, fostă președintă a Crucii Roșii din România. Doamna Triandafil era o femeie foarte inteligentă și devotată instituției, bine

aleasă pentru importanta și greaua ei sarcină, bună organizatoare, știind să pună pe fiecare membră la locul greu, dar cuvenit. Așa la primirea răniților, sarcină delicată, unde se cerea, pe lângă muncă, și multă îngăduință și milă, pusese pe soția mea, Lili Coandă; la bucătărie pusese pe doamna Marieta Pavlovici, harnică și pricepută; iar la rufărie-spălătorie, pe doamna Alina Bădescu, fără reproș ca activitate și ordine; câte-trele aceste doamne și-au făcut datoria cu sfințenie, ca și doamna Alexandrina Ionescu de la saloanele bolnavilor, totdeauna voioasă și bravă.

Dintre medici merită să fie pomeniți cu deosebire doctorul Nicu Dimitriu și doctorul Titus Dumitrescu. ■

(Va urma)

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 martie 2008, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– În ce perioadă a stat la București liderul azer Mammad Emin Rasulzade?

Răspunsul corect la **Blitz... concursul** din luna decembrie 2007 este:

23 septembrie 1632

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Prunaiche Gheorghe**, din Pitești.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2008.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, O. P. nr. 1, C.P. 1-702, sect. 1, București

Dr. GEORGETA ROȘU

Obiect de recuzită al ceremonialului nunții tradiționale, dar și element de decor al interiorului țăranesc, batista sau năframa de mire este lucrată din bumbac sau amestec de în cu bumbac. Este țesută în război, în două ite. Are formă pătrată, dimensiunile unei laturi variind între 30 și 70 cm.

Denumirile locale ale batistei de nuntă, diferite de la o zonă la alta, sunt legate, în mod evident, de funcția ei ceremonială: „năframă de schimb“, „năframă de credință“, „năframă de ginere“, „năframă de mireasă“, „batistă de bărbierit“, „năframă de vătăjel“, „cârpă de vornicel“, „năframă de închinat la nuntă“ etc.

Tehnicile de decor ale batistelor de mire se rezumă la: *punctul de contur* (Holbeinstich), *broderia peste fire* („la un fir“ sau „plină“) și *broderia în cruci* (cu varianta broderiei în jumătăți de cruci – denumită și „punct bătrânesc“ sau „punct românesc“ –, specifică zonei Valea Doftanei, Prahova). Foarte răspândit în Bucovina și Moldova, punctul de contur (care apare și în

Muscel și, sporadic, în Vâlcea) este conjugat cu broderia peste fire (în proporții care variază după gustul și concepția estetică a autorilor), oferind broderia cu două fețe, clasică pentru batistele din zonele Rădăuți, Câmpulung-Moldovenesc, Vatra Dornei, Bacău, Neamț, Vrancea, Râmnicu-Sărat.

Broderia în cruci, cu varianta prahoveană, este preponderentă în zonele Argeș, Prahova, Gorj,

Horezu, Țara Loviștei, Olt, Ilfov. Există operații anexe – ținând de finisarea decorului –, care marchează, adesea, diferențe zonale și, uneori, chiar în interiorul aceleiași zone. Astfel, în timp ce batistele din comuna Frătăuții Noi, Suceava, ca, în genere, toate piesele din Bucovina și Moldova, au numai două margini finisate (cu drug, feston, găurele oarbe sau tivuri răsucite și cusute cu

mâna) – celelalte două reprezentând lățimea pânzei –, exemplarele din comuna Frătăuții Vechi, Suceava, au toate laturile finisate sau franjuri scurte, din firele lăsate libere ale urzelii și, respectiv, bătelii.

Destinată în special mirilor, dar și prietenilor acestora, care făceau invitațiile la nuntă (vorniceii sau vătăjei în Moldova; chemători în zona Brașovului; călăreți în Muscel; colăcari în Vâlcea), batista era întrebuințată, în cadrul nunții, în diferite feluri.

Prietenii mirilor o purtau la brâu (cu colțurile atârând pe soldul stâng, pe umărul stâng sau pe partea stângă a pieptului, legată deasupra cotului stâng, la bățul de „vornicel” sau la ploscă. În unele zone se acopereau cu batista colacii de nuntă sau aceasta era legată în vârful bradului, rămânând ce-lui care ducea pomul.

Mirii o purtau la cingătoare, ca un mic șorț, desfăcută sau pliată (Moldova); în Neamț, memoria colectivă consemnează portul batistei la brâu, sub bete (o cingătoare îngustă de 2-3 cm, decorată adesea cu paiete și mărgelile) la costumul de mireasă „cu foandă” (un tip de fotă evazată, de culoare bleumarin). În zona Rădăuților, sâmbătă seara, la logodnă, mirele aducea miresei

voalul și pantofii – „schimbările” –, iar mireasa îi dăruia o cămașă, o pereche de itari, o batistă („năframă de schimb”) și floarea pe care băiatul trebuia s-o poarte la căciulă. Duminică, înainte de cununie, la „iertăciune”, mireasa își punea o batistă la brâu și cu o alta lega mâna ei dreaptă și mâna stângă a mirelui. Așa mergeau la cununie, la biserică, pentru ca să revină acasă ținându-se de mâini, fără intermediul batistei.

In Vâlcea și Gorj, mireasa dăruia batista viitorului ei soț, sâmbătă seara, în timpul bărbieritului, în prezența prietenilor tânărului. În zona Bran, soacra era aceea care dădea mirelui batista, ca semn că îi încredințează fiica. Fetele de măritat lucrau batistele (după informațiile furnizate de unii săteni, numărul acestora ajungea uneori până la 100) odată cu restul zestrei.

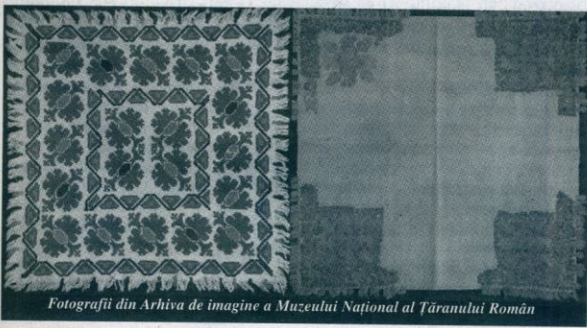
Toate aceste variante ale folosirii aceluiași obiect conduc la concluzia că batista de nuntă simbolizează unirea tinerilor, pecetluirea „pactului” căsătoriei. Sunt situații în care dăruirea batistei ar fi precedat schimbul de verighete sau, chiar, le-ar fi înlocuit pe acestea (cazul Clopotivei, sat din Țara Hațegului, unde nu se

folosesc verighetele, ci numai batistele).

În ceea ce privește cea de a doua ipostază a batistei, trebuie să remarcăm că, devenită element de decor al interiorului, ea se integrează perfect în structura interiorului tradițional. Este cazul zonelor Rădăuți, Câmpulung-Moldovenesc, Neamț, Râmnicu-Sărat, Argeș, Muscel, Prahova, în care batista apare în camera de oaspeți, în diferite formule de expunere. Astfel, ea este strânsă în formă de fluture, în așa fel încât chenarele și decorul punctat cu paiete – de pe colțuri – să se detașeze cât mai bine pe pereții albi ai camerei (Argeș), sau este atârnată de un colț, într-un cui, având aspectul unui romb aplatizat, cu unul din colțuri – bogat decorat – suprapus peste păretar (Trăisteni, Prahova, unde se etalau serii de câte trei-patru batiste în acest fel), sau este pliată, în formă de pătrat, în așa fel încât decorul – mărunt și viu colorat – de pe colțuri să devină compact, să se concentreze, acoperind toată suprafața (Bucovina, Neamț).

Tinerii căsătoriți păstrau batista de la nuntă la icoană, până la moartea soțului (sau a soției). Atunci batista era tăiată în două bucăți, cu marginile neregulate. O bucată se pune în sicriul celui decedat; cealaltă bucată era așezată iarăși la icoană, unde rămânea până la decesul celui alt.

Imaginarul rural consemnează credința că în lumea de dincolo cei doi soți se vor recunoaște și se vor reuni punându-și cap la cap cele două jumătăți. ■

Fotografii din Arhiva de imagine a Muzeului Național al Țăranului Român

Eveniment

RECITIND CARTEA DE ISTORIE

Anul trecut s-au împlinit nouă decenii de la confruntările militare de pe frontul românesc din vara anului 1917. În acel an, de la sfârșitul lunii iulie și până la începutul lui septembrie, la porțile Moldovei s-a desfășurat una dintre marile bătălii ale Primului Război Mondial, cea mai mare de pe frontul românesc. Efortul Puterilor Centrale vizând străpungerea frontului româno-rus, în încercarea de a scoate România din luptă și a avansa în spațiul nord-pontic, a eșuat în fața ostașilor români.

După gravele înfrângeri din toamna anului 1916, soldate cu ocuparea Olteniei, Munteniei și a Dobrogei de către trupele Puterilor Centrale, armata română a intrat într-un amplu proces de refacere și reorganizare, beneficiind și de sprijinul calificat al unei misiuni militare franceze. Victoriile obținute de ostașii noștri în vara anului 1917 au redat românilor sentimentul mândriei și al încrederii.

Evenimentelor de acum 90 de ani le-au fost închinată numeroase manifestări aniversative. Am fost și noi martori, în ziua de 29 august, la vernisarea expoziției de fotografii „Imagini ale prieteniei franco-române, 1910-1918”, găzduită de Cercul Militar Național și consacrată în principal acțiunii Misiunii militare franceze în România, comandate de generalul H.M. Berthelot. Completată cu scurt-metrajul *Pâinea și sarea*, realizat de ziarista Marcela Feraru, pe baza materialelor inedite din arhivele franceze, expoziția de la București a prefătat în chip fericit manifestările desfășurate la Focșani în zilele de 4 și 5 septembrie 2007, când Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară și Comisia Română de Istorie Militară au organizat o masă rotundă cu tema *90 de ani de la bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz*.

În cochetele saloane ale Cercului Militar Focșani, alături de oaspeții sosiți din București și alte centre ale țării, s-au aflat numeroși militari din garnizoana Focșani. Masa rotundă de fapt o dezbatere deschisă s-a desfășurat pe durata a două zile. În prima zi s-au abordat temele: *Operațiile de la Mărăști, Mărășești și Oituz: planificare strategică, desfășurare, rezultate* (moderator: gl. bg. (r) dr. Nicolae Ciobanu; intervenții: col. (r) dr. Ion Giurcă și col. dr. Petre Otu) și *Relațiile româno-aliat pe frontul român în 1917* (moderator: col. dr. Petre Otu; intervenții: col. (r) dr. Costică Prodan și col. (r) dr. Alexandru Oșca).

Intervențiile specialiștilor au fost urmate de discuții aprinse, reflectând

câștigurile dobândite în ultimul timp prin cercetarea fondurilor arhivistice, dar și viziuni sau interpretări noi.

În cea de a doua parte a dezbaterilor, axate pe temele *De o parte și de alta a frontului: stări de spirit în societatea românească. 1917* (moderator: cdor. (r) Gheorghe Vartic; intervenții: cercetătorii Ruxandra Vidrașcu, Cerasela Moldoveanu și Șerban Pavelescu) și *Consecințele politico-militare ale Bătăliilor de la porțile Moldovei* (moderator: dr. Sergiu Iosipescu; intervenții: cdor. (r) Gheorghe Vartic, Lucian Drăghici, Marian Ștefan), s-a realizat un dialog viu și consistent între organizatori și asistență.

În finalul dezbaterilor, gl. mr. (r) dr. Mihail E. Ionescu, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, comentând opiniile exprimate de asistență (compusă în majoritate din tineri subofițeri și ofițeri) a insistat pe câteva idei importante: rostul istoriei astăzi; ce anume și cum trebuie citit în cartea de istorie; istorie și identitate națională în Europa zilelor noastre; de la adversitate la cunoaștere și colaborare; inamicul de ieri – partenerul de azi etc.

Am avut certitudinea că strădania de 40 de ani a revistei *Magazin istoric* de a prezenta cititorilor săi istoria ca pe o *Magistra vitae* nu a fost în zadar. În ciuda ploii furi-oase, participanții au ținut să încheie manifestările de la Focșani cu depunerea unor coroane de flori la mausoleele de la Mărăști și Mărășești. ■

Mausoleul de la Mărășești

Marian ȘTEFAN

WILLIAM BOEING CUCEREȘTE CERUL

FLORENTINA DOLGHIN

Aterizând la New York un turist întreabă o stewardesă: „Ce avion este acela?” „Boeing”, vine imediat răspunsul. „Dar celălalt?” „Boeing”, continuă turistul. „Boeing”, răspunde din nou stewardesa. „Și cel care tocmai a decolat?” „Boeing”. „E clar”, dă din cap turistul, americanii spun la avion boeing.

În America și în lume nu toate avioanele sunt boeinguri, dar mare parte dintre ele da. La fiecare două secunde undeva în lume zboară un Boeing, iar zilnic aparate de acest tip transportă peste două milioane de pasageri.

Total a început în 1954, când William Edward Boeing (72 de ani) a binecuvântat prototipul viitorului 707, iar soția lui, Bertha, a spart o sticlă de șampanie pe fuselajul aparatului. Opt ani mai târziu zbura deja 727. Dar pentru aviația civilă momentul de răscruce l-a reprezentat tipul 747, la 15 ani după 707. Era, atunci, avionul cu cel mai mare fuselaj din lume: 72 metri lungime; 60 metri amplitudinea aripilor, o călă înaltă cât o casă cu șapte etaje, putea transporta până la 500 pasageri, pe o distanță de

12.875 km, cu viteza maximă 969 km pe oră. Practic, vreme de 35 de ani, până în 2005, când avea să fie întrecut de Airbus A380, a fost cel mai mare avion de pasageri din lume.

Ziua victoriei

Atunci, în 1969, fondatorul firmei nu mai era printre cei vii. Murise din 1956. Dar echipa formată de el i-a continuat visul. A studiat în primul rând piața de avioane de pasageri, capacitatea companiilor de aviație de a-și

înnoi parcul de aparate mari și condițiile de vânzare/cumpărare. Consecința a fost construcția unei noi uzine de avioane la Renton, statul Washington, la sud-est de Seattle, cu o hală de asamblare devenită cea mai mare clădire din lume. Puteau încăpea în ea o sută de catedrale Westminster Abbey. Acolo, specialiștii au asamblat din șase milioane de piese un aerobus.

9 februarie 1969, când pilotul Jaké Odell a efectuat primul zbor de încercare al unui Boeing 747, a constituit ziua marii victorii. Firma a

fost luată cu asalt de comenzi. Compania aeriană Pan Am comandase deja 20 aparate când avionul se afla în faza de schițe pe planșetă. Atelierele au intrat într-o stare de efort febril și, astfel, gigant după gigant, a părăsit uzina. Înainte de a transporta oameni, 747 a trebuit să mai facă însă 2.300 ore de zbor, adică au mai trecut încă vreo șapte luni. Pentru deplina securitate a aparatelor și oamenilor fiecare detaliu a fost urmărit cum se comportă în aer.

Corporația se poate mândri cu 1,8 accidente la un milion de decolări. Boeing 747 a izbutit incredibila performanță ca în nouă ani de curse în întreaga lume să nu înregistreze niciun accident. Însă primul a fost și cea mai mare tragedie din istoria aviației. La 27 martie 1977 la Tenerife, în Insulele Canare (Spania), în timpul decolării de pe aeroportul „Los Rodeos”, s-au ciocnit doi giganți: un Boeing al companiei olandeze de aviație KLM, având o viteză de 265 km pe oră, cu un alt Boeing, al companiei Pan Am. Botul „olandezului” a distrus plafonul cabinei piloților și al salonului de clasa I de la

primul etaj al Boeingului Pan Am, în corpul căruia au intrat și motoarele „olandezului”, ucigând pe loc pasagerii aflați în spate. Și totuși, 22 dintre aceștia au scăpat cu viață. Din aparatul olandez nu a supraviețuit nimeni. În catastrofa de la Tenerife au murit 583 de oameni.

S-a stabilit că în 70% dintre cazurile de accidente vinovați au fost oamenii: piloți, dispeceri, meteorologi, și nu mai în 11,6% la sută au intrat în discuție deficiențele tehnice survenite în timpul zborului.

Urcășuri, coborâșuri și iar urcășuri

Cum spuneam, când 747 a pornit la drum, William Edward Boeing nu mai trăia. Muzeul aviației și cosmonauticii de la Seattle îi păstrează numele, alături de cele ale lui McDonnell Douglas, Allan Lockheed (1889-1969), Igor Sikorsky (1889-1972), Leroy Grumman (1895-1987), Anthony Fokker (1890-1939), Sherman Fairchild (1896-1971), nume devenite substantive comune: douglas, lockheed, sikorsky, fokker etc.

Boeing s-a născut la 1 octombrie 1881, la Detroit, în familia unor emigranți. Mama, Maria Orman, venea de la Viena, iar tatăl, Wilhelm Boeing, din Germania și făcuse

Un hidroplan pe care și-a încercat dexteritatea viitorul constructor de avioane

avere din comerțul forestier. El a murit când băiatul avea opt ani. Fiului nu i-a plăcut să poarte numele german al tatălui. Și-a spus William, Bill. Când a absolvit Universitatea Yale, era un tânăr cu constituție athletică, cu părul blond și tenul deschis, cu pistrui nostimi.

S-a certat cu tatăl vitreg și și-a deschis propria afacere. În zece ani a ajuns milionar. Și-a construit o casă cu 30 de camere și a pornit să cucerească cerul. Viitorul constructor de avioane era un om foarte pasionat. Propunându-și să facă un iaht după un proiect propriu, și-a construit pentru început un șantier naval. Iar după ce a zburat prima oară cu hidroplanul, și-a zis că poate face altceva și mai bun. În 1914, împreună cu un prieten, Conrad Westervelt, și-a deschis o firmă. Dar cu o lună înainte, la 28 iunie, la Sarajevo, Gavrilo Princip comisese atentatul asupra prințului moștenitor Franz Ferdinand. Flacăra Primului Război Mondial, care avea să aducă botezul unei noi arme, aviația, se aprinsese.

De Crăciun același an în largul portului german Cuxhaven avea loc prima bătălie aero-navală din istorie, cu

Primul zbor al unui avion postal între S.U.A. și Canada (1919); în dreapta, William Boeing

Pariu riscat și câștigat

Este greu de enumerat toate prioritățile deținute de acest om. Primele zboruri ale avioanelor poștale între S.U.A. și Canada (1919), primele stewardese în componența echipajului (1930), primele bombardiere B-17, denumite „Fortăreața zburătoare” (1939), chiar și prima bombă atomică asupra oamenilor a fost încărcată în bombardierul lui, B-29, avioanele gigantice de transport militar Globemaster, elicopterele de luptă „Apache” și „Comanche”, rachetele de interceptare, stația orbitală de pe lună etc. Cel mai grandios proiect la care participă Boeing este stația cosmică internațională, construcție mare și complexă de pe orbita terestră, egală ca suprafață cu două terenuri de fotbal.

„La început avioanele au fost un hobby pentru mine, la fel ca iahurile”, îi mărturisea William Boeing unui ziarist. Dar dorința de a fi primul în tot ce își propunea i-a putut-o îndeplini numai aviația. Deviza lui, „Mai sus. Mai repede. Mai departe”, a devenit a întregii corporații, ideologia ei, convingerea ei.

Evoluția firmei Boeing nu a fost numai un urcuș continuu. La sfârșitul Primului Război Mondial, relata William Boeing aceluiași ziarist, nu au mai primit comenzi. A trebuit concediați aproape toți muncitorii, tehnicienii, inginerii, fiind păstrați doar 30 de

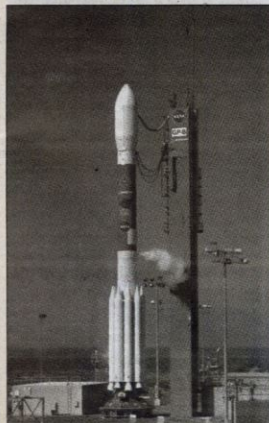
Bombardier B-17, denumit „Fortăreața zburătoare”

colaboratori. Pierderile erau de sute de mii de dolari. Patronul a intenționat chiar să vândă firma, dar nu s-a găsit cumpărătorul. Și, deodată, în primăvara anului 1921 (când Bill s-a și căsătorit, la 40 de ani, cu Bertha Potter Paschall, mamă a doi copii dintr-un mariaj anterior, cuplul având ulterior și un fiu, William Boeing Jr.), el a aflat că Departamentul Armatei are nevoie de 200 avioane de vânătoare. Și le va comanda firmei care le face cel mai ieftin și cel mai bine.

La concurs au participat șase corporații, între ele „Thomas Morse”, producătoare de... avioane de vânătoare. Aceasta a estimat contractul la 1,9 milioane de dolari, mai puțin decât au cerut alți concurenți. Dar mai mult decât suma propusă de „Boeing”, 1,4 milioane de dolari, adică cu 7.000 de dolari mai puțin de fiecare aparat. Pentru un lucru pe care firma lui Boeing nu-l produsese niciodată până atunci. Reușita acestei ambiții amenința firma cu sinuciderea, cu dispariția! Dar „Boeing” s-a descurcat excelent. Și nu numai acoperind cheltuielile, ci și având un profit de... șase dolari și 50 de cenți. Amuzant? Poate. În schimb, reputația firmei a fășnit până la cer. Or, reputația se câștigă greu și rămâne. ■

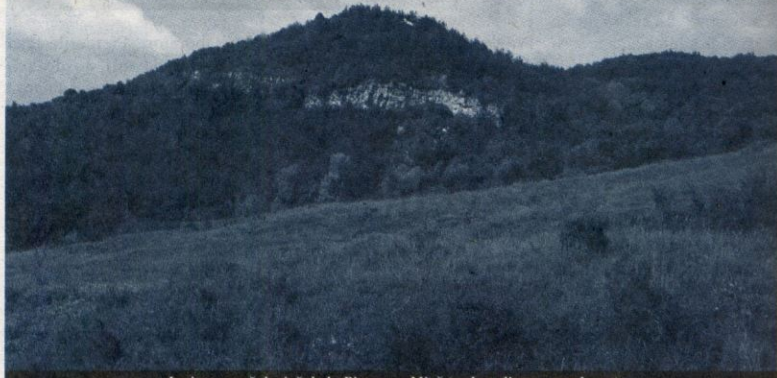
participarea unor piloți britanici și germani. Tânărul Bill lua în acest timp lecții de zbor de la un cunoscut aviator, Glenn Martin. Zbura deasupra orașului Seattle și arunca fluturași cu textul: „America, trezește-te! Ai nevoie de propria aviație!” La cei 35 de ani ai săi Bill a înțeles că a sosit momentul lui. Curând, de pe poarta uzinei care îi aparținea a ieși primul biplan. Trebuia să-l încerce altcineva, dar cum persoana a întârziat, Bill Boeing a hotărât să-l piloteze singur. A făcut-o și chiar bine; a atins o viteză remarcabilă pentru vremea aceea: 145 km la oră.

Acest om avea mare încredere în propriile forțe. Deja se vedea un Henry Ford (fondatorul industriei americane de automobile, născut în 1863 și mort în 1947) al aviației. În 1916 a fondat compania sa de construcții aviatice, „Pacific Aeroproducts”, devenită la scurt timp „Boeing aeroplane” și, în 1961, simplu „Boeing”.

Firma s-a implicat și în construcția navelor cosmice

DACII DIN ZONA BUZĂULUI

Incinta sacră dacică de la Pietroasa Mică (vedere dinspre nord-vest)

SEBASTIAN MATEI, Muzeul Județean Buzău

Intrați de timpuriu în contact cu grecii și apoi cu alte populații învecinate, cum ar fi scitii, celtii sau bastarnii, cu care de multe ori au conviețuit, geto-dacii au creat o cultură remarcabilă, în cadrul căreia au integrat – într-un mod original – influențele și inovațiile acestora.

Apogeul civilizației geto-dacilor a fost atins în vremea regilor Burebista și Decebal (secolul I î.Hr. începutul secolului al II-lea d.Hr.), perioadă care a coincis cu momentul ei de maximă afirmare culturală și politică. Monumentele și vestigiile lăsate

de geto-daci în tot spațiul pe care l-au populat sunt variate și interesante, astfel că cercetarea și restaurarea acestora, pentru a fi vizitate de public, reprezintă o provocare pentru arheologia din România.

Muzeul Județean Buzău, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, Muzeul Național de Istorie și Facultatea de Istorie a Universității din București au depus eforturi substanțiale, de-a lungul ultimelor patru decenii, în vederea cercetării și valorificării științifice și publice a monumentelor geto-dacice de pe teritoriul județului Buzău.

Așezarea de la Cârломănești (Magazin istoric, nr. 6/1975), cetatea de la Târcov și incinta sacră de la Pietroasa Mică sunt cele mai importante.

Vas cu inscripția Decebalus per Scorilo, descoperit la Sarmizegetusa

La circa 13 km nord-vest de municipiul Buzău, la marginea satului Cârломănești (din comuna Vernești), a fost identificată o importanță așezare ce aparținut geto-dacilor. Se află pe un platou numit de localnici „Cetățuia”, cu o formă ovală, neregulată, separat la vest și la nord de terasa înaltă a râului Buzău prin ravene naturale. Spre est și sud prezintă pante foarte abrupte, diferența de nivel fiind de aproximativ 25 m.

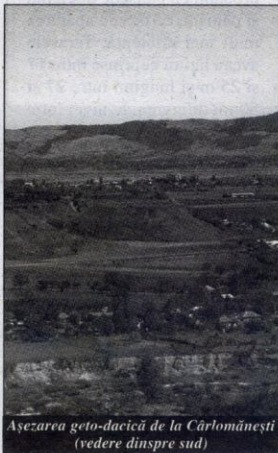
Acest platou a fost locuit intens, cu mici întreruperi, în epoca bronzului, apoi a fost părăsit timp îndelungat, locuirea fiind reluată în epoca geto-dacă, respectiv la sfârșitul secolului al II-lea î.Hr. Cercetările de suprafață din imediata apropiere a „Cetățuii”, precum și o serie de descoperiri arheologice obținute cu ocazia unor lucrări de amenajare a gospodăriilor ne-au confirmat că locuirea geto-dacă s-a extins mult în afara platoului. În perioada ce corespunde domniei lui Burebista (88-44 î.Hr.), așezarea de la Cârломănești a cunoscut o perioadă de înflorire, devenind o importanță *davă* centru politic, economic și religios – pentru comunitățile geto-dace din zona Carpaților de Curbură.

Statuete zoomorfe, tezaur monetar și un basileu

În urma săpăturilor arheologice, în așezarea de pe dealul „Cetățuia” au fost dezvelite cinci mari construcții de cult, cu suprafețe cuprinse între 80 și 200 m². Edificiile, cu sigu-

ranță de destinație publică, au fost construite din lemn, lut și piatră, în formă dreptunghiulară, în două cazuri una dintre laturi fiind absidată.

În interiorul acestora au fost dezvelite vetre ornamentate cu motive geometrice, folosite, probabil, la ritualuri desfășurate în prezența focului. Pe lângă obiecte uzuale, cum ar fi vase ceramice, unelte sau monede, în două dintre marile construcții cercetate s-au descoperit fragmente de statuete zoomorfe din lut, reprezentând lupi, mistreți, cerbi și păsări. Animalele stăteau pe un suport conic, confecționat tot din ceramică, cu scopul de a fi expuse, privite și adorate. Interesante sunt statuetele de lupi, din gura cărora ies doi colți de mistreț, sugerând că artistul a dorit să-i atribuie lupului calități ale mistrețului. Un număr mai redus de piese, realizate din același material, înfățișează războinici călare.

Așezarea geto-dacă de la Cârломănești (vedere dinspre sud)

Reprezentările plastice de la Cârломănești sunt unice în spațiul locuit de geto-daci. Se crede că ele erau atribute ale unor divinități sau chiar animale totemice. Venerarea acestor statuete în edificii publice nu se înscria în linia generală a religiei geto-dace, care îl avea în centrul panteonului pe zeul Zalmoxis. De aceea nu este exclus ca această „ereză” apărută la Cârломănești să fi fost anihilată de Burebista prin forță.

Bogăția comunităților geto-dace de la Cârломănești este reflectată în primul rând de descoperirea a sute de vase ceramice, unelte, ustensile, podoabe din fier, bronz, argint și aur, piese de harnășament, arme, fie confecționate în mediul autohton, fie importate din lumea greco-romană.

Pe platoul „Cetățuia” a fost găsit și un important tezaur monetar, compus din 124 de piese din argint, specifice triburilor geto-dace din Muntenia. Particularitățile de execuție ale acestor monede ne îndrituiesc să afirmăm că ele au fost bătute în cadrul unui atelier local.

În sprijinul afirmației că dava de la Cârломănești a avut un rol important în secolul I î.Hr. vine atestarea epigrafică a unui *basileu* (rege, în limba greacă), care a stăpânit aceste ținuturi și, de ce nu, poate chiar și-a avut sediul aici. Este vorba despre un fragment de vas pentru provizii, cu inscripție în limba greacă, executată în pasta moale a vasului, înainte de ardere, ce redă următorul text: *...leos B...*, care, în traducere reconstituită, ar însemna: *vasul (proprietatea) regelui B.* Contemporaneitatea

vasului cu cea a regelui Burebista induce ipoteza că basileul menționat pe vas este chiar Burebista. Atestări de basilei s-au mai descoperit și la Sarmizegetusa (regele Decebal), și la Buridava (Ocnița, jud. Vâlcea).

O altă descoperire care vine să întărească ideea de mai sus este un fragment dintr-un vas de provizii, pe care este înfățișat, în relief, un bust de bărbat îmbrăcat în armură. Acest gen de reprezentare apare și pe unele podoabe din argint descoperite la Herăstrău-București sau Coadă Malului (jud. Prahova). Se pare că l-ar reprezenta, spun unii specialiști, pe regele Burebista.

Suprafața mare a locuirii, monumentalitatea edificiilor, bogăția descoperirilor și, nu în ultimul rând, prezența unui rege atestat epigrafic pe un vas local ne îndreptătesc să considerăm dăva de la Cărlomănești una dintre cele mai importante așezări din zonă, poate chiar capitala unei uniuni tribale din Muntenia și sudul Moldovei.

Cetatea de la Târcov se află la circa 11 km de comuna Pârscov, în apropierea satului Târcov, fiind prima cetate din zona Carpaților de Curbură. Este plasată pe o culme numită de localnici „Piatra cu Lilieci”, având trei dintre laturi abrupte și o înălțime maximă de aproximativ 750 metri.

După locul unde s-a aflat, cu o poziție dominantă asupra văii Buzăului, a avut un important rol militar. Datele oferite de descoperirile arheologice ne-au indicat că a funcționat în secolele I î.Hr.-I d.Hr., în perioada domniilor regilor Burebista și Decebal.

Statuetă din lut, reprezentând un lup, descoperită la Cărlomănești

Pentru a fi propice locuirii, acest vârf de munte a fost „modelat”, rezultând astfel un platou-acropolă și patru terase plate, fortificate cu ziduri de piatră legată cu lut, groase de până la 1,20 metri. Cea de-a patra terasă, pe unde se pătrundea în cetate, a fost fortificată cu două valuri, în vârf probabil cu palisade din lemn și pământ, ce făceau apărarea mult mai eficientă. Terasele aveau lățimi cuprinse între 17 și 25 m și lungimi între 27 și 50 m, diferența de nivel între ele fiind de 4,50-5,00 m. Așadar, spațiul pentru locuit era relativ restrâns, fiind folosit doar de militarii care apărau cetatea, nu și de oamenii de rând. Din cauza dificultăților (relieful greu accesibil și locul foarte izolat), cercetările arheologice au fost de mică amploare. Cu toate acestea, săpăturile au adus la lumină câteva locuințe și numeroase artefacte, predominante fiind vasele ceramice. Pe platoul acropolă a fost identificată o

construcție incendiată, în interiorul căreia s-au găsit resturile unei vetre ornamentate, folosită cu ocazia efectuării unor ritualuri.

Cetatea și-a încetat locuirea probabil odată cu războaiele cu romanii, din 101-102 și 105-106.

Incintă sacră, de cult

Cel de al treilea monument a fost descoperit și cercetat în apropierea satului Pietroasa Mică, din comuna Pietroasele. Este situat pe dealurile Istriei, care domină partea de nord-vest a câmpiei Bărăganului, nu departe (circa 3 km) de locul descoperirii celebrului tezaur „Cloșca cu puii de aur”, atribuit goților din secolul al IV-lea d.Hr. Este o incintă sacră, unde aveau loc diverse ritualuri și depuneri de ofrande dedicate zeilor și celor trecuți în neființă. Pietroasa Mică este unică până în prezent în lumea geto-dacilor.

Locul ales pentru plasarea acestui spațiu sacru nu a fost întâmplător. Se află pe un promontoriu, cu o înălțime absolută de 534 de metri, înconjurat din trei părți de laturi abrupte. Înălțimea oferea o excelentă vizibilitate spre est și sud, fiind protejată împotriva intemperiilor dinspre vest și nord de munți mai înalți. A fost locuită de comunități din epoca pietrei și a bronzului, însă în perioada dacică va deveni un adevărat „munte sacru”.

Ca loc sacru, dacii l-au fortificat de jur-împrejur cu ziduri de piatră, groase de 2,00-2,20 m, realizate din dale de calcar, sumar fasonate,

legate între ele cu un liant, compus în principal din argilă și calcar pisat. Zidul se prezenta sub forma a două paramente (fațete), din blocuri de piatră, între ele fiind emplectonul (masa din interior), format din pietre mai mici și lut. Trecerea timpului a lăsat urme adânci asupra stării de conservare a fortificației, ea păstrându-se doar în anumite locuri. Fragmentele de zid ajungeau până la 1,20 m înălțime.

Cercetările arheologice efectuate în interiorul incintei au scos la lumină sute de depuneri de ofrande, sub forma unor moviți. La baza fiecăreia se afla un ring de pietre, pentru a delimita locul, iar în interior, de obicei, o vatră. În timpul ritualurilor, în care focul avea un rol important, se depuneau diferite obiecte utilizate de oameni în viața de zi cu zi, ofrande alimentare și nu în ultimul rând bucăți din pereții locuințelor. Au fost astfel descoperite sute de vase ceramice utilizate pentru stocarea proviziilor, pentru gătitul și consumul mâncării, pentru băutul lichidelor și, nu în ultimul rând, pentru iluminat. Deosebit de numeroase sunt și uneltele și ustensilele din fier, bronz, piatră, os sau lut (cuțite, ace de cusut, cârlige, piroane, scoabe, dălți, fusaiole, cute – unelte din gresie pentru

ascuțit –, râșnițe, împungătoare etc.), podoabele și accesoriiile vestimentare din bronz, argint, fier și sticlă (fibule, brățări, cercei, ace de păr, mărgele), armele (vârfuri de săgeți și de sulite) și piesele de harnașament (pinteni, zăbale, psalii – piese care se fixau în gura calului, apoi se prindeau curelele).

Semnificația depunerilor este greu de precizat. Cu siguranță sunt legate de culte dedicate zeităților din panteonul dacic, cu ocazia unor comemorări. Existența vetrelor și efectuarea ritualurilor în prezența focului ne sugerează culte solare. De asemenea, depunerea bucăților de pereți de locuință, a vaselor, uneltelor și ustensilelor uzuale din gospodărie pare a ne indica existența unor culte casnice. Faptul că în unele depuneri predomină o categorie de obiecte ne duce cu gândul la ocupațiile depunătorilor și la relațiile mai strânse pe care aceștia le aveau cu divinitățile aferente ocupațiilor lor. Nu trebuie exclusă nici ideea că aceste depuneri erau de-

dicale celor morți, reprezentând un fel de ofrandă (sau „pomană”), adusă de cei vii celor morți.

Unele aglomerări de depuneri formau mici roiiuri, suprapuse sau tangente, ceea ce sugerează organizarea pe „clanuri” sau „familii”, venite periodic să depună ofrande și să efectueze ritualuri. Monumentalitatea, bogăția depunerilor și durata mare în timp a funcționării acestei incinte sacre ne indică importanța locului, devenit în timp un mare centru regional de cult, unde se adunau comunități de pe o arie mare. Asemenea centre regionale de cult, dar diferite sub aspectul manifestărilor, au fost descoperite și la Sarmizegetusa, Racoș (jud. Brașov) sau Ocnița (jud. Vâlcea).

Cele trei monumente prezentate pun în valoare aspecte diferite ale civilizației getodace. Studiarea modului cum a funcționat și s-a dezvoltat o mare așezare, cum a fost ridicată și ce rol a avut o puternică cetate și, nu în ultimul rând, ce a reprezentat pentru

geto-daci o incintă sacră sunt direcții pe care le vom urma în cercetările viitoare. Aducerea la lumină a acestor vestigii și antrenarea lor în circuitul turistic și expozițional vor putea oferi generațiilor de astăzi și de mâine un prilej de reflecție și cunoaștere a valorilor oamenilor din trecut. ■

Depunere cu ring de piatră și vatră în interior
(incinta de la Pietroasa Mică)

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Vineri 10 ianuarie. De la orele opt dimineața, locuitorii României ascultă înfiorați la postul național de Radio transmiterea unei impresionante ceremonii religioase. Slujește înăltătorul Bisericii Ortodoxe Române, patriarhul Justinian, însoțit de înalți ierarhi, de numeroși preoți și diaconi. Este pentru prima dată, de la proclamarea republicii populare (30 decembrie 1947), când se transmite în direct o slujbă religioasă.

Este o ceremonie tristă. Patriarhul României, șefii celorlalte culte religioase recunoscute slujesc în marea sală a Palatului Republicii (Palatul Regal) cele cunvenite la despărțirea de această lume a dr. Petru Groza (n. 7 decembrie 1884), fost prim-ministru, președintele prezidiului Marii Adunări Naționale.

A încetat din viață la 7 ianuarie, ora 5 dimineața, după ce la 1 ianuarie intrase în comă, în urma unei lungi suferințe. Trecerea dintre ani o făcuse în sânul familiei. Fusesse la serviciu până în ultima zi. La 30 decembrie, semnase ultimul document: decretul de grațiere pentru zece înțemnițați, printre care Onisifor Ghibu, Adrian Brudariu, Vasile Munteanu ș.a. Pe aceeași listă fusese trecut și filosoful Ion Petro-

vici, dar grațierea sa nu a fost pusă în aplicare.

În finalul slujbei de 7 ianuarie (Sf. Ioan), în Catedrala Patriarhală, Justinian, scrie revista *Biserica Ortodoxă Română*, „a înălțat prima rugăciune pentru odihna sufletului” celui trecut din viață. În aceeași zi, la orele 22.00, la căpătâiul dispărutului, în Palatul Republicii, patriarhul „a săvârșit slujba Trisaghionului”, împreună cu episcopii vicari Antim Făgărașanul și Teoctist Botoșăneanul.

In lucrarea *Petru Groza, ultimul burghez. O biografie*, București, 2004, autorul, Dorin-Liviu Bîțfoi, introduce cititorul și în culisele celor întâmplate la conducerea partidului comunist la aflarea morții lui Groza.

Biroul Politic al C.C. al P.M.R. a ținut ședință în 7 ianuarie, când s-a înțocmit o schiță de necrolog (publicat de ziarul de a doua zi). S-a discutat despre înmormântarea religioasă. „Ceașescu propune ca membrii conducerii de partid să nu participe la slujba religioasă, dar Dej se opune: poporul român este ortodox, iar Petru Groza a promovat ortodoxia și bunele relații între putere și Biserică. Îi reproșează lui Ceașescu «rigiditatea revoluționară», să nu fie prin urmare mai catolic decât

A trecut și Revelionul 1958!

Papa.“ În 1972, când și-a înmormântat tatăl, Ceaușescu a renunțat la „rigiditatea revoluționară“ conducându-și părintele pe ultimul drum cu un sobor de mitropoliți și episcopi...

La slujba din 10 ianuarie, Groza a fost

prohodit, pe lângă patriarhul Justinian, și de mitropoliții Iustin al Moldovei și Nicolae Bălan al Ardealului. Răspunsurile au fost date de corala Patriarhiei. Au rostit scurte rugăciuni, specifice cultelor respective, dr. Fr. Müller, episcopul Bisericii Evanghelice CA; Aradaya Aladar, episcop al Bisericii Reformate; dr. Kiss Alexa, episcop unitarian; Traian Jovanelli, vicarul Arhiepiscopiei Romano-Catolice; dr. Moses Rosen, șef-rabinul cultului mozaic, muftiul Iacob Mehmet, șeful cultului musulman; Ștefan Nobilescu, din partea Federației Cultelor Evanghelice.

Cortegiul funerar, în frunte cu înalții ierarhi și șefii cultelor, traversează Capitala, spre Cimitirul Militar Ghencea. În Piața Sf. Elefterie se face un popas, unde episcopul Teoctist Botoșăneanul rostește „cvenita rugăciune pentru odihna marelui dispărut“.

Dr. Petru Groza, scrie G. Călinescu, în *Contemporanul*, din 10 ianuarie, „era plin de stăpânire de sine și de tact, aparent refugiindu-se în anecdotie, gusta puțin din vin, oprind cu o mână discretă umplerea din nou a paharului sau înlocuindu-l abil prin unul cu apă minerală, era, într-un cuvânt, un om stăpân pe reflexele sale, rămânând impenetrabil în plină confesiune. A fost un pragmatic, un mediator îndemânatic între era veche și era nouă, un om al realităților și, spre a spune cuvântul adevărat, un patriot,

Dr. Petru Groza pe catafalce

moșii sale, am scăpat din închisoarea de la Făgăraș. Sunt nouă ani de când a murit definitiv și fratele Pătru, de care nu mai vorbește nimenea astăzi, cum nu se mai vorbește despre I.V. Stalin.“ (Onisifor Ghibu, *Pagini de jurnal*, vol. II, București, 2000)

In Palatul Suțu se amenajează Muzeul de Istorie al Capitalei. „Casa scrie T. Caranfil, în *Informația Bucureștiului*, din 8 februarie a fost ridicată de boierii Racoviță, care erau eforii Spitalului Colțea și care, pentru aceasta probabil, și-au înălțat palatul peste drum de spital.“ Clădirea a trecut apoi în posesia familiei Suțu. Palatul era renumit pentru petrecerile organizate aici. „Prin 1921 notează autorul clădirea fu achiziționată de Primărie, apoi ea servi drept facultate, bibliotecă și, în sfârșit, azi își va găsi utilitatea potrivită: într-una dintre cele mai bătrâne case ale Bucureștilor, vor fi găzduite colecțiile Muzeului de Istorie a Capitalei.“

Un cunoscut local bucureștean din anii interbelici, „Modern“, frecventat îndeosebi de ziaristi de pe Sărindar (acum, str. Constantin Mille), este reamenajat, transformându-se în Restaurantul „Berlin“. O parte a planurilor este executată de arhitecți germani, în cadrul unui plan de colaborare, în Berlinul estic deschizându-se Restaurantul „București“.

Vizitează Capitala cunoscutul actor, regizor și producător indian Raj Kapoor (*Vagabondul*), care participă la premiera

La slujba de la Palatul Republicii

filmului său *Articolul 420*. La 17 ianuarie se întâlnește cu reprezentanții presei, la Uniunea Ziariștilor.

Se decernează „premiile pentru stimularea creației și literaturii originale cu tematică de actualitate”, inițiate de Ministerul Învățământului și Culturii. Laureați: Titus Popovici, cu romanul *Străinul* (20.000 lei; un ziar costa 0,20 lei); Veronica Porumbacu – volumul de versuri *Generația mea* (15.000 lei); Teodor Mazilu culegerea de schițe *Insectar de buzunar* (15.000 lei); Alexandru Mirodan – piesa *Ziariștii* (15.000 lei); Radu Tudoran – romanul pentru copii *Ultima poveste* (10.000 lei).

La 2 martie sunt organizate alegeri de deputați. Ca de obicei, presa rezervă ample spații prezentării elogioase a candidaților, întâlnirii acestora cu alegătorii, feluritelor întreceri în muncă cu mesaje electorale, realizărilor regimului în ultimii ani etc.

Flacăra, din 15 februarie, publică un *Raid electoral în lumea artei*. Reporterii revistei vizitează câțiva creatori, profesioniști sau amatori, încercând să afle cum se pregătesc aceștia pentru alegeri. Poetul Cicerone Theodorescu (1908-1974) „cu opt ani în urmă scria prima poezie închinată alegerilor, *Certificat de alegător*”; acum are gata o nouă creație, *Alegeri*; „Și nu va fi singura”, îi asigură pe reporteri.

La palatul C.F.R., „vreo zece tovarăși” (contabil, inginer, vopsitor, arhivar, impiegată de mișcare ș.a.) repetă o piesă pe care „Consiliul Sindical o pregătește în vederea alegerilor”. Graficianul Dumitru Negrea lucrează „dând retușuri la caricatura *Argument de convingere*, ilustrând metode din trecutele alegeri burgheze”. Cercul de păpușari de la un cămin cultural

din Giulești („stația Frasinului”) pregătește spectacolul *Alegerile de ieri și de azi*. Cei din cercul de artă populară de la Casa de Cultură a raionului „N. Bălcescu” „pictează, decupează fotografii, fac fotomontaje și afișe pentru propaganda electorală”.

Actorul Septimiu Sever, de la Teatrul Municipal, definește piesa într-un act *Primul buletin*. Compozitorul Elly Roman, „în halat și

papuci”, mărturisește: „Vorbeam tocmai la telefon cu Uniunea Compozitorilor, căreia îi comunicam că am terminat compoziția *Cântec de primăvară*”; se așază la pian și o cântă, „o muzică veselă, optimistă, cu rezonanțe din folclorul nostru umple camera”.

În tramvaie, autobuze, troleibuze, mașini GETAX, bucureștenii pierd de toate: „coșuri, pardesiuri, serviete, balonseide și terminând cu pălării, umbrele, portmonee și ceasuri”. Recordul, consemnează *Informația Bucureștiului*, din 19 februarie, „îl bat totuși... mănșile”. La Biroul de Obiecte Găsite al I.T.B., din strada Gutenberg, nr. 1, „sunt rafturi întregi cu sertarele pline de mănși de toate soiurile și măsurile”. După trei luni de așteptare, „obiectele pierdute devin proprietatea Ministerului Finanțelor”.

Din propunerile și semnalările adresate de bucureșteni diriguitorilor urbei: organele de comerț să pună în vânzare „costume de haine cu două perechi de pantaloni”, deoarece „haina durează mai mult decât panta-

lonul”. Ceaiul preparat din pliculețele cu flori de tei cumpărate din farmacii să miroasă a... tei. Conducerea cooperativei „Metalica” să îmbunătățească pixurile puse în comerț. Nu se găsesc pe piață „plăci de șamot pentru reșouri electrice”, periute de dinți, roți de rezervă pentru

Raj Kapoor în filmul *Articolul 420*

trotinete și triciclete, jocuri „Loto” (foarte căutate pentru „reuniunile de familie”). Dintr-o cutie cu 362 bucăți „ace de gămlie de oțel lustruite”, doar 149 sunt utilizabile. Tacâmurile din unitățile T.A.P.L. („în special furculițele”) sunt neigienice și de calitate proastă, „confectionate din tablă.”

Își începe activitatea Editura Muzicală. Compozitorul Mișu Iancu, directorul ei, împărtășește presei câteva dintre proiectele editoriale: opera *O noapte furtunoasă*, de Paul Constantinescu; baletul *La Piață*, de Mihail Jora; simfonii de Mihail Andricu, Sabin Drăgoi, Ion Dumitrescu, Marțian Negrea; muzică instrumentală și de cameră, cântece de masă, creații pentru copii. Vor fi imprimate „caiete cu romane vechi, cu cântece pentru acordeon”, discuri și tipărituri de muzică ușoară. Sunt prevăzute să apară monografiile *Gavriil Musicescu*, de G. Breazul, *Mozart*, de V. Cristian, precum și amintirile lui G. Nicolescu-Basu sau operele alese ale lui Iacob Mureșanu și Eusebie Mandicevski.

Revista *Magazin* deschide o mult gustată rubrică: *Cronica gastronomului*, susținută cu umor și fină competență de Păstorel (A.I.O.) Teodoreanu. La 8 februarie, epigramistul, fratele romancierului Ionel Teodoreanu, scrie despre vinul de Drăgășani, pe care-l socoate „ca unul dintre cele mai fine vinuri din țară.” Singura condiție este ca „să-și aibă obârșia pe unul dintre cele trei dealuri care alcătuiesc această podgorie, adică

Căinele și milițianul la reconstituirea unui furt

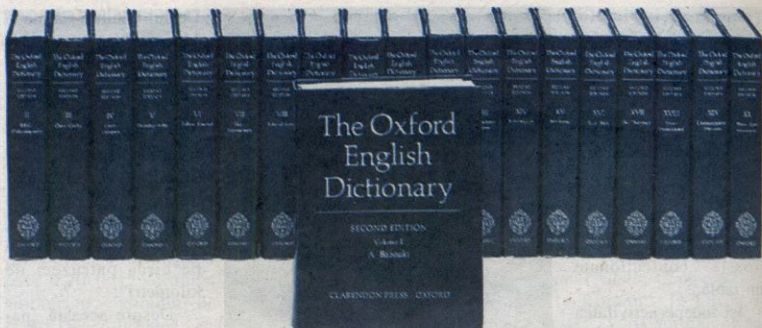
’50 mi-a vorbit cu vreme în urmă și regretatul profesor Constantin Isărescu (1913-2006; *Magazin istoric*, nr. 1-6/1999; 2, 8, 9/2004; 3/2006). Molima se extinsese și pentru că viticultorii nu primiseră bani la timp pentru a-și asigura stropitul viilor. Era una dintre încercările autorităților comuniste ale vremii de a distruge renumita podgorie.

Planul nu a reușit, drept pentru care Păstorel, băutor pasionat al vinului de Drăgășani, poate nota că podgoria „își recapătă, încet, dar sigur, binemeritata faimă”. Este „un vin ușurel, delicat, suav și când e sec (și așa trebuie să fie!) nu prea cunoaște rival care să poată întovărăși un păstrăv sau o lăstrie răsol”. Ar fi fost „mare păcat și nelegiuire”, continuă Păstorel, „ca un asemenea vin care-n 1879 a obținut medalie de aur la Expoziția Internațională de la Paris și care pe vremuri a surâs pe mesele voievodale ale Brâncovenilor și Basarabilor să nu-și confirme forma și în zilele noastre”. ■

Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ

Bătălia cu zăpada e-n toi

ISTORIA UNUI DICTIONAR CELEBRU

OANA POPESCU

Dictionarul Oxford al limbii engleze a devenit un instrument de lucru răspândit. Bogăția informațiilor, stilul, organizarea l-au impus, mai ales în rândul specialiștilor, dar nu numai. Obişnuiri cu el, uităm, cel mai adesea, să ne gândim la cei care se află în spatele impresionantelor operațiuni de colectare, sortare și editare. Uităm să ne mai întrebăm care i-au fost începuturile.

În anul ce de-abia s-a încheiat s-au împlinit 150 de ani de când membrii Societății Filologice londoneze au decis că dictionarul limbii engleze era depășit, fiind vremea unui nou. A apărut astfel ideea unui extrem de ambițios proiect prin care se dorea o re-examinare a limbii, din cele mai îndepărtate timpuri. Cu toate că, inițial, nu s-a putut estima corect nici timpul necesar punerii în aplicare, nici cantitatea de muncă necesară, lucrurile au început, încetul cu încetul, să intre pe făgașul dorit.

Câțiva ani mai târziu, în 1879, a fost semnat și un contract de tipărire cu prestigioasa, încă de pe atunci, editură a Universității Oxford. Responsabilul proiectului era James A.H. Murray (1837-1915). În ciuda greutăților, și nu puține, ambițiosul Murray nu a vrut să se dea bătut. Fusesse, încă din adolescență, atras de studii și, mai ales, de filologie. Ocupându-și poziția într-o cameră special construită, denumită Scriptorium, unde fusese depozitate materialele strânse până atunci de membrii Societății Filologice (reprezentând mai bine de două tone de hârtie!), el a pus bazele unui sistem de lectură

menit a căuta citatele explicative și exemplificative potrivite, sistem aflat încă la baza actualului dictionar.

Prima estimare considera că „Oxfordul” avea să fie editat în patru volume, aproximativ 6.400 de pagini, în care să fie cuprinse toate cuvintele utilizate încă din Evul Mediu timpuriu. Se spera că activitatea avea să fie terminată în aproximativ zece ani. La scurt timp după ce echipa lui Murray s-a apucat de treabă, și-au dat seama că eforturile aveau să se întindă pe mult mai mulți!

O primă parte fascicul, dacă preluăm expresia vremii a văzut lumina tiparului în 1884. Au urmat noi părți care, într-un fi-

nal, în aprilie 1928, aveau să fie strânse laolaltă, pentru a forma preconizatul Dictionar în patru volume. Din păcate, Murray nu a mai apucat să-și vadă îndeplinită opera; a murit în 1915.

Din 1933, odată cu apariția unui nou Supliment, noi editori s-au implicat în transformarea importante și impresionante opere a lui Murray. William Craigie (1867-1957) și C.T. Onions (1873-1965) și-au legat numele de cel care va deveni peste timp tradiționalul Dictionar Oxford al limbii engleze, lansând varianta în 12 volume.

Din 1957, sarcina revizuirii dictionarului i-a revenit lui

Un personaj destul de ciudat, despre care istoria consemnează că a făcut parte din prima echipă de lucru la Dicționarul Oxford, a fost un pacient al Azilului pentru Delicvenți Lunatici Broadmoor. Dr. W.C. Minor, înțemnițat pentru o crimă săvârșită pe stradă, suferind, se pare, de mania persecuției, a trimis redactorului Murray 12.000 de surse de citate într-un singur an!

W.C. Minor

Robert Burchfield (1923-2004), cel care s-a preocupat nu numai de preluarea noilor cuvinte apărute în limbă, ci și de explicarea celor provenind din spațiile nord-americane, australiene, neozelandeze, ale Africii și Asiei de Sud sau ale spațiului caribian. Mult mai bogat ca ediția din 1933, noul Supliment al Dicționa-

rului Oxford avea să fie tipărit între 1972 și 1986.

De la sfârșitul anilor '90 datează și debutul unuia dintre cele mai laborioase și costisitoare proiecte informatice ale vremii. Cheltuind peste 13,5 milioane de dolari în cinci ani, a devenit unul dintre reperele activităților de editare electronică. Ediția din 1989, în 20

de volume, urmată, în 1993, de o versiune pe CD-Rom aveau să revoluționeze cu adevărat lumea pasionaților de dicționare.

Astăzi, versiunea electronică a Dicționarului Oxford al limbii engleze, disponibilă în multe dintre bibliotecile importante ale globului, încearcă să scape, prin îmbunătățire continuă, de capcanele alterității. ■

Ecouri

Domnul Traian Baicu, din Germania, ne-a trimis prin e-mail rândurile de mai jos.

Stimată Redacție,

Citesc cu mare interes *Magazinul istoric* și mă bucur de fiecare dată când găsesc informații inedite din istoria românească și universală, interesante aducerii aminte ale participanților la evenimente importante, precum și comentariile punctuale pentru completarea sau corectarea informațiilor din textele apărute în revistă, având convingerea că redacția se străduiește ca mesajul revistei să rămână mereu același, de a informa corect și documentat în toate aspectele și domeniile istoriei, fără a se lăsa influențată de politic, de momentul conjunctural sau de reacțiile emoționale ale nostalgicilor, care – mi-e greu să înțeleg de ce, este adevărat extrem de rar – au loc în paginile revistei.

Așa se face că în articolul *Relațiile româno-chineze* de dl. Romulus Ioan Budura (nr. 12/2007), autorul face o apologie a regimului Dej, a cărei adevărată esență criminală o cunosc toți cei care au trăit acele vremuri și nu au ajuns amnezici din cauza bătrâneții, sănătății, apartenenței la Nomenklatură sau gravitând în jurul ei. Dacă redacția nu poate evita, din cine

știe ce motive, apariția unor astfel de articole, are în schimb datoria să se disocieze de un neadevăr istoric ori printr-un alt articol care să spună adevărul, ori prin propria declarație de disociere față de cele scrise de autor, altfel rămânând convingerea că dumneavoastră susțineți cele afirmate, cu atât mai grav pentru tinerii cititori, care nu au instrumentul experienței de a decela adevărul de neadevăr.

Ideile domnului Romulus Ioan Budura par a fi ale unuia care a fost foarte aproape de marii acelor timpuri, caz în care informațiile provenite de la domnia sa pot avea o mare valoare pentru istoria dictaturii comuniste din țară, cu condiția onestității și adevărului. Din păcate, frazeologia autorului amintește de învățământul politic de odinioară, fără a pune în cauză argumentația care se referă strict la articolul domnului Dumitru Preda (nr. 4/2007), adică aceea care se referă la „jocul” cu China și Albania pe care l-ar fi practicat conducerea țării în epocă. Sunt nevoit să-l cred pe autor că Dej și echipa lui au fost sinceri în convorbirile purtate cu conducerea celor două țări. Discutarea celorlalte afirmații care fac apologia regimului Dej ar reprezenta o polemică politică și ea nu ține de profilul revistei noastre.

Cu sinceritate,

Traian Baicu ■

Telex Telex Telex Telex Telex

LUDOVIC AL XIII-LEA AR FI IUBIT TENISUL

O descoperire arheologică surprinzătoare au făcut istoricii francezi, pe care au prezentat-o deja marelui public. Sub Versailles, pe locul unde Regele Soare dispusese camerele slugilor de la palat, arheologii au adus la lumină vestigiile unui teren pentru jocul cu mingea (jeu de paume), din vremea lui Ludovic al XIII-lea, mai precis din 1630, când monarhul, îndrăgostit de acest sport, a dispus construirea lui. Este o premieră absolută, pentru că până acum nici o

săpătură arheologică nu a mai revelat asemenea descoperire. Strămoș al tenisului, practicat pe scară largă în veacul al XVII-lea, când avea la dispoziție 250 de săli numai la Paris, acest divertisment aproape că a dispărut în Franța. Nimeni, cu excepția a doi-trei inițiați, nu știa despre această sală. Din păcate, șantierul a trebuit să lase locul lucrărilor de reabilitare a castelului lui Ludovic al XIV-lea. De data aceasta dalele de calcar au dispărut pentru totdeauna.

MAFIA ÎN MUZEU

În Las Vegas se va deschide foarte curând un muzeu al Mafiei, sub conducerea lui Ellen Knowlton, fosta șefă FBI pe zona Las Vegas. Orașul jocurilor de noroc are un trecut ce merită să intre în muzeu, chiar dacă este tânăr. Are numai 61 de ani, dar și nume faimoase de mafioți, ca Bugsy Siegel, care i-au marcat evoluția.

6 DIN 40

Primul semestru al anului va fi deosebit de plin pentru Academia Franceză și secretarul ei perpetuu, doamna Hélène Carrère d'Encausse: șase fotolii sunt actualmente vacante. Joi, 17 ianuarie, Max Gallo a pronunțat elogiul pentru Jean-François Revel (*Magazin istoric*, 9/1998), al cărui fotoliu îl va ocupa, iar la 7 februarie sunt programate două alegeri: pentru locurile rămase libere prin dispariția scriitorului Bertrand Poirot-Delpech și a publicistului istoric Henri Troyat (*Magazin istoric*, nr. 4/2007). Alte trei fotolii urmează a fi ocupate: Pierre Moinot, René Rémond, cardinalul Lustiger. În iunie este programată alegerea pentru fotoliul fostului prim-ministru Pierre Messmer (*Magazin istoric*, nr. 8/2000), pentru care va candida Simone Veil.

SPECTACOL DESPRE VIAȚA PAPEI

Robert Hossein, cunoscutul actor francez, care pe 30 decembrie 2007 a împlinit 80 de ani, va monta – în calitate de regizor, la Paris, la teatrul Marigny, al cărui director este din 2000 – povestea vieții lui Karol Wojtyła, viitorul Papă Ioan Paul al II-lea, pe un text de Alain Decaux. Este o provocare pe care Hossein și-a lansat-o sieși. „Am fost botezat la 40 de ani. Tatăl meu, un rus, născut la Samarkand, a spus atunci: Robert va alege singur. Iar eu cred că Ioan Paul al II-lea m-a primit grație rădăcinilor mele slave; el, un papă polonez...”

Robert Hossein nu va uita niciodată întâlnirea cu „cel mai mare om al secolului al XX-lea”. „Vreau să-i descriu viața, istoria, nu să-i fac o apologie. De altfel, cred că Biserica mă așteaptă la cotitură... Montez acest spectacol în respectul tuturor religiilor. Sper să văd în sală și credincioși, și necredincioși, oameni din toate culturile, cărora le și dedic spectacolul”. Care începe de la momentul atentatului, urmat de spitalizarea Papei, locul unde acesta își revede viața, tineretea, și instalarea la Vatican. De aici și explicația călătoriilor înaltului pontif: pentru a combate răul venit nu de la Dumnezeu, ci de la oameni.

DEPORTATI ȘI PRIZONIERI ÎN U.R.S.S.

Continuăm prezentarea începută în numărul trecut a unor texte aflate în Fondul Brutus Coste de la Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Ele privesc situația deportărilor din România de după 1945 și pe cea a prizonierilor de război aflați în U.R.S.S., realizate pe baza informațiilor la care au avut acces membrii exilului românesc. Le putem face publice cu ajutorul doamnei ELENA DANIELSON și al colaboratoarei noastre LAURA COSOVANU.

În ce privește populația din Basarabia, majoritatea românilor ce nu s-a putut refugia în 1940, cu prilejul primei ei ocupări de către ruși, au fost deportați în Rusia. Chiar o parte din populație de origine rusă a fost trimisă pentru îndoctrinare și decantare de otrava capitalistă, probabil în Siberia. Aproape toți evreii s-au refugiat atunci cum era firesc în Rusia. Germanii fuseseră repatriați încă (începând) din octombrie 1940, cu prilejul primului acord de repatriere încheiat între România și Germania. Înainte de izbucnirea războiului, majoritatea acestora (localizați mai ales în sudul Basarabiei), împreună cu quasi-totalitatea celor din Bucovina, fuseseră repatriați mai întâi în lagăre situate în Polonia și estul Germaniei și apoi distribuiți în cuprinsul Germaniei Mari. Un însemnat număr de germani din sudul Ucrainei au avut aceeași soartă în baza unui acord ruso-german anterior celui încheiat cu România.

Refugiații basarabeni au fost forțamente extrădați după încheierea armistițiului; anume cei ce la data ocupării Basarabiei locuiau acolo. Numărul lor nu este cunoscut. Ceilalți locuitori ce s-au stabilit în Basarabia după începerea ostilităților au fost lăsați în libertate până recent. Un decret-dispoziție de la finele anului 1948 prevedea că și aceștia trebuie să se anune la autoritățile românești. Scopul nu era însă indicat. Cercetând cu oarecare insistență proiectul de buget pe 1949, am observat însă o sumă de mai multe milioane lei alocată pentru „transportarea cetățenilor aliați în țările lor de origine”. Poate că aceste două dispozițiuni sunt în legătură una cu alta.

În rezumat, se poate susține fără frică de a fi dezis de realități – că o infim de mică minoritate din populația basarabească din 1940 se mai găsește în Basarabia. Personal, n-aș aprecia această minoritate la mai mult de 4-5%.

După cum am menționat, populația de origine germană din Bucovina a fost repatriată

până în prima jumătate a anului 1946, în Germania. În 1941, evreii se refugiaseră toți în Rusia. Și, după informații personale, acolo n-au fost tratați prea curtenitor, ci trimiși toți în Siberia, unde au fost puși la muncă forțată de 10-14 ore zilnic. Foarte puțini dintre ei au putut să se reîntoarcă în Bucovina după încetarea ostilităților. O bună parte din evreii ce au avut dreptul să se reîntoarcă au trecut, în 1945, în România.

În ce privește populația rusească și ucraineană din nordul și estul Bucovinei, împreună cu cei din nord-vestul Basarabiei, soarta lor a fost și mai crudă decât cea a românilor. Aceste minorități slave erau animate de un spirit șovin de independență, dorind restabilirea independenței Ucrainei. Singura lor nădejde era într-o victorie germană. Germanii i-au lăsat să sperie, încurajându-i chiar, până când, pe la finele anului 1941, și-au schimbat cu totul atitudinea. Îmi amintesc că, în toamna și iarna anului 1939, fiind cantonat cu Brigada de Cavalerie în acele părți nordice ale țării și având în sarcină anumite misiuni de contra-spionaj, mi-am dat seama cât de intens era atașamentul rutenilor și [al] ucrainenilor la cauza Germaniei: intelligentsia acestor minorități era mai hitleristă decât înșiși națiztii. Din câte am aflat, în 1946, la Botoșani, toată această populație fusese deportată în 1945, în Siberia.

Cu ajutorul unor statistici ale recensământului din 1930 și a calculelor de creștere naturală a populației, s-ar putea ajunge la cifre indicative, destul de apropiate de adevăr, asupra minorităților și românilor din aceste două provincii.

În ambele, populația autohtonă a fost înlocuită, în 1945, cu coloniști ruși aduși din Rusia Centrală (cu excluderea populației din republicile dispărute și a rușilor albi). ■

(Va urma)

MITOLOGIA VECHILOR GRECI

PROTECTORIA CĂMINULUI	→	ZEUL INFERNULUI	→		→	CADRE ÎN PIPĂ!	→	ZEIȚA AGRICULTURII	→
PROTECTORIA CĂSNICIEI		VOCATIE LA CROȘI	→			ERUDITE	→	CEREMONIAL	
	→		↓	SEVERE	→				↓
				SĂLAȘUL ZEILOR	→				
ORAȘ DISTRUS ÎMPREUNĂ CU GOMORA	→						LUATE DIN TIMP!	→	
ÎN SITAI!							ÎN ACEST LOC	↓	
	→	RAFINATE	→						
		RĂSUNET							
A PLECA	→	↓				BOLD	→		MOBILE DE BUCĂTĂRIE
BĂTAIA CEASULUI						LACURI CU PEȘTI	→		
↓	→			DE MICI DIMENSIUNI	→				↓
				LINIȘTEI					
		MASĂ MARE	→				ÎN CERCII	→	
		ZEIȚA FRUMUȘETII					MOȘ MARTIN	↓	
	↓			TĂTĂL ZEILOR	→				ZEIȚA VĂNĂTORII
				DÂNSA	↓				
CANCIOC		RIGLĂ DE DESEN	→			NU-I A BUNĂ	→		↓
PERIOADĂ MARE DE TIMP		ZEUL ARTELOR FRUMOASE				VITEJEȘTI			
↓				ZEUL RĂZBOIULUI	→			ZEIȚA ÎNTELEP- CIUNII	
				CAPETE DE TABELI					
COOPTAT LA CENTRUL!	→		↓	SCOASE DIN FIRE!	→		ÎN RATE!	→	↓
CHIPURI CIOPLITE				PUI DE CAPRĂ	↓		FIR DE URZEALĂ	↓	
↓						MIOARE	→		
ÎN VILĂ!	→			ROȘEAȚĂ A PIELII	→				
TESĂTURĂ PENTRU PLAPUMĂ				ÎN SALĂ!	↓				
↓						VASE BUNE DE BĂUT	→		
VĂICĂREALĂ	→						CAMPION ÎN FAȘĂ	→	

Gheorghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

OF, ABONAMENTELE!

De ani buni, în fiecare lună primim câteva zeci de telefoane, scrisori, e-mailuri de la abonați, nemulțumiți că nu și-au primit revista pentru care au plătit, în avans, prețul. Circuitul abonamentelor trecea prin Poșta Română și Rodipet. Între cele două instituții se rătăceau chitanțe și reviste, iar noi încercam să descurcăm ghemul. Atunci când nu reușeam, trimiteam abonatului păgubit o revistă pe cheltuiala redacției, ca să nu rămână cu colecția descompletată.

Anul acesta, Poșta Română a decis să nu mai colaboreze cu Rodipet. Cum pentru a doua oară consecutiv Poșta Română ne-a făcut surpriza neplăcută să nu treacă numele revistei în catalogul tipărit, foarte mulți cititori care doreau să se aboneze au fost refuzați de unele oficii și unii factori poștali, care nu știau sau nu s-au oboșit să verifice și în catalogul electronic, unde Magazin istoric figurează la nr. 19.356.

Au urmat alte telefoane, e-mailuri și scrisori disperate pe adresa redacției. Ținem să-i mulțumim doamnei Petra Dumitrescu, șefa serviciului de specialitate din Poșta Română, care ne-a ajutat ori de câte ori ne-am adresat cu astfel de probleme. Cu toate acestea, chiar și în ianuarie am primit semnalări ale unor cititori, refuzați atunci când au vrut să se aboneze,

deși au precizat și poziția din catalogul electronic.

Am ținut să scriem aceste rânduri pentru toți cei care doresc să se aboneze la revista noastră. Așa cum precizăm în fiecare număr, abonamentele la Magazin istoric se pot face prin Poșta Română, prin Rodipet sau prin alte firme particulare specializate. În numărul viitor vom publica lista celor cu care colaborăm și elementele de contact. Fiecare cititor își poate alege, în funcție de calitatea serviciilor, unde să facă abonamentul care să îi asigure primirea, lună de lună, a revistei și continuarea colecției.

Repetăm rugămintea de a ni se semna de îndată neprimirea abonamentului, cu precizarea unde s-a efectuat, numărul chitanței și adresa abonatului. Vom avea grijă ca niciun abonat să nu rămână fără revistă.

DESPRE PASIUNE ȘI OMENIE

În numele membrilor Cercului de istorie, „Prietenii adevăraților“, de la Liceul Teoretic „Ion Agârbiceanu“, din Jibou, IULIA POPCOZAC, elevă în clasa a IX-a D, ne scrie: După o aprigă dezbatere ne-am hotărât să vă scriem, deoarece considerăm că ne-am făcut datoria. Cercul de istorie a împlinit cinci ani de existență. În acești ani am înțeles de ce istoria este

magistra vitae și de ce poate pătrunde atât de adânc în sufletele oamenilor. Am mai înțeles că militând pentru adevăr, vom înțelege mai bine esența cuvântului omenie, care a cam dispărut din vocabularul contemporan.

Dorim să vă felicităm din inimă pentru reușita ultimului concurs, care ne-a solicitat la maxim și ne-a luat multe după-amieze. Rezolvând întrebările puse, ne-am dat seama ce înseamnă să ai un dascăl suflutist, care te împinge înainte și dacă vrei, și dacă nu. În bibliotecă avem întreaga colecție a revistei. Vă trimitem un pliant, care se referă succint la istoria liceului nostru, devenit semicentenar. Ne mândrim că am ajuns să-i trecem pragul.

Un singur lucru a uitat să ne scrie corespondenta noastră: numele profesorului de istorie, care le-a sădit dragostea pentru istorie. Îl așteptăm, ca să îl facem public.

Revista Magazin istoric figurează în catalogul electronic al Poștei Române la poziția 19.356.

Revista Magazin istoric figurează în catalogul Rodipet la Capitolul 8, pagina 21, poziția 4.055.

Cititorii din București se pot abona la revista noastră și prin S.C. MANPRES DISTRIBUTION SRL (telefon 031.806.20.33, fax 031.806.20.33, e-mail: office@manpres.ro sau pe www.manpres.ro).

Îi rugăm pe autori și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric1967@yahoo.com și mistoric@gmail.com
Vă mulțumim.

CONTENTS (Romanian history) L. Șoimuș Political turncoats • Al. Moraru 1970. Unpublished document from

the Archives of Chișinău about the terror against the romanians • C.D. Severeanu, C. Rezachevici Recollections about king Charles I • L. Țăranu 1968. Celebration of Securitate in *Magazin istoric* • M. Reteagan Operation Autonomus – new documents from the British Archives (II) • I. Stângă Palaeochristian basilica from Izvoarele • I. Zănescu The story of Dâmbovița river • S. Tănase The communism, a failed form of capitalism • D. Căprăroiu The way Brăila started • I. Calafeteanu Count Ciano didn't come to Romania • G. Filitti Letters from former days • I. Feodorov The library of my father, Virgil Căndea, member of the Romanian Academy • G. T. Coandă Recollections (IV) • G. Roșu The bridegroom's handkerchief in the ceremony of wedding • S. Matei The Dacians from the Buzău county • I. Lăcustă In Bucharest, 50 years ago • Romanian documents at Hoover Institution (LXXVI)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) L. Șoimuș Transfuges politiques • Al. Moraru 1970. Document inédit sur la

persécution des Roumains, dans les archives de Chișinău • C.D. Severeanu, C. Rezachevici Mémoires sur le roi Carol I • L. Țăranu 1968. L'anniversaire de la Securitate dans les pages du *Magazin istoric* • M. Reteagan L'opération Autonomus, révélations des archives britanniques (II) • I. Stângă La basilique paléo-chrétienne de Izvoarele • I. Zănescu L'histoire de la rivière de Dâmbovița • S. Tănase Le communisme, une forme échouée du capitalisme • D. Căprăroiu Ainsi surgit la ville de Brăila • I. Calafeteanu Le comte Ciano ne vient pas en Roumanie • G. Filitti Lettres d'antan • I. Feodorov La bibliothèque de l'académicien Virgil Căndea, mon père • G.T. Coandă Mémoires (IV) • G. Roșu Le mouchoir du jeune marié dans le cérémonial des noces • S. Matei Les Daces de la région de Buzău • I. Lăcustă À Bucarest, il y a 50 ans • Documents roumains à Hoover Institution (LXXVI)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Л. Шоймуш Политические перебежчики • Ал. Морару 1970. Незвестный

документ из архив Кишинёва о преследовании румын • К.Д. Северяну, К. Резачевич Воспоминания о короле Карол I • Л. Țăranу 1968. Годовщина Securitate в страницах *Магазин историк* • М. Ретеган Операция Аутономус – открытия британских архивов (II) • И. Стянгă Палео-христианская базилика в Извоареле • И. Зăнеску История реки Дымбовица • С. Тăнасе Коммунизм, неудавшаяся форма капитализма • Д. Кăпрăроіу Так начался город Брэила • И. Калафетяну Граф Чано не посещает Румынию • Дж. Филитти Былые письма • И. Фёдоров Библиотека моего отца, академика Вирджила Кынды • Г.Т. Коандă Воспоминания (IV) • Г. Рoшy Носовой платок жениха в церемониале свадьбы • С. Матеі Даки в зоне города Бузэу • И. Лăкустă В Бухаресте, 50 лет назад • Румынские документы в Институте Гувера (LXXVI)

INHALT (Rumänische Geschichte) L. Șoimuș Die politischen Flüchtlinge • Al. Moraru 1970. Bisher unbekanntes

Dokument aus den Archiven von Kischinev über die Hetze gegen die Rumänen • C.D. Severeanu, C. Rezachevici Erinnerungen an König Carol I • L. Țăranu 1968. Die Jahresfeier der Securitate bei *Magazin istoric* • M. Reteagan Unternehmen Autonomus – die Offenbarungen Britischer Archive (II) • I. Stângă Die Urchristliche Basilika bei Izvoarele • I. Zănescu Die Geschichte des Dâmbovița – Flusses • S. Tănase Der Kommunismus, eine gescheiterte Form des Kapitalismus • D. Căprăroiu So begann Brăila • I. Calafeteanu Graf Ciano kommt nicht nach Rumänien • G. Filitti Briefe aus anderer Zeit • I. Feodorov Die Bibliothek meines Vaters, der Akademiker Virgil Căndea • G. T. Coandă Erinnerungen (IV) • G. Roșu Das Taschentuch des Bräutigams im Hochzeitzeremonial • S. Matei Die Daker in der Gegend von Buzău • I. Lăcustă In Bukarest vor 50 Jahren • Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (LXXVI)

SUMARIO (Historia romana) L. Șoimuș Los transfugos políticos • Al. Moraru 1970. Documento inédito de los

Archivos de Chișinău sobre el acoso de los rumanos • C.D. Severeanu, C. Rezachevici Recuerdos sobre el rey Carol I • L. Țăranu 1968. El aniversario de la Seguridad en *Magazin istoric* • M. Reteagan La operación Autonomus – las revelaciones de los Archivos Británicos (II) • I. Stângă La basilica paleo-cristiana de Izvoarele • I. Zănescu La historia del río Dâmbovița • S. Tănase El comunismo, una forma fracasada del capitalismo • D. Căprăroiu Así empezó la fundación de la ciudad de Brăila • I. Calafeteanu El conde Ciano no viene a Rumanía • G. Filitti Cartas de antaño • I. Feodorov La biblioteca del académico Virgil Căndea, mi padre • G.T. Coandă Recuerdos (IV) • G. Roșu La pañuelo de novio en el ceremonial de la boda • S. Matei Los dacios de la zona del Buzău • I. Lăcustă En Bucarest hace 50 años • Documentos rumanos en Hoover Institution (LXXVI)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

Cititorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet S.A. cu sediul în Piața Presei Libere nr. 1, Corp B, Sector 1, București, România la P.O. Box 33-57, la fax 0040-21-224.05.58 sau e-mail abonamente@rodipet.ro; subscriptions@rodipet.ro sau on line la adresa www.rodipet.ro

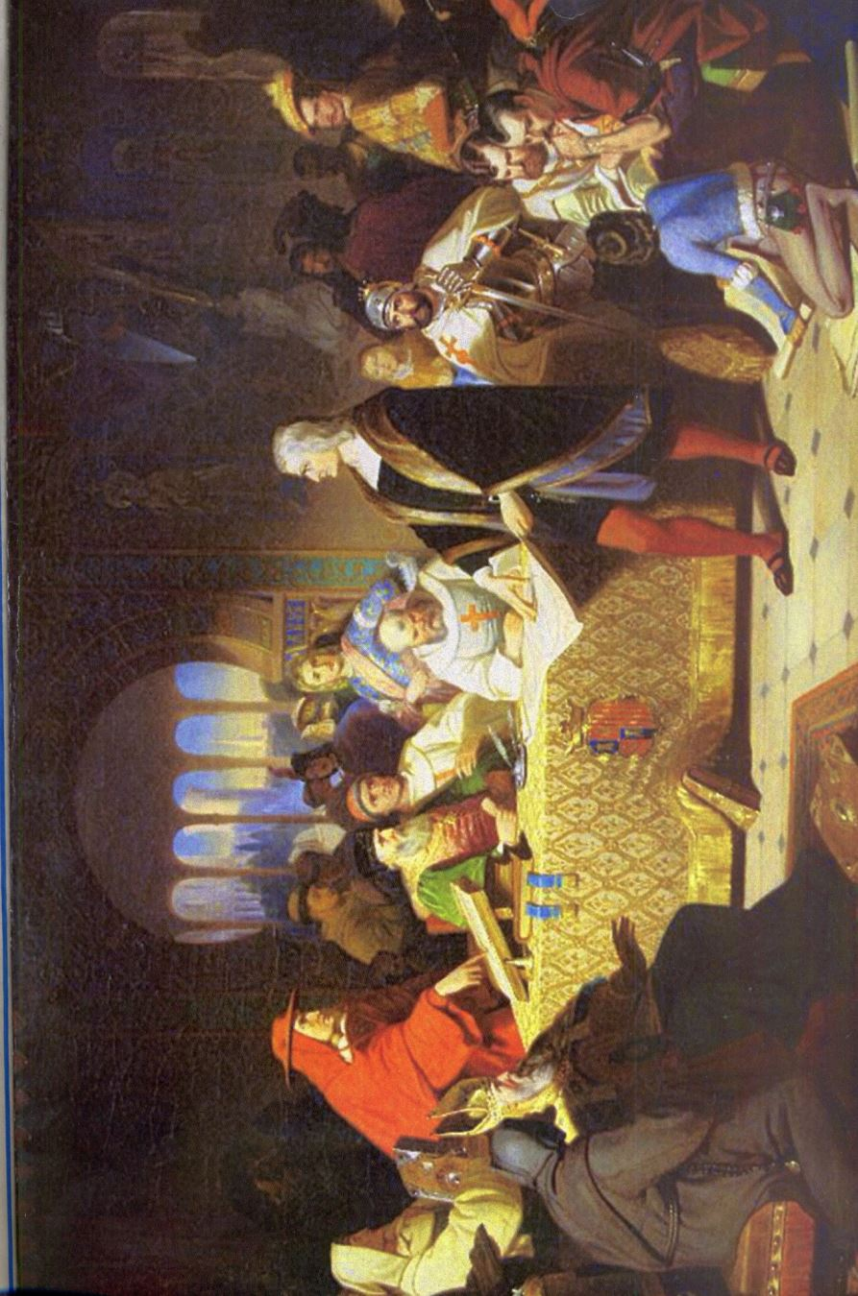
Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (țări europene);
90 dolari USA (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coreși” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 3,50

magazin istoric

